

Cumhuriyetin 100. Yılında

GEÇMİŞTEN GELECEĞE NAZİLLİ

Editör

Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanhçı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-399-545-4	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Cumhuriyetin 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli	47518
Editör	Baskı ve Cilt
Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU ORCID iD: 0000-0002-1016-7707	Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü	Bisac Code
Yasin DİLMEN	HIS000000
	DOI
	10.37609/akya.2956

Kütüphane Kimlik Kartı
Cumhuriyetin 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli / ed. Tuncay Ercan Sepetçioğlu.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.
453 s. : fotoğ, resim, tablo. ; 210x297 mm.
Kaynakça ve Ekler var.
ISBN 9786253995454
1. Tarih.

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1 CUMHURİYET, ATATÜRK VE NAZİLLİ

- » Atatürk ve Nazilli: Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri 1
Günver GÜNEŞ
- » "Atatürk'ü Gördüm" Görgü Şahitlerinin Anlatıları 17
Bingül ADALIĞ
- » Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin Millî Mücadele Yıllarında Nazilli ve Çevresinde Görevlendirdiği İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Faaliyetleri..... 33
Semih ÇINAR
- » Aydın Nazilli'de Çok Partili Yaşama Geçiş Süreci (1945-1950) 43
Menderes AKDAĞ

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

- » 9 Ekim 1937: Cumhuriyet'in İlk Basma Fabrikası Nazilli Sümerbank'ın Açılışı..... 79
Büşra BİGAT AKÇA
- » Atatürk Dönemi İktisat ve Sanayileşme Politikaları Işığında Devletçi Sanayileşme Örneği: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası..... 103
Aslı YENİPAZARLI
- » Ekonomik ve Toplumsal Etkileriyle Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası..... 115
Hatice BAŞKAYA
Abdullah ÖZDEMİR
- » Türkiye'de ve Halkevleri'nde Bir İlk: Fabrika Halkevi – Sümer Halkevi 127
İ. Kaya TUNCER
- » Celal Bayar ve Nazilli Sümerbank 169
Şahin Efe YILMAZ
- » Nazilli Sümerbank'ın Koynunda Bir Yaşam 183
İlhan ÖDEN
- » Sümerbank Fabrikaları ve Günümüzdeki "Yeni" İşlevleri 213
Fatma Neval GENÇ
- » Bir Dönemin İzlerini Geleceğe Taşımak; Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası İdari Binası için Yeniden İşlev Önerisi 231
Esrâ AKSOY
- » Bir Sosyal Fabrikanın Çocuk Yuvası (Kreş) Uygulaması: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası..... 245
Banu BERBER BABALIK

- » Sümerbank Desenlerinin Hediyelik Eşyalarda Kullanılmasına Yönelik Öneriler 259
Yeter ÇAN DOMRUK
- » Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Desen Arşivi Komisyonu Çalışmaları 269
Mükerrem KÜRÜM

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZILLI

- » Nazilli ve Çevresinde Ahîlik 305
Kemal Ramazan HAYKIRAN
- » Mora İsyanı Sırasında Nazilli ve Çevresi 313
Yasin ÖZDEMİR
- » Temettuat Defterlerine Göre Nazilli Kazasında
Müderrislerin Ekonomik Durumları 323
Evren GÖKÇE
- » Batı Anadolu'da Yabancı Sermaye ve Huda-Yı Nabit İçin Rekabet 345
Olca PULLUKÇUOĞLU YAPUCU
- » II. Meşrutiyet Yıllarında Nazilli ve Çevresinde Eşkıyalık ve Asayiş Sağlama Çabaları 353
İbrahim HAMALOĞLU
- » Osmanlı Ekonomisinde Nazilli İnciri: Önemi, Üretimi ve Ticari Değeri 361
Cihan ÖZGÜN
- » Sarayköy Özelinde Denizli - Isparta Demiryolu İstasyon Binaları Üzerine Düşünceler 373
Mustafa Kemal ŞAHİN

BÖLÜM 4 KENT VE KENTLİLİK

- » Nazilli ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi Tanrı(ÇA) Kültürleri 391
Ayşen SİNA
Hüseyin ÜRETEN
- » Stratejik Planlama: Nazilli Belediyesi Örneği 405
Oğuzhan ÖZALTIN
- » Kentlilik Bilinci ve Kent İmajı Bağlamında Nazilli 415
Sibel AKOVA HAVALI
Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

YAZARLAR

Bingül ADALIĞ
Emekli İlkokul Öğretmeni

Doç. Dr. Menderes AKDAĞ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Esra AKSOY
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO

Dr. Büşra BİGAT AKÇA

Öğr. Gör. Dr. Banu BERBER BABALIK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO

Öğr. Gör. Dr. Hatice BAŞKAYA
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli Meslek Yüksekokulu

Arş. Gör. Dr. Semih ÇINAR
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Öğr. Gör. Dr. Yeter ÇAN DOMRUK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Davutlar Meslek Yüksekokulu

Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Evren GÖKÇE

Dr. Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

İbrahim HAMALOĞLU
Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih AD.

Doç. Dr. Sibel AKOVA HAVALI
Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Araş. Gör. Mükerrerem KÜRÜM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

İlhan ÖDEN

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZALTIN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Abdullah ÖZDEMİR
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yasin ÖZDEMİR
Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih AD.

Prof. Dr. Cihan ÖZGÜN
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ayşen SİNA
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Mustafa Kemal ŞAHİN
Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

İ. Kaya TUNCER
Nazilli Sümerbanklilar Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi, 2023-2025 Dönemi Yönetim Kurulu Başkanı, (Sümerbank Çocuğu)

Prof. Dr. Hüseyin ÜREten
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Aslı YENİPAZARLI
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Şahin Efe YILMAZ

BÖLÜM 1 CUMHURİYET, ATATÜRK VE NAZİLLİ

Atatürk ve Nazilli: Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri

Günver GÜNEŞ¹

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa'nın Nazilli kazası ile olan iletişimi Milli Mücadele yıllarına kadar dayanmaktadır. Samsun'da başlattığı bağımsızlık savaşı meşalesi Amasya, Erzurum, Sivas şehirlerindeki faaliyetleri ile gelişmiş, Heyeti Temsiliye'nin oluşumu ve BMM'nin açılışı sonrası güç kazanmıştır. Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa düzenli ordu kuruluncaya kadar Kuva-yı Milliye'nin dağılık gücünden yararlanma yoluna gitmiştir. Batı Anadolu bölgesinde Yunan ordusunun ilerleyişi karşısında en önemli direnç merkezlerinden biri olan Nazilli'de olan bitenleri yakından takip etmiştir. Aydın cephesinin sıklet merkezi olan Nazilli'de Kuva-yı Milliye önderi Demirci Mehmet Efe, 57. Alay Komutanı Albay Şefik Beyle bölgede gelişen olaylar hakkında sıkı sık telgraflaşarak bilgi alışverişinde bulunmuştur. Demirci Mehmet Efe ile Kuva-yı Milliye'yi, Nazilli Heyeti Merkeziyesi ile bölgenin örgütsel bağı ve yönetim akışını izlemiştir. Bu iletişim düzenli ordu kurulup, Kuva-yı Milliye tasfiye edilinceye kadar devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda Yunan işgalinde yanmış yıkılmış Nazilli gerek TBMM gerekse Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün destek ve himayelerinde gördüğü zararlar karşılanmaya çalışılmış, yeniden imarına yönelik önemli yardımlar yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarında şehir ve kasabaları ziyaret etmiş, halkın istek ve temennilerini yerinden tespit etmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1923 yılından itibaren yurt içinde sık sık seyahate çıkmıştır. Atatürk, yurt gezilerinde 52 ili ziyaret etmiş, bu illerin çoğuna birçok kez gitmiştir. Gezilerinde bir yandan ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlardaki durumunu saptamaya, diğer yandan da tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirmeye çalışmıştır. Ziyaret ettiği yerler arasında il olmadığı halde Nazilli de bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kazanmış olduğu zaferleri ve yeni Türk Devletinin kurulmasından sonra yapmış olduğu inkılâpları, Anadolu'nun çeşitli yerlerine gerçekleştirmiş olduğu yurt gezileri içinde değerlendirmek gerekir. Mustafa Kemal Atatürk gerçekleştireceği inkılâpları masa başında kararlaştırıp, arkasından hemen uygulamaya koymamıştır. Ya inkılâpları gerçekleştirmeden önce ya da gerçekleştirdikten sonra bu kararları Türk Milleti ile paylaşmış, gerçekleştirilen inkılâpların bir anlamda denemesi yoluna gitmiştir. Böylelikle hem Türk Milletinin iradesini temsil eden milletvekillerinin almış olduğu kararları asılları ile paylaşmış, hem de asılların kabul etmiş ve olumlu tepkilerde bulunmuş olduğu inkılâpları milletvekillerine onaylatmıştır. Bunun sonucunda gerçekleştirilen inkılâpların Türk Milleti tarafından sağlıklı bir şekilde benimsenmesinin sağlanmış olduğunu söylemek

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ggunes65@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4255-5288

bir kurum olarak da önemli bir misyonu yerine getirdi. Sümerbank bir fabrika olmasının ötesinde, bir okul, bir eğitim kurumu cumhuriyet öğretilerinin yaşama geçirildiği bir laboratuardı. Atatürk'ün ortaya koyduğu fikirler modernleşme hedefiyle Sümerbank Basma Fabrikası tarafından pratik faaliyetlerle toplumun en alt katmanlarına kadar ulaştırıldı. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Cumhuriyetin Nazilli'deki elçisi oldu. (Güneş, 2009: 971)

SONUÇ

Mustafa Kemal Paşa'nın Nazilli ile olan iletişimi Milli mücadele yıllarına kadar dayanmaktadır. Bölgede Kuva-yı Milliye'nin hareketlerini, Nazilli Kongresi sürecini yakından takip etmiş, başta Demirci Mehmet Efe, Hacı Süleyman, Albay Şefik Bey olmak üzere istek ve temennilerini telgraflarla belirtmiştir. Aydın Cephesinin yönetim merkezi olan Nazilli'ye bağımsızlık mücadelesi boyunca desteğini esirgememiştir. Yunan işgali sırasında yakılıp yıkılmış olan Nazilli'nin Cumhuriyet idaresi ile birlikte yeniden imarında Cumhurbaşkanı ve TBMM her türlü katkıyı sunmuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Nazilli ile en güçlü teması buraya yaptığı seyahatler olmuştur. Atatürk yaşamı boyunca Nazilli'yi üç kez ziyaret etmiştir. 1930 ve 1931 yıllarında gerçekleşen birinci ve ikinci gezileri yol güzergâhında bulunduğu için istasyonda kısa konaklama ve Nazilli kasabasının yöneticileri ve halkla sağlanan temaslara, bu temaslarda elde edilen bilgilerin paylaşımı şeklinde olmuştur. Nazilli ve çevresinde Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok iz bırakan seyahati ise 1937 yılında gerçekleşmiştir. Bu seyahat Ege Manevraları yapılacağı tarih ile bütünlenmiştir. Gerçekte 29 Ekim 1937 tarihinde açılması planlanan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikasının açılışı Ege Manevraları nedeniyle öne çekilmiş devlet erkânı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de açılışa katılımları sağlanmıştır. Görüldüğü üzere 9 Ekim 1937 seyahati M. Kemal Atatürk'ün doğrudan Nazilli'ye dönük gerçekleştirdiği bir gezi olmamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 9 Ekim 1937 tarihli üçüncü Nazilli seyahati hem Nazilli hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal ve ekonomik yapısında büyük değişimler yaratan etkiler bırakmıştır. Bu seyahat sırasında Mustafa Kemal Atatürk tarafından açılışı yapılan Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası, Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet eliyle kurulan ilk basma fabrikası, Atatürk'ün de açılışını yaptığı son fabrikadır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası aynı zamanda Türkiye'de sanayileşme sürecini başlatan önemli atılımlardan biri olmuştur. Fabrika her yönüyle Nazilli'yi etkilemiş şehre sosyal, kültürel ve ekonomik canlılık kazandırmıştır. Fabrika birçok işlevinin yanında Cumhuriyetin temel kavramlarını halka tanıtan bir köprü görevi görmüştür. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası bir fabrika olmasının ötesinde bir okul, bir eğitim kurumu, Cumhuriyet öğretilerinin yaşama geçirildiği sosyal bir projedir. İzmir-Aydın Demiryolu Menderes havzasını nasıl değiştirip dönüştürdüyse, Mustafa Kemal Atatürk'ün açtığı Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası da çağdaş, modern Nazilli'yi biçimlendiren, geliştiren, canlandıran, zenginleştiren, dinamizm katan bir unsur olmuştur.

KAYNAKLAR

Arşivler

BCA, 490.01.952.689.1.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya No:81, Fihrist:5,

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya No:81, Fihrist:5-1.

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Arşivi

Gazete ve Dergiler

Ahenk

Anadolu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Aydın

Cumhuriyet

Endüstri

Hâkimiyet-i Milliye

Hizmet

Kurun
L' Illustration de Turquie
Milliyet
Sümerbank Dergisi
Tan
Tarih Ve Toplum
The New York Times
Türk Ticaret Postası
Türk Yurdu
Ulus
Vakit
Yanık Yurt
Yeni Asır

Kitap ve Makaleler

- Adalğ B. 2006. "Sümerbank'ın Nazilli'ye Kazandırdıkları" Nazilli Müze ve Koruma Derneği Bülteni, Yıl: 3, Sayı: 9, Nazilli.
- Aldan H. O. 1990. Nazilli İmar Planı Araştırması, Nazilli Belediyesi, Nazilli.
- Altay F. 2008. 10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922, Eylem Yayınları, Ankara.
- Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti. 1338. Ankara.
- Atatürk'ün Nöbet Defteri 1955. (Toplayan: Özel Şahingiray), Cilt:9, 9.10.1937, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Aydemir Ş. S. 1966. Tek Adam, Cilt:3, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydın İl Yıllığı. 1967, Aydın
- Aykaç A. 2021. Devletin İşçisi Olmak, Nazilli Basma Fabrikası'nda İşçi Sınıfı Dinamikleri, İletişim Yayını, İstanbul.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif İstatistiği. 1934. İstanbul.
- Bayındır A. E. 2019. Integration of Industrial Heritage Areas into the City Through Urban Design: The Case Of Sümerbank Nazilli Textile Factory Campus, in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Urban Design in City and Regional Planning, Ankara.
- Bigat B. 2017. Kuruluşu ve İlk Yıllarında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Buğdaycı A. 2001. Dünden Bugüne Nazilli, Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyetin 15. Yılında Aydın. 1938. Aydın.
- Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Yıllığı. 1928. C:1, Ankara.
- Doğan, H. 2007. "Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'na Tarihsel Bir Bakış". Ege Akademik Bakış, C. 7, S. 2, ss. 661-689.
- Doğan, H., vd. 2011. "Çağdaş İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışı Ekseninde Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Örneği ve Cumhuriyet Kültürünün Yerleşmesindeki Rolü". Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, ss. 183-200.
- Ege Tecim Ve Endüstri Büyük Kılavuzu. 1937. İzmir.
- Eren A. A. 2019. Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Sosyal ve Kültürel Uygulamalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erkaya, A. 1986. Nazilli Şehri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gençosman K. Z. 1978. "Nazilli Basma Fabrikası Atatürk'ün Açtığı Son Tesis Oldu", Sümerbank Dergisi, Sayı: 197, Ankara.
- Gökbel A., Şölen, H. 1936. Aydın İli Tarihi, Aydın.
- Güneş, G. 2002. "Aydın Türk Ocağı", Türk Yurdu, Cilt:22, Sayı: 181, Eylül 2002, Ankara, ss. 51-57.
- Güneş, G. 2004. "Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri Ve Seyahatlerin Yaratığı Sonuçlar", Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2004, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, ss. 121-135.
- Güneş, G. 2006. Atatürk ve Aydın, Aydın Ticaret Odası Yay. Aydın.
- Güneş, G. 2007. "Yunan İşgalinin Nazilli ve Çevresinde Yaratığı Tahribat", Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri, Aydın İli ve İlçeleri Eğitim ve Kültür Derneği Yayını, İstanbul, ss. 133-158.
- Güneş, G. 2009. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm; Bir Kasaba Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası", Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiri Kitabı, C:1, Ankara, ss. 950-971.
- Güneş, G., Elmacı, E. 2013. Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Zeus Yayını, İzmir.
- Güneş, G. 2018. Mustafa Kemal Atatürk ve Kuşadası", Çakabeyden Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi, Edit: Mustafa Yıldırım-Kemal Haykırın, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No:61, Aydın, ss. 189-202.
- Güneş, G. 2021, "1937 yılında Gerçekleştirilen Ege Manevraları ve Mustafa Kemal Atatürk", 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, 12-15 Kasım 2019 Amasya, Bildiriler Kitabı, II. Cilt: Yay. Haz. Erdem Ünlen- Aytuğ Tokur, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Güneş, G., Turhan, A. 2021. Cumhuriyetin 15. Yılında Aydın, TC Efeler Belediyesi Kültür Yayını, Aydın.
- Güneş, G., Yılmaz İ. 2022. "Bir Kasaba İki Halkevi: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nazilli ve Sümer Halkevlerinin Faaliyetleri", Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli, Edit: Sedat Kurnaz, Tuncay Ercan Sepetçioğlu, Arzu Özver, Akademisyen Yayınevi, Ankara, ss. 339-350.
- Hocaoğlu, M. 1985. Belgelerle Yunan Barbarlığı, İstanbul.
- İnan, A. 1968. Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara.
- Kocatürk, U. 1989. Kaynaklı Atatürk Günlüğü, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Kodal, T. 2003. "Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli Ziyaretleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt. XIX, Sayı:55, Mart 2003, Ankara, ss. 147-161.
- Kutay C. 2005. Atatürk'ün Son Günleri, 3. Baskı, İklim Yayınları, İstanbul.

- L'illustration de Turquie, Numero Special. 1950. Ege Özel Sayısı, İstanbul.
- Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması, Ulusal ve Özel Jüri Ödülü Alan Çalışmalar 1999. Halil Volkan Arıkan-Şahan Savaş Karataşlı- Emre Özkan-Hakan Topuçar, "Bir Şehrin Yeniden Doğuşu - Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası ve Bu Fabrikanın Nazilli'deki Etkileri", İstanbul.
- Oran, H. 1975. Atatürk Denizli'de, Denizli.
- Önder, M. 1998. Atatürk'ün Yurt Gezileri, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Öreroğlu, M. 2004. Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayinin Kuruluşu ve Nazilli Basma Fabrikası, Tekno Ed Yayınları, (Yayına Hazırlayan: Erhan Palabıyık) Ankara.
- Peri, B. 2002. Building the Modern Environment in Early Republican Turkey: Sümerbank Kayseri and Nazilli Factory Settlements, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası; Gezi Kılavuzu 1937. İzmir.
- Şenol, M. 1981. Atatürk Aydın'da, İzmir.
- Tekin, S. 2003. "Nazilli Basma Fabrikası", Tarih Ve Toplum, C.39, S.230, Şubat 2003, İstanbul, ss. 20-26.
- Toprak, Z. 1988. Sümerbank Holding AŞ. Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Toros, H. 1975. Türkiye Sanayi ve Devlet İşletmeleri, İstanbul.
- Turan, M. 1999. Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi (İzmir-Aydın-Manisa-Denizli), Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara.
- Tüfekçi, G. 1998. Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), Kaynak Yayınları, II. Baskı, İstanbul.
- Türk İstiklal Harbi 1969. Batı Cephesi Büyük Taarruz 1-31 Ağustos 1922, Ankara.
- URAL, S. 2014. Nazilli'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (1923-1950), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Zeybekoğlu, S. 2002. Erken Cumhuriyet Dönemi Sanayi Komplekslerinin Mekânsal Analizi: Nazilli, Kayseri, Bursa ve Eskişehir Örnekleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BÖLÜM 1 CUMHURİYET, ATATÜRK VE NAZİLLİ

“Atatürk’ü Gördüm” Görgü Şahitlerinin Anlatıları

Bingül ADALIĞ¹

GİRİŞ

Doğup büyüdüğüm, uzun yıllar yaşadığım memleketim güzel Nazilli’mizi tanımak ve tanıtmak amacıyla yaptığım araştırmalarımı, zaman içinde bir kitap albümde toplamak düşüncesi oluştu. Bu çalışmaları oluşturmak amacıyla çıktığım yolda Nazilli’nin geçmişteki yaşantısı ile ilgili fotoğrafları 1980 yılından beri araştırıp derlerken bazı değerli büyüklerimle de söyleşiler yaptım. Onların anılarından, anlattıklarından, yararlanmak istedim. Çünkü bu konuda yazılmış bir kitap veya bir arşiv yoktu. O günleri anlatabilecek çok az kişi hayattaydı.

“Atatürk’ü Gördüm” Görgü Şahitlerinin Anlatıları başlıklı çalışmamdaki amacım ise farklı zamanlarda ve mekânlarda Atatürk’ü bizzat gören kişilerin (o günlerdeki çocukların) gözlemlerini, anılarını bir araya toplamak, görgü tanıklarıyla yapılan söyleşilerle, yazılı kaynakların ifade ettiği ayrıntılarını ortaya koymaktır.

O günlere tanıklık etmiş, Atatürk’ü görmüş, görmek için çaba sarf etmiş, kadın erkek, kentli köylü, Nazillili ya da buraya dışarıdan gelmiş, eğitilmiş eğitimsiz, öğrenci ya da işçi toplam 10 adet kaynak kişi ile görüşmelerimi bu çalışmada sunmaktayım. Ziyaretlerim sırasında seksen-seksen beş hatta doksan yaşında olan bu değerli büyüklerimden bazıları, olayları dün yaşamış gibi anlattılar. Geçmiş günlerden hafızalarında ancak birer ikişer cümle kalanlara da rastladım. Haklıydılar; zaman, nasıl yüzlerdeki çizgileri arttırıyorsa, zihindeki bazı olayları da silebiliyordu. Zaman zaman heyecan, hüznün, gözyaşı, sevinç ve gülücüklerle anlattıkları bu anılar beni çok duygulandırdı. Onların 1920 ve sonraki yıllardaki duygularını, yaşadıklarını 2000’li yıllara taşımak, o günkü çocuklardan, bugünkü çocuklara, Atatürk’ü görmenin sadece kendisini görmek olmadığını, O’nun düşüncelerini, ilkelerini benimsemenin çok önemli olduğunu anlatmak istedim. Anlatılanlar ile fotoğrafların birebir olmasa da yakın ilişkileri olmasına, birbirini desteklemesine dikkat ettim. Bu düşünceyle derlediğim fotoğraflardan pek çoğunu eledim. Yakalayabildiğim anıları da, abartmadan ön yargılardan uzaklaşıp, sapmadan yazmaya çalıştım. Bu şekilde satırlarda olduğu kadar, satır aralarında da Cumhuriyet’in ilkelerini yaşayan Nazilli’nin geçmiş günleri hakkında bazı ipuçları ve çocukların Atatürk ile karşılaşmaları sırasındaki duygu ve düşüncelerini bulacağımızı umut ediyorum.

Araştırma ve ziyaretlerim sırasında fotoğraf albümlerini bana açan hemşerilerim ve Nazillili ailelere, anılarını paylaşan büyüklerime, her yaptığım çalışmada beni destekleyen, araştırmalarımı onun anlatıları ile zenginleştirdiğim aramızdan 2012’de 108 yaşında ayrılan sevgili babam Zeki Adalığ’a, teşekkür ediyorum. Geçmişten günümü-

¹ Emekli İlkokul Öğretmeni, yasarhazne19@gmail.com

Baloya katılan her Sümerbanklı aile Nazillide yaşayan bir hanım yakınını bu baloya getirsin ve burada gördüğü sosyal hayatı (masada ayrı tabaklarda yemek yemeyi, çatal, bıçak kullanmayı insan ilişkileri gibi) öğrenip evdeki çocuklarına, aile bireylerine götürsün, öğretsin, uygulasin. Çünkü Türk toplumunun gelişip yükselmesinde aile yapısının önemine inanan Atatürk, şöyle demektedir: “Bu millet esas terbiyesini aileden almaktadır. Türk milleti öyle analara sahiptir ki her bir devrin büyük adamlarını bu analar yetiştirmiştir. Türk kadını daha büyük nesiller yetiştirmeye kabiliyetlidir. Eğitimli kadın, güçlü toplum, mutlu yarımlar demektir” İşte aynı zamanda bir okul olarak da düşünülerek kurulan bu Sümerbank Basma Fabrikası yöneticileriyle, cemiyetleriyle, Halkeviyle Nazilli halkını her konuda eğitmiş ve ekonomileri de iyileşen halkın kendine güveni artmış ve mutlu yaşamıştır. Ne yazık ki fabrikanın kapatılış ile Nazilli çok şey kaybetmiştir.

KAYNAKLAR

Anadolu Gazetesi, 6 Mart 1930

Hizmet Gazetesi İzmir, 6 Mart 1930

Özdemir, Y. (2018). Mustafa Kemal, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Kaynak Kişiler:

Kaynak Kişi: Emine Hanım, 1921 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* Nisan 1990.

Kaynak Kişi: 1908 doğumlu Zeki Adalı, 1908 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 25 Kasım 2001.

Kaynak Kişi: Sacide Yavuz, 1930 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* Mart 1998.

Kaynak Kişi: Celal Kutsal, 1925 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 27 Kasım 2001.

Kaynak Kişi: Ali Yavaşoğlu'nun oğlu Yurdukoru Yavaşoğlu. *Görüşme Tarihi:* 2003.

Kaynak Kişi: Ayşe Semiha Atar Yürek, 1927 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 1990.

Kaynak Kişi: Mehmet Cengiz Aydın, 1925 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 14 Haziran 2017.

Kaynak Kişi: Sevim Duyal Boztepe, 1932 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 9 Kasım 1997.

Kaynak Kişi: Hasan Öncü, 1925 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 15 Temmuz 2015.

Kaynak Kişi: Ahmet Akyol, 1927 doğumlu. *Görüşme Tarihi:* 1990.

BÖLÜM 1 CUMHURİYET, ATATÜRK VE NAZİLLİ

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin Millî Mücadele Yıllarında Nazilli ve Çevresinde Görevlendirdiği İmdat-I Sıhhi Heyeti'nin Faaliyetleri

Semih ÇINAR¹

GİRİŞ

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, uluslararası insani yardım örgütü Kızılhaç model alınarak kurulmuştur. Cemiyetin kuruluşu 11 Haziran 1868 tarihine kadar uzanmaktadır. İlk yıllarda “Mecruhîn ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Hasta ve Yaralı Askerlere İmdat ve Yardım Cemiyeti)” adıyla anılan cemiyetin asli görevi savaş alanlarındaki yaralı askerlere yardım etmek olmuştur. 14 Nisan 1877 tarihinde “beyaz zemin üzerine kırmızı hilal ay” amblemini kabul eden cemiyetin adı Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti olarak değiştirilmiştir (Akgün - Uluğtekin 2000: 14-15; Çapa 2010: 12). 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi ve 1897 Osmanlı - Yunan Harbi sırasında cephelerde faal görevler alan ve büyük yararlılıklar gösteren cemiyet, 1897 yılından sonra on beş yıla yakın bir süre atıl bir vaziyette kalmıştır. 20 Nisan 1911 tarihinde Sadrazam Hakkı Paşa başkanlığında toplanan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yönetim kadrosu seçilerek cemiyet yeniden yapılandırılmış ve o tarihten günümüze değin sürecek olan kesintisiz faaliyete geçilmiştir (Besim Ömer 2010: 78-79). Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda büyük yararlılıkları görülen cemiyet hem cephelerdeki hem de cephe gerisindeki birçok insana sağlık, eşya, erzak ve nakit yardımlarında bulunmuştur². 1911 yılından beri süregelen savaşlarda gösterilen bu faaliyetler, Millî Mücadele yıllarında da aynı özveri ile sürdürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda imzaladığı Mondros Mütarekesi, savaşa son vermek bir yana Türk milleti için yeni bir savaşın başlangıç adımı olmuştur. İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin çeşitli maddelerini gerekçe göstererek Osmanlı Devleti'nin birçok noktasını işgal etmeye başlamıştır. Bu işgallere bir de Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal etmesi eklenince Türk milleti nefsinin müdafaa için silaha sarılmak zorunda kalmış ve Anadolu üzerinde yeni bir silahlı mücadele başlamıştır. 15 Mayıs günü işgali izleyen sivillerden birinin Yunan birlikleri üzerine ateş açması üzerine yayılım ateşine başlayan Yunan birlikleri daha işgalin ilk saatlerinde birçok Türk'ün ölümüne neden olmuştur. Yunan işgali sadece İzmir ile sınırlı kalmamış, kısa sürede daha geniş bir alana yayılmıştır. Birkaç gün içinde Bornova, Buca, Gaziemir, Karşıyaka, Urla ve Çeşme gibi İzmir civarındaki kazalar işgal edildiği gibi harekât daha da genişletilerek 21 Mayıs'ta Menemen, 22 Mayıs'ta Bayındır, 25 Mayıs'ta Manisa ve Turgutlu, 27 Mayıs'ta Aydın ve Nazilli, 28 Mayıs'ta Tire, 29 Mayıs'ta Ayvalık, 31 Mayıs'ta Dikili,

¹ Arş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, semih.cinar@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0127-2599

² Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında yapılmış detaylı çalışmalar için bkz. (Sezer 2019; Sezer - Metin 2013: 167-182; Akgün - Uluğtekin 2000; Çapa 2010)

KAYNAKLAR

Arşivler

A. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 272/65-6-2-18.

B. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, DH. ŞFR. (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi), 106/42.

BOA, DH. ŞFR., 656/138.

BOA, DH. ŞFR., 107/23.

BOA, DH. ŞFR., 108/31.

BOA, DH. ŞFR., 108/9.

C. Türkiye Kızılay Derneği Arşivi

TKDA, 44/442.

TKDA, 44/442.1.

TKDA, 44/443.

TKDA, 44/443.1.

TKDA, 44/443.2.

TKDA, 74/106.

Resmi Yayınlar

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1336 - 23 Eylül 1337, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul, 1338.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclisi Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.

Sürelî Yayınlar

Peyâm

Tasvîr-i Efkâr

Kitaplar

Akgün, S. K. - Uluğtekin M. 2000. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Beyda Basımevi, Ankara.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlîmi II, (Yayına Hazırlayan: Uğurhan Demirbaş, Ümmühani Cerrahi, Ali Osman Çınar, vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996.

Bayar, C. 1997. *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, 7. Cilt, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

Besim Ö. 2010. *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, (Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara.

Çapa, M. 2010. *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Özel Matbaası, Ankara.

Erdem, N. 2010. *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*, Derlem Yayınları, İstanbul.

Gökbilgin, M. T. 1959. *Millî Mücadele Başlarken*, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

McCarthy, J. 2014. *Ölüm ve Sürgün*, TTK Yay., Ankara.

Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer, (Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, (haz.: Murat Uluğtekin - M. Gül Uluğtekin), Türk Kızılayı Yay., Ankara, 2013.

Sezer, C. 2019. *Trablusgarp Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1912)*, Kriter Yay., İstanbul.

Makaleler

Sezer, C. - Metin, Ö. 2013. "Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXXII, Sayı: 54, (Eylül 2013), ss. 167-182.

BÖLÜM 1 CUMHURİYET, ATATÜRK VE NAZİLLİ

Aydın Nazilli’de Çok Partili Yaşama Geçiş Süreci (1945-1950)

Menderes AKDAĞ¹

GİRİŞ

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında Terakkiperver Fırkası’nın kurulması ile Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecine geçiş denenmiştir. Ancak söz konusu oluşum çok kısa sürede kapatılmıştır. Burada demokratik teamüllerin hayata geçirilmesinden ziyade rejimi koruma endişesinin öne çıktığı söylenebilir. Nutuk’un okuması aşamasında rejim muhaliflerinin pek çoğu etkisiz hale getirilse de (Akdağ 2019: 18-20) Serbest Fırka’nın kurulması dünya ekonomik buhranına denk gelmesi ve rejim karşıtlığı nedeniyle kapatılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası Batıdaki dikta rejimleri yıkılmıştır. SSCB, Türkiye’den toprak talebinde bulunmuştur. Buna benzer sebepler üzerine 1945 yılında Türkiye’de Çok Partili Yaşama Süreci’ne geçilmiştir. Milli Kalkınma Partisi bu dönemde kurulan ilk parti olmuştur. Bunu 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’nin (DP) kuruluşu izlemiştir. Fuat Köprülü, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan gibi isimler DP’nin kurucuları arasında yer almıştır. Çok Partili Yaşama geçiş sürecinin ilk genel seçimleri, 1946 yılında yapılmıştır. Bu seçimler oldukça tartışmalı geçmiştir ve bu tartışmalar uzun yıllar devam etmiştir (Akdağ 2018: 293-300). 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı bırakmış, DP iktidara gelmiştir. DP teşkilatlarının ilk kurulduğu yerlerden bir tanesi Aydın ili olmuştur. Bunda ilin jeopolitik konumu, sosyal ve ekonomik yapısı etkili olmuştur denebilir. Elbette Aydın ilinin Adnan Menderes’in memleketi olmasının da bunda bir nebze etkisinin bulunduğu söylenebilir. Bu ilde, çok partili yaşama geçiş sürecinde Aydın Merkez ilçe, Söke, Nazilli gibi ilçelerde çok önemli gelişmeler yaşanır. Yerel temelli de olsa buralarda yaşanan gelişmeleri anlamak Türkiye’deki genel siyasi gelişmelerinin anlaşılmasını kolaylaştıracağı gibi söz konusu gelişmeleri daha anlamlı hale getirecektir. Araştırmamızda Nazilli’de Çok Partili Yaşama Geçiş süreci aydınlatılmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda yöntem olarak söz konusu döneme ait DP’yi destekleyen Demokrat İzmir gazetesi ile CHP’yi destekleyen Anadolu gazetesinin nüshaları taranmıştır. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet arşivinde saklanan kimi belgeler incelenmiştir. Araştırmamızda karşılaştırmalı analiz yöntemiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ SÜRECİNDE NAZİLLİ

İkinci Dünya Savaşı Türk toplumu üzerinde ağır tahribata neden olmuştur. En azından salgın hastalıklar bir karabasan gibi ülkenin üzerine çökmüştür (Akdağ 2020: 245-275). İkinci Dünya Savaşı sonrası da Türkiye, savaş

¹ Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, menderes.akdag@adu.edu.tr

seçim yapılmıştır. Bu süreçte Nazilli'ye pek çok ünlü siyasetçi ve devlet adamı ziyaret gerçekleştirmiştir. Araştırmamızda yer alan Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Nazilli'nin genel durumu, Nazilli'de seçimler vb. başlıkların her biri müstakil araştırma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde ettiğimiz belgelerden edindiğimiz bilgilerle Anadolu, Demokrat İzmir gibi gazetelerin taraması sonucu edindiğimiz bilgilerin karşılaştırılması sonucu oluşturduğumuz bu araştırmamız pek çok araştırmaya da kapı aralayacaktır. Çalışmamızda basılı eserlerden de yararlanmış, çok az da olsa sözlü tarih çalışmasına başvurulmuştur. Mezar taşları konunun aydınlatılması için kısmen araştırmamızda kullanılmıştır. Artırmamız, analizci bir yaklaşımla Çok Partili Yaşama Geçiş sürecinin Nazilli ayağını aydınlatmaya amaçlamıştır. Öte yandan mikro çalışmaların makro çalışmaların anlaşılmasında üslendiği rol bugün yadsınmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında çalışmamız ayrıca bir önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1/233.718.2.
 BCA, 490.01/245.973.1.
 BCA, 490.01/245.974.1.
 TBMM, Milletvekillerine mahsus Sicil Defterleri.
 TBMM Zabıt Ceridesi(Dergisi), 1946, 8. Dönem, 1. Cilt, 8. Birleşim, 2.

Gazeteler:

Anadolu
 Demokrat İzmir
 Nazilli

Mezarlıklar:

Aydın Tellidede Mezarlığı.
 Germencik Mezarlığı.
 Kuşadası Asri Mezarlığı.

Diğer

Akdağ, M. 2018. *Bir Başbakanın Doğuşu ve Onu Doğuran Şehir-Adnan Menderes'in Muhalefet Yılları Ve Aydın İli 1946-1950*, Başkar Ofset, Aydın.
 Akdağ M. 2019. *Mustafa Kemal Atatürk'ün İkna Yöntemi Ve Küresel Propaganda*, Başkar Ofset, Aydın.
 Akdağ M. 2020. "Gerçekçi Türk Sinemasındaki Köy Gerçekliğinin Köy Belgeleriyle Karşılaştırılması (1961-1971)", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*: 639-670.
 Akdağ M. 2021. "Verem Gerçeğinin Mezar Taşlarına Yansıması Ve Toplum Psikolojisine Etkisi", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Verem*, Editor: Fevzi Çakmak ve diğerleri, Gece Yayınları, Ankara: 245-275
 Akdağ M (Yönetmen). 2020. *Deli Gönüm* (Belgesel film).
 Baykurt, F. 1959. *Yılanların Öcü*, Remzi Yayınları, İstanbul.
 Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Olgaç Matbaası: Ankara.
 Erksan M (Yönetmen). *Yılanların Öcü* (Sinema filmi).
 Güneş G. 2004. "Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar" *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Yayınları, Ankara: 121-137.
 Güneş G. 2006. *Atatürk ve Aydın*, Aydın.
 Güney Y (Yönetmen). 1970. *Umut* (Sinema filmi).
 Saydam N (Yönetmen). 1965. *Buzlar Çözülmeden* (Sinema filmi).
 Şakrak A. Görüşme tarihi: 7 Kasım 2023.

9 Ekim 1937: Cumhuriyet'in İlk Basma Fabrikası Nazilli Sümerbank'ın Açılışı

Büşra BİGAT AKÇA ¹

GİRİŞ

9 Ekim 1937 Nazilli tarihinin en önemli günlerinden biridir. Bunun sebebi Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından altın anahtarla işletmeye açılmasıdır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası adından da anlaşılacağı üzere diğer pamuklu fabrikalardan farklı olarak basma üretimine yoğunlaşmıştır. Ürettiği basmalarla ülkede pamuklu tekstil alanında büyük bir açığı kapatmasının yanında fabrika ilçe için köklü değişimlere de olanak sağlamıştır. Gerek Nazilli gerekse ülke için bu denli öneme sahip olan fabrikanın açılışı tüm yurttaki büyük yankı uyandırmıştır.

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın açılışına geçmeden tesisin kuruluşuna giden süreç içinde yaşanan ekonomik dönüşümler fabrikanın Türk ekonomisi için öneminin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda ayrıntılarına girilmeyecek olsa da Cumhuriyet döneminin iktisadi politikalarına kısaca değinmek gerekmektedir. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti siyasi olarak rejimini belirledikten sonra milli, modern ve kendi kendine yetebilen bir devlet olmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda pek çok köklü düzenlemeler yapılmış siyasi, hukuki, sosyal, kültürel alanlarda inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Tüm bu düzenlemelerden bahsederken ekonomide varılmak istenen girişimlerden söz etmemek mümkün değildir. Cumhuriyet'in İlanından önce ve Lozan görüşmelerinin kesildiği kritik bir zamanda 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan Türkiye İktisat Kongresi esasen kurulacak devletin ekonomik yolunu ve hedeflerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Kongrede Mustafa Kemal Paşa ekonomik bağımsızlığın önemini özellikle vurgulamış, kongre sonunda Misak-ı İktisadi Kararları kabul edilmiştir (İnan 1982: 21-65, Ökçün 1981: 59-98).

Devam eden süreçte Cumhuriyet'in İlanından sonra bağımsız ve güçlü ekonomi hedefiyle tarım, ticaret sanayi vb birçok alanda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda yabancı unsurların denetimde olan şirketlerin millileştirilmesi, Aşar Vergisi'nin kaldırılması, bankaların kurulmasının yanında, sanayi ve üretime teşvik edici uygulamalar da yürürlüğe konulmuştur. Ülkede modern anlamda sanayileşme hamlelerin atılmasına olanak sağlamak için 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Yapılan teşviklerle kısmi bir başarı elde edilmişse de sanayileşmede istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Bunun yanında 1923-1931 dönemi ekonomide liberal dönem olarak kabul edilmiş, bu dönemde devletin özel teşebbüse müdahaleleri kısıtlı olmuştur (Pamuk 2018: 177, Bora-

¹ Dr., busrabigat@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7552-5352

Ek 2: Aydın ve Yeni Asır gazetelerinin 10 Ekim 1937 Tarihli Manşetleri

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

Kitaplar

Akkoyun, T. 1998. *Atatürk Devrinde Nazillî'nin Şekillenmesi ve Gelişmesi (1922-1938)* Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı, Akgül, S. Ergezer, Bahattin. Ertan, U. Güler, A. (Ed) Ocak Yayınları, Ankara.

Aydemir, Ş. S. 2011. *Tek Adam III.Cilt*, Remzi Kitabevi, 26.B., İstanbul.

Aysan, M. 1995. "Atatürk'ün Ekonomik Görüşü", *Atatürk Yolu*, Turhan Feyzioğlu (Ed.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Aytemur, J.Ö. 2010. *Türkiyede Yönetim Düşüncesinin Erken Dönemleri: Sümerbank (1930-1945)*, Libra Yayıncılık, İstanbul.

Balkanlı, A. O., 2002. *Türkiyede Ekonomik Gelişme ve Kriz*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Belediyeler Yıllığı Cilt III. 1950. İller Bankası Yayınevi, Ankara.

Boratav, K. 2006. *Türkiyede Devletçilik*, İmge Kitabevi, Ankara.

Boratav, K. 2012. *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2009*, İmge Kitabevi, 17.B., Ankara.

İnan, A.1982. *İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Doğan, H., 2007. *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne*, Detay Yayıncılık, 1.B., Ankara.

Kepenek, Y. Yentürk, N. 2001. *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 12. B., İstanbul.

Keyder, Ç. 1982. *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye 1923-1929*, Yurt Yayınları, Ankara.

Kılıncıkaya, D. 2003. *1930 Sanayi Kongresi, Raporlar-Kararlar-Zabıtlar*, Bildiren Yayıncılık, Ankara.

Kıpal, U. ve Uyanık, Ö. 2001. *Türkiye Milli İktisat Tarihi (Devletçilik)*, Kaynak Yayınları, 1.B., İstanbul.

Kuruç, B. 1988. *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası 1.Cilt (1929-1932)*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:569, Ankara.

Ökçün, G. 1981. *1923 Yılında İzmir'de Toplanan Türkiye İktisat Kongresi Haberler, Belgeler, Yorumlar*, AUSBF Yayınları, Ankara.

Pamuk İslah İstasyonu Tarihçesi ve Çalışmaları.1953. Pamuk İslah İstasyonu ve Üretim Çiftliği Müdürlüğü, Aydoğdu Matbaası, Aydın.

Pamuk, Ş. 2018. *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 9.B, İstanbul.

Sümerbank A.Ş., 1973. *Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank(1933-1973)*, Tisa Yayıncılık, 1.B., Ankara.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. 1982. *Uygulamaya Geçerken Türkiyede Devletçiliğin Oluşumu*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. 1977. *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Tezel, Y. S. 2020. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1925-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 11.B., İstanbul.

Toprak, Z. 1988. *Sümerbank Holding A.Ş.*, Creative Yayıncılık, 1.B., İstanbul.

Tuna, S. 2009. *Türkiyede Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank(1932-1939)*, Derlem Yayıncılık, 1.B, İstanbul.

Türkiye Pamuk, Keten, Kendir, Kimya, Demir Sanayii, Hakkında Sovyet Mühendisleri Tarafından Verilen Raporlar. 1933. Ankara Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara.

Makaleler

- Ertan, T.F. “İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği Ziyareti (24 Nisan-10 Mayıs 1932)”, Yay. Haz. Bahaeddin Yedi yıldız, Mehmet Öz, Prof. Dr. Özkan İzgi'ye Armağan, *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, Ankara, 349-360.
- Günver, G. 2004. “Atatürk'ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar” *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay ATESE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 219-242.
- Günver, G. 2007. “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Bir Kasaba ve Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası”, *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi'07*, Ankara, 950-971.
- Tekin, S. 2003. “Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Biri: Nazilli Basma Fabrikası”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 39, Sayı 230, İstanbul, 20-26.

Sürelî Yayınlar**Gazeteler**

- Akşam Gazetesi
Anadolu Gazetesi
Aydın Gazetesi
Cumhuriyet Gazetesi
Ulus Gazetesi
Yeni Asır Gazetesi

Dergiler

- Endüstri Dergisi, Nazilli Basma Fabrikası, Yıl 23, Sayı 2, Ekim 1937.
Trakya Dergisi, Sayı 15, Ekim 1937.

Tezler

- Bigat, B. 2017. *Kuruluşu ve İlk Yıllarında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın.
- Butur, S. 2008. *Atatürk Döneminde Devletçilik Modelinin Uygulanması Evresinde Türk Sovyetler Birliği İlişkileri (1934-1938)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Erkaya, A. 1989. *Nazilli Şehri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri Ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- (Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2023 arastirma.tarimorman.gov.tr/pamuk/Menu/2/1934ten-Bugune) Erişim Tarihi: 19 Eylül 2023)

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Atatürk Dönemi İktisat ve Sanayileşme Politikaları Işığında Devletçi Sanayileşme Örneği: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası

Aslı YENİPAZARLI ¹

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonrasında, savaştan çıkan ülkelere kredi desteği sağlayan ABD, artan fonların reel yatırıma kanalize olamaması neticesinde 1929 yılında küresel ekonomileri etkisi altına alan ve günümüzde de en büyük krizlerden biri kabul edilen krizle karşı karşıya kalmıştır. Büyük Buhran'ın neden olduğu talep ve fiyat gerilemeleri, küresel ekonomide öngörülemeyen sıkıntılara yol açmıştır. Söz konusu gelişmeler, devleti ekonomi alanında çalışmaya, başka bir anlatımla ekonomik faaliyette bulunmaya zorlamıştır. (Şişmanoğlu, 2019)

1923 yılında, ekonomide ana hatları ile liberalleşme yani serbest piyasa ekonomisi uygulanması amaçlanmıştı, ancak 1929 Büyük Buhranı neticesinde iktisadi devletçi politikalar gündeme geldi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında önceliklerin ekonomik bağımsızlık ve hızlı bir kalkınma olduğu hükümet programlarında belirtilmiştir. Ekonomik bağımsızlık ve sanayileşme eş anlamlı kabul edilmektedir. Bir diğer taraftan da bu zorunluluğun çözümü olan, hızlı sanayileşmenin, özel girişimciler tarafından gerçekleştirilemediği belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kaçınılmaz olarak, gündemine yerleşen hızlı sanayileşme olgusu, devleti ekonomik faaliyete bulunmaya zorlamıştır. Atatürk dönemi iktisat politikaları, özel teşebbüsü desteklemeyi ve ülke içinde sermaye birikimi oluşturmayı amaçlamaktadır. Öncelikle millileştirmeler ile birlikte ülkede fon desteği sağlamak üzere bankacılık sisteminin oluşturulması önem arz etmektedir. (Şişmanoğlu, 2019).

Çalışmada; öncelikle I. Dünya Savaşı ardından Kurtuluş Savaşı'yla kazanılan ulusal bağımsızlık ve yeni Türkiye'nin borç, yoksulluk, sıkıntılar üzerine kurulduğu bir dönem ele alınmaktadır. Ardından Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen öncesinde Birinci İzmir İktisat Kongresi, açık ekonomi yıllarında ekonominin yeniden inşa sürecinde bir kesin ve sistem değişimine yol açan etkenlerden birisi olan 1929 Büyük Buhran'ını takip eden dönemde Türkiye'de korumacı, devletçi sanayileşme politikaları çerçevesinde 1932 Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile programlanan ve hayata geçirilen Sümerbank kamu iktisadi teşebbüsü örneği ortaya konmuştur. Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası ise çalışmanın ilerleyen aşamalarında üretim, istihdam ve karlılık oranları dikkate alınarak değerlendirilmiş ve 1970li yılların son dönemine kadar üretim, istihdam ve karlılık oranları bakımından altın yıllarını yaşamıştır. Ancak çalışma diğer taraftan, 1980li yılların liberal, açık ekonomi gelişme stratejileri odağında nasıl özelleştirme politikalarına teslim edildiğini gösteren bir senaryoyu gözler önüne sermektedir.

¹ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ayenipazarli@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5078-3037

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Bulutay, T. vd. 1974. Türkiye Milli Geliri (1923-1948), Ankara.
 Doğan, H. 2007. Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne, Detay Yayıncılık, Ankara.
 Soral, E. 1974. Özel Kesimde Türk Mütessesbisleri, Ankara İTİA Yayınları, Ankara.
 Tezel, Y.S. 2015. Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Altıparmak, A. 2002. "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 35-59.
 Doğan, H. 2007. "Sanayiinin Musikisi Nasıl Başladı? Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'na Tarihsel Bir Bakış", Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review 7 (2) 2007: 661-689.
 Eroğlu, N. 2007. "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)", Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, s.71.
 Kahraman, S. & Şişmanoğlu, G. 2019. "Atatürk Dönemi İktisadi Devletçi Sanayileşme Politikaları", İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 17, Ocak 2019.
 Kaya, D. G. ve Durgun, A. 2009. "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Mali-ye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları". Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 233-249.
 Karabıçak, M. 2000. "Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci", Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.5, S.2, 49- 65.
 Kayıran, M., & Saygın, S. 2019. "İzmir iktisat kongresi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi, 2(5), 27-70.
 Kızılkaya, R. 2015. "1935-1950 Yılları Arasında Uygulanan İç ve Dış Ekonomik Politikalar", https://www.academia.edu/43357552/1939_1950_YILLARI_ARASINDA_UYGULANAN_%C4%B0%C3%87_VE_DI%C5%9E_EKONOM%C4%B0K_POL%C4%B0T%C4%B0KALAR (Erişim: 15.11.2022).
 Polatoğlu, M. G. 2021. "Türkiye'nin Kalkınmasında Sümerbank ve Etkinliği (1933- 1987)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Güz 2021, S 104, 261-306, Doi: 10.33419/aamd.1015978.
 Soyak, A. 2003. "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?" *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 167-182.
 Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, C 16, S 181, Temmuz 1977, s.12.

Tezler

- Danacı, C. 1996. Türkiye'de Özelleştirme Faaliyetleri, Bir Örnek Olay Sümerbank ve Dünya Uygulamaları, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İşletme Finansmanı Anabilim Dalı, İstanbul.

Raporlar

- Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi 1980 Yılı Raporu. 1981. T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
 Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi 1979 Yılı Raporu. 1980. T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Ekonomik ve Toplumsal Etkileriyle Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası

Hatice BAŞKAYA ¹
Abdullah ÖZDEMİR ²

GİRİŞ

Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişimi, sanayileşme süreci ile yakından ilişkilidir ve bu süreçte Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası, ülkenin endüstriyel dönüşümünde önemli bir konuma sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra, ekonomik bağımsızlık ve endüstrileşme hedefleri doğrultusunda tekstil endüstrisi stratejik bir atılım yolu olarak daha fazla önem kazanmıştır. Bu çerçevede, özellikle tekstil sektöründe faaliyet gösteren Sümerbank fabrikaları, Nazilli'deki basma fabrikası gibi tesisler aracılığıyla Türkiye'nin endüstriyel dönüşümüne öncülük etmiş ve ülkenin sanayileşme sürecine daha fazla ivme kazandırmıştır.

Bu çalışma, Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'nın kuruluşundan itibaren ekonomik ve toplumsal etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, çalışmanın odak noktası, fabrikanın ekonomik etkileri ve toplumsal-kültürel dinamikleridir. Bu bağlamda, çalışmada ekonomik ve toplumsal, kültürel etkileriyle Nazilli Sümerbank basma fabrikası başlıklarına yer verilmiştir.

1. EKONOMİK ETKİLERİYLE NAZİLLİ SÜMERBANK BASMA FABRİKASI

Sümerbank'ın 1938-2002 yılları arasındaki faaliyetleri, Türkiye'nin tekstil sektöründe öncü bir konuma yükselmesine, istihdamın artmasına, gelir seviyelerinin yükselmesine, sanayileşme sürecinin hızlanmasına ve toplumsal dönüşüme önemli katkılarda bulunmuştur. Nazilli Sümerbank Basma Fabrika'sının kuruluşu ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan hem Ege Bölgesine hem de Ülkeye büyük katkılar yaratmıştır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası bünyesinde 1963-2002 yılları arasında çalışan işçi, memur ve toplam çalışan sayılarının Nazilli İlçe Merkezi Nüfusuna oranları Tablo 1'de verilmektedir.

¹ Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli Meslek Yüksekokulu, hbaskaya@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6098-3999

² Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, aozdemir@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7506-3431

KAYNAKLAR

- Adalığ, B. 2006. "Atatürk Nazilli'de", *Nazilli Müze Kurma ve Koruma Dernek Bülteni*, Yıl: 3, s. 9
- Dilek, D. 2021. Sosyal Fabrikanın Çalışanları Üzerindeki Etkisi: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın
- Doğan, H. vd., 2011. Çağdaş İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışı Ekseninde Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Örneği Ve Cumhuriyet Kültürünün Yerleşmesindeki Rolü. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 3/1 syf.183-200
- Doğan, H., 2007a. Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'na Tarihsel Bir Bakış, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7 (2), ss. 661-689.
- Doğan, H. 2007b. *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Gökdere, A. 1983. Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi (1963-1981), Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), ss. 313-326.
- Meydan, S., 2023. Cumhuriyet'in Sosyo-Kültürel Fabrika Örneği: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası, *Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Nazilli Sümer Vakfı, <https://www.nazillisumervakfi.org/> (Erişim Tarihi: 20.11.2023).
- Selek, L. 2006. *Türk Müziği Nazariyatı*, Nazilli.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Yıllar İtibarıyla Günlük ve Aylık Asgari Ücret, <https://www.csgeb.gov.tr/media/91721/yillar-itibariyle-gunluk-aylik-agari-ucetler.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
- Sümer Holding A.Ş. 1999. 1998 Yılı Faaliyet Raporu Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
- Sümer Holding A.Ş. 2000. 1999 Yılı Faaliyet Raporu Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
- Sümer Holding A.Ş. 2001. 2000 Yılı Faaliyet Raporu Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
- Sümerbank Holding A.Ş. 1989. Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi 1988 Yılı Raporu T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
- Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi, 1966-1988 Yılları Faaliyet Raporları, Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.
- Tekin, S. 1997. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1980. *Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, İli: Aydın, Yayın No: 990-54, Ankara.
- Türkiye Ticaret Postası, 1948. "Nazilli Basma Fabrikası Özel Sayısı", Yıl: 2, s. 153, Ankara.
- Ünal, Y. 2009. 1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme, *Tarih Okulu Dergisi*, İlkbahar 2009, Sayı III, ss. 69-107.

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Türkiye’de ve Halkevleri’nde Bir İlk: Fabrika Halkevi – Sümer Halkevi¹

İ. Kaya TUNCER ²

GİRİŞ

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası ve Fabrika Kenti; yeni kurulmuş Cumhuriyetimizin, sanayileşme ile birlikte, modernleşme, ekonomik-kültürel toplumsal kalkınmamızın bir bütünlük içinde yürütülmesiyle çağdaş uygarlık yolunda bir değer kazanabileceğinin deneyimlendiği, diğer bir deyişle bu düşüncenin, yaratılan olanaklar çerçevesinde “ete, kemiğe büründüğü” bir üretim ve yaşama ortamıdır. Bu özelliği ile Sümerbank Fabrikaları içinde öne çıkar (Cumhuriyetimizin 50. Yılında Sümerbank, 1973:42) ve onu “Atatürk Tipi Fabrika” ya da “Sosyal Fabrika” yapan da bu belirgin karakteridir.

Bir yanda Türkiye için henüz çok yeni, kombine olması nedeniyle de adeta fabrika içinde fabrika olan entegre büyük bir sanayi işletmesinin bütünlük bir uyum gerektiren teknolojik yapısı ve organizasyonu; diğer yanda, daha önce yaşamlarında böyle bir üretim deneyimi yaşamamış olmasına karşın bu uyum ve çalışmayı gerçekleştirerek verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacak olan insan sermayesinin niteliği. Bunlar birbirini tamamlayabilirse, elde edilecek kazanımlar yurdun dört bir yanına yansıyarak çilekeş insanımızın yüzünü güldürecek ve çıktığı çağdaşlaşma yolunda Cumhuriyetimize maddi-manevi özgüven kazandıracaktır. Bunun başarılabilmesi için, nasıl ki yepyeni bir teknoloji ile tanıştıyorsak, bunu çalıştıracak olan insanımızın da yepyeni bir düşünce biçimi içine girmesi, ona göre eğitilmesi, buna uygun yaşam biçimine yelken açması ve bir kültür yapısının oluşturulması gerekmektedir. Teknoloji ve kültür uyumu gerektiren bir durum. Dönemin Osmanlı padişahlarının rızası ile çıkılan Batılılaşma yolunda işin yalnızca teknoloji boyutu önemsenip dikkate alınmıştı. İşin kültür yanı ise, asker-sivil bürokraside ve eğitilmiş çevrelerde bir Batı taklitçiliğine dönüşmüştü. Bundan farklı ve önemli olarak, Cumhuriyetimizin kurucu felsefesinin yapmak istediği şey; bizce, son derece anlaşılır ve masumane ama çok önemli sonuçları olabilecek bir dönüşümdü. Yapılmak istenen; insanımızın kendini yadsıması, taklitçilik içinde yozlaşması değil; Cumhuriyet öncesi çağdaşlaşmaya kapalı kısıtlı dünyasını, zihinsel ve yaşama biçimi olarak çağdaşlaşmaya açarak, geleneğini, kültürünü yeniden düzenleyebilme sürecini başlatmaktır.

Sümerbank Fabrikaları, ekonomik kalkınmamız ile birlikte kültürel kalkınmamızın da sağlanmaya çalışıldığı, uzun soluklu olması gereken bu çabaların çok önemli birer Cumhuriyet kurumlarıdır. Nazilli Sümerbank Basma

¹ Bu bildiri halen sürmekte olan çalışmamdan derlenmiştir

² Nazilli Sümerbanklılar Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi, 2023-2025 Dönemi Yönetim Kurulu Başkanı, (Sümerbank Çocuğu), ikayatuncer@gmail.com

pılanması” oluşudur. Halkevi'nin bir fabrika halkevi olması, fabrikanın bir üretim merkezi olması, topluma yansımakta olan politik çekişmelerin fabrika sosyetesine ve çalışanlarına da yansiyarak fabrika düzenini ve üretimi etkileme düşüncesi, sonuçta fabrikanın herhangi bir olumsuzluk yaşamaması için, “görünen gerekçelerin” önüne geçmiş olabilir¹⁷.

Sümer Halkevi'nin çalışmaları fabrikamıza ve yöresine sosyal canlılık ve bilinç getirmiş, fabrikamızın “sosyal fabrika” olmasında önemli rol oynadığı gibi yansımaları da Nazilli'yi kültürel bakımdan etkilemiştir. Fabrikamız ve Fabrika Kentimiz, fabrika olmanın da ötesinde sosyal bir çekim merkezi olmuştur. Halkevleri konusunda çalışan araştırmacılar, akademisyenler halkevleri içinde özel bir konumda bulunan Sümer Halkevi'ni yeteri kadar fark edememişlerdir. Örneğin Halkevlerinin yeniden açılmasıyla, bir dönem Halkevleri Genel Başkanlığı da yapmış olan Prof. Dr. Anıl Çeçen kitabında yayınladığı 1938 yılına ait Halkevleri listesinde Sümer Halkevi yerine Aşağı Nazilli Halkevi adını kullanmıştır (ÇEÇEN, Anıl; 2018:411). Bu konuya akademik çalışmalarında yer vererek, Sümer Halkevi adını gündeme getiren, başta Sn. Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş Hocamız olmak üzere, hocalarımıza ve yüksek lisans öğrencilerine teşekkür ederiz. Sümer Halkevi'nin (Fabrikamız ve Fabrika Kentimiz'in) özellikle sosyolojik olarak değerlendirilerek literatürümüze kazandırılması tarihçilerimiz yanında sosyologlarımızın da çabasını beklemektedir. Sümer Halkevi'ne her türlü emeği geçen, katkı sağlayarak fabrikamıza nitelik kazandıran, sonraki kuşakların, bizlerin daha iyi yetişmesine ortam hazırlayan tüm büyüklerimize, tüm çalışanlarımıza ne kadar teşekkür etsek saygıdeğer emeklerinin karşılığını ödeyemeyiz. Işıklarda uyusunlar!

KAYNAKLAR

Arşivler

BCA, 490-1-0-0 952-689-1/270-269-267-266-265-264-263-256-255-252-251-249-248-247-246-245-37
BCA, 490-1-0-0 981-804-2/24
BCA, 490-1-0-0 994-843-4/155-154-148-147-146-137-113-112-77-54-53-47-31-13-12-11-7
BCA, 490-1-0-0 933-626-2/202-199-198-197-191-190-189-133-127-126-110-108-93-92-90-89-78-70-67-66-58-52-51-42-38-35-28-18
BCA, 490-1-0-0 1663-789-3/1-2
BCA, 490-1-0-0 974-772-2/25-24-23-19-18-14-13-12-11
BCA, 490-1-0-0 919-578-2/103-102-95-94-70-69
BCA, 490-1-0-0 1021-930-2/1-2-3
BCA, 490-1-0-0 1062-1076-1/119-118
BCA, 490-1-0-0 1007-887-2/20-16

Kitap

Cumhuriyetin 15. Yılında Aydın. 1938. CHP Basımevi, Aydın.
ÇEÇEN, Anıl. 2018. *Atatürk'ün Kültür Kurumu HALKEVLERİ*, Tarihçi Kitabevi, Üçüncü Basım, İstanbul.
EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi. 1987. *Tezek*, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Ankara.
KARA, Âdem. 2020. *Cumhuriyet Dönemi Kültürel ve Sosyal Gelişmemizin Mihenk Taşı HALKEVLERİ (1932-1951)*, PLATANUS PUBLISHING, Ankara.
ŞİMŞEK, Sefa. 2002. *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
TOKSOY, Nurcan. 2007. *HALKEVLERİ Bir Kalkınma Modeli Olarak*, ORION Yayınevi, Ankara

Makaleler

GÜNEŞ, Günver. 2004. *ATATÜRK'ün Nazilli Seyahatleri ve Seyahatlerin Yarattığı Sonuçlar*, Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, S:121-135, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
GÜNEŞ, Günver & YILMAZ, İnan. 2022. *Bir kasaba İki Halkevi: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nazilli ve Sümer Halkevlerinin Faaliyetleri*, Geçmişten Geleceğe Nazilli, S:339-350, Akademisyen Kitabevi A.Ş. Ankara.
YİĞİT, Yücel. 2022. *İktidarın Gölgesinde Demokrat Partinin Nazilli Mitingi*, Geçmişten Geleceğe Nazilli, S:385-394, Akademisyen Kitabevi A.Ş. Ankara.

¹⁷ CHP, Sümer Semt Ocağı (merkezini fabrika dışına çıkarma gereksinimi duymuş olmalı ki) 19. Ekim.1949 tarihinde toplanan Ocak Kongresi öncesi, fabrika dışındaki yeni binasının açılışını yapmıştır. (AKDAĞ, Menderes; Aydın, 2007:225). Yeni bina, muhtar odası büyüklüğünde olup ve Çolak Hafız otobüs durağı karşısındaki kahvenin, sokak içindeki bitişiğindedir. Ve Çolak Hafız (Ulusal Kurtuluş Savaşı Gazilerimizden), Süleyman Öçal, Sümer Semt Ocağı İdare Kurulu üyeliğine seçilmiş. Demokrat Parti Sümer Semt Ocağı da 1946'dan itibaren doğal olarak muhalefetine başlamış olsa gerek.

Dergi - Bülten

CUMHURİYETİN 50. YILINDA SÜMERBANK. 1973. Sümerbank Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

ATATÜRK NAZİLLİ'DE. 2006. NAZİLLİ Müze Kurma ve Koruma Dernek Bülteni (Dernek Adına: Bingül Adalığ), Sayı:9.

Tezler

KARADAĞ, Nurhan. 1982. *Halkevi Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, DTCF Tiyatro Bölümü Doçentlik Tezi, Ankara. (Kültür Bakanlığı "Bilimsel İçerikli Eser Büyük Ödülü", 1998)

AKDAĞ, Menderes. 2007. *1946-1950 Yılları Arasında Aydın'da Siyasal Yaşam*, ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

İPEK, Atike. 2020. *Aydın İli ve İlçeleri Halkevleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

BİGAT, Büşra. 2017. *Kuruluşu ve İlk Yıllarında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Gazeteler

Anadolu

Ant

Aydın

Cumhuriyet

Ulus

İnternet

TBMM.gov.tr

Söyleşi

Ahmet Brazer

Ahmet Yetkiner

Akın Yetkiner

Dr. Efdal Sevinçli

Enver Arpaç

Ersin Karaoğlu

İlhan Tanju Boztepe

İskender Kuvaki

İsmet Tınaz

Levent Dilsizoğlu

Nurittin Kuvaki

Süleyman Öçal

Zeren Çam Saraç

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Celal Bayar ve Nazilli Sümerbank

Şahin Efe YILMAZ¹

GİRİŞ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele neticesinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasi zafelerini ekonomik alanda da sürdürmesini ve bağımsızlığını korumasını istemiştir. Bu hedef doğrultusunda, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde de; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomik durumunun değerlendirilmesi, ekonomik hedeflerin belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda bir yol haritasının çizilme sürecini meydana getirmiştir. Atatürk kongrede yaptığı açılış konuşmasında: “Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadî zaferler ile taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. Bu bakımdan en kuvvetli ve parlak zaferimizin bile sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği yararlı kazançları belirlemek için ekonomimizin, iktisadî hâkimiyetimizin sağlanması ve sağlamlaştırılması ve genişletilmesi gerekir... Efendiler! Yüce heyetinizin bugün toplamış olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak konusunda Misak-ı Millî'nin ve Anayasanın ilk temel taşlarını hazırlamak konusunda etkili olmuş, girişimci olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, millî tarihimizde ve millî hayatımızda en kıymetli ve yüksek hatırayı kazanmış ise kongreniz milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlamaya araç olacak kuralların temel taşlarını ve ilkelerini hazırlayıp ortaya koymak şekliyle tarihte en büyük adı ve çok kıymetli bir hatırayı kazanacaktır.” (www.atam.gov.tr) demiştir. Nazilli Basma Fabrikası da İzmir İktisat Kongresi'nde belirlenen hedefler neticesinde ve daha sonra da Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamındaki hedefler arasında yerini almıştır.

FABRİKA İÇİN NAZILLI'NİN TERCİH EDİLME SEBEPLERİ, DEĞERLENDİRMELER VE AÇILIŞ SÜRECİ

Atatürk tarafından hizmete açılan ve açılışında neredeyse dönemin tüm devlet erkânının hazır bulunduğu Nazilli Sümerbank Basma Sanayi Fabrikası, Cumhuriyet'in 1. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ilk önemli eserlerindedir. Fabrika, Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşma sonrası hayat bulmuştur. Fabrikanın işlemesi için gerekli olan makineler ve teknik gereçlerin maliyetinin büyük çoğunluğu Sovyetler Birliğine, Nazilli ve civarındaki narenciyelerin toplanıp transfer edilmesiyle yapılmıştır. Nazilli Sümerbank, sıradan bir üretim fabrikasından ziyade bünyesinde

¹ sahinefeyilmaz@gmail.com

tır. Atatürk'ün 1937 yılında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın açılışında söylediği, "Nazilli istikbalde vilayet olacaktır" sözü ise bir ata nasihati ve bir ata vasiyeti gibi hafızalardan hiçbir zaman silinmemiş, Sümerbank imkânları ile yetişmiş herkesin ruhunda, gerçekleştirilmesi gereken bir hedef olarak görülmeye devam edilmiştir.

Sonuç olarak; bugüne kadar fabrikanın açılış törenine katılan gazetecilerin, Atatürk ile gelen fotoğrafçıların ve Sümerbank yetkililerinin çektiği fotoğrafların tamamı tespit edilmiş değildir. Celal Bayar Vakfı, Nazilli Sümerbank Müzesi, Nazilli Belediyesi ve Aydın İl Halk Kütüphanesi arşivlerinde açılış gününe dair fotoğraflar mevcuttur. Ayrıca, açılış haberlerini yapan gazetelerde de çeşitli fotoğraflar yayınlanmıştır. Fakat açılış gününde, resmi yetkililer ve gazeteciler tarafından çekilen tüm fotoğraflar bir araya getirilip yayınlanmamıştır. Böyle bir çalışmanın hazırlanması, belki de bazı konuların aydınlatılmasını sağlayabilir. En önemli mesele ise Nazilli Sümerbank Araştırma Enstitüsü ile Nazilli Kent Arşivi kurulmasının gerekliliğidir. Çünkü bu kurumlar oluşturulur ise Nazilli ve Nazilli Sümerbank tarihi hakkında daha kapsamlı bilimsel araştırmalar yapılabilir, böylelikle de tartışmalı konular ortadan kaldırılarak, fabrikanın neden Nazilli'de açıldığı ve efeler/Celal Bayar etkisi, tarihsel açıdan belgelerle kanıtlanabilir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Bayar, C. 1969. Ben De Yazdım, Baha Matbaası, İstanbul.

Doğan, H. 2007. Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne, Detay Yayıncılık, Ankara.

İnan, A. 2007. Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler (Yeni Baskıya Hazırlayan: Arı İnan) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sena Ofset, İstanbul.

Karabekir, K. 2009. Günlükler, Hazırlayan: Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kırkık, A. 2015. Kurtuluşu Doğru, Nazilli Ticaret Borsası Yayını, Yavuz Ofset Matbaa, Nazilli.

Özkaynak, K. 1946. Efelerden Haber, CHP Basımevi, Aydın.

Makaleler

Daniş, S, N. 1970. Demokrat İzmir Gazetesi, Cepkenliler yazı dizisi, sayı: 64-81.

Güneş, G. 2010. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Bir Kasaba ve Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası", Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler 12-16 Kasım 2007, Edt: Z. Ünsal, N. İnce, N. Yeşilçayır, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

İnternet Siteleri

Türkiye İktisat Kongresini Açış Söylevi İzmir. Erişim Tarihi: 2022, 03, 28. Saat: 19. 25. T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Araştırma Merkezi Başkanlığı: <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/turkiye-iktisat-kongresini-acis-soylevi-izmir>

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/?fbclid=IwAR0ccV7POoGcXIe0tWXdr1b5rRDabQ20YTmni7-H5KecOUbn3i3uUZenbBc>
Tarihte Bugün - 9 Ekim Nazilli Basma Fabrikası Açıldı. Erişim Tarihi: 2022, 03, 28. Saat: 19. 40. İnönü Vakfı: <http://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-9-ekim/>

<https://web.archive.org/web/20170617165723/http://uzunyasamsehri.com/etnografyamuzesi> Erişim tarihi: 28-03-2022. Saat: 20. 40.

<https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1937-10-14/6>

Koraltürk, M. "Nazilli Basma Fabrikası", Atatürk Ansiklopedisi: 02/10/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nazilli-basma-fabrikasi/?pdf=3438> adresinden erişilmiştir.

Arşiv Belgeleri

Aydın İl Halk Kütüphanesi

Bayar Aile Arşivi

Celal Bayar Vakfı Arşivi

Nazilli Sümerbank Müzesi

Ziya Demirciefe

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Ulus

Yeni Asır

Kaynak Kişiler

Aliye Sevgili (1930-2021)

Etem Oruç (1947 doğumlu)

Mustafa Çoban (1953 doğumlu)

Şükrü Şimşek (1930-2019)

Ziya Demirciefe (1934-2019)

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Nazilli Sümerbank'ın Koynunda Bir Yaşam

İlhan ÖDEN¹

RUMELİ'DEN KAÇIŞ VE YENİDEN KURULAN HAYATLAR

Dedem, İsmail oğlu Recep Öden, Bulgaristan'ın Eski Zağra (Stara Zagora) kentinde 1987 yılında doğmuş. Ailesinin tek çocuğuymuş. Öğretim için Türkiye'ye göndermiş. İzmir'de eski tip okullarda medrese tarzı eğitim görmüş. O dönemde Latin alfabesine geçmediğimiz için eski yazı ve Osmanlıca eğitim görmüş. Anında çeviri yapabilecek düzeyde Arapça biraz da Farsça biliyordu. Dinlediği Kuran-ı Kerim okuyanlara yanlış telaffuz ettiklerinde “Sen şöyle okudun, aslında böyle okuman gerekiyordu, senin okuyuşun kelimenin ya da cümlenin anlamını değiştirdi” şeklinde müdahale ettiğine birkaç defa şahit oldum. Fabrika camisinin yapımında çok emeği vardır. Gerekliğinde İmamlık yaptığı da bilinir. Asıl mesleği saraç ustalığıymış, hayvan koşumlarının deri aksamın ve diğer deri işleri yaparmış. Saraçlık o dönemde geçerli bir meslekmiş. Annesi kırık-çıkık tedavisi, siğil okuma, sarılık, kabakulak gibi hastalıklarla ilgili tıbbi olmayan geleneksel yöntemlerle ihtiyacı olanlara tedavi yaparmış. Bildiklerini dedeme de öğretip, el vermiş.

Resim 1: Dedem Recep Öden

Dedem eşi ve çocukları 1935 yıllarında bazı araçlar vasıtasıyla Bulgar görevlilere rüşvet verip göz yummalarını sağlayarak sınırı geçip Türkiye'ye kaçmışlar. Bütün eşyaları sadece bir at arabasına yükleyebildikleri kadarmış. Maceralı yolculuk sırasında arabaları devrilmiş kalanlarda kırılıp dökülmüş. Devlet o zamanlar böyle kaçıp gelenlere nüfusları oranında arazi veriyormuş. Önce Sivas'a yerleştirilmişler, şartlar ağır olmuş yapamamışlar. Tekrar göç edip, Didim yakınlarındaki Tavşan burnu mevkiinde deniz kenarında bir yere yerleştirip, arazi vermişler ama dedem hayatı boyunca hiç çiftçilik yapmadığı için bütün iş o sırada 14-15 yaşlarındaki babama kalıyormuş. Dedem küçük bir saraç dükkânı açmış, hayvan koşumları yapımı ve tamiri işleri yapıyormuş. Babam da arazi ve hayvanlarla ilgileniyormuş ama durumları hiç iyi değilmiş. Küçük olduğu için gayret etse de işlerin hakkından gelemiyormuş. Babaannem 6 çocuklarına ancak bakabildiğinden babama yardımcı olamıyormuş. O yıllarda okuma yazma bilen kişi sayısı azmış, İzmir'de medresede

¹ ilhanoden@gmail.com

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Sümerbank Fabrikaları ve Günümüzdeki “Yeni” İşlevleri

Fatma Neval GENÇ¹

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde İzmir İktisat Kongresi ve kalkınma planlarıyla temelleri atılan ulusal kalkınma modelinde Sümerbank Fabrikaları çok önemli görevler üstlenmiştir. Sümerbank, çoğu Osmanlı İmparatorluğundan devrolan fabrikalar ve Sanayi planlarıyla kendisine tanımlanan görevler çerçevesinde pamuklu, yünlü dokuma, deri ve ayakkabı, kimya, toprak, seramik, demir-çelik gibi farklı üretim alanlarında faaliyet gösteren fabrikalar açmıştır. Bunların başlıcaları Yıldız Çini ve Porselen Sanayi (İstanbul, 1893-94), Beykoz Askeri Deri ve Kundura Fabrikası (İstanbul, 1810), Adana Pamukluk Sanayi Müessesesi (Adana, 1885), Yünlü Sanayi Müessesesi Hereke Fabrikası (Kocaeli, 1843), Yünlü Sanayi Müessesesi, Defterdar Fabrikası, (İstanbul, 1833), Bakırköy Pamuklu Sanayi Müessesesi (İstanbul, 1850), Yünlü Sanayi Müessesesi Bünyan Fabrikası (Kayseri, 1924), Yünlü Sanayi Müessesesi Isparta Fabrikası (Isparta, 1926), Kayseri Bez Fabrikası (Kayseri, 1935), Ereğli Pamuklu Sanayi Müessesesi (Konya, 1937), Nazilli Basma Sanayi (Aydın, 1937), Merinos Yünlü Sanayi Müessesesi (Bursa, 1938), Gemlik Suni İpek ve Viskon Mamulleri Sanayi Müessesesi (Bursa, 1938), Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi (Malatya, 1939), Kendir Sanayi Müessesesi, Taşköprü (Kastamonu, 1947), Ateş Tuğla Sanayi Müessesesi (Zonguldak, 1949), İzmir Basma Sanayi Müessesesi (İzmir, 1953), Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası (Denizli, 1953), Bergama Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayi Müessesesi, Bergama (İzmir, 1954), Antalya Dokuma Sanayi Müessesesi (Antalya, 1961), Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayi Müessesesi (Adıyaman, 1967).

Ulusal ekonomik kalkınma amacıyla, kamu eliyle kurulan bu büyük sanayi tesisleri kuruldukları dönemde, kuruldukları kentlerde sosyo-kültürel modernleşme ve kalkınmanın da temel araçları olarak görülmüş, bu nedenle üretim tesisleri yanında bu fonksiyonları da içerecek şekilde tasarlanmışlar ve faaliyet göstermişlerdir. Bu amaçla tesislerde işçi ve yöneticiler için yapılan konutlar, sağlık yapıları (hastane, revir, diş hekimliği, ameliyathane vb.), kreş, okul, kütüphane, spor alanları ve spor takımları, tiyatro ve sinema, koro ve caz grupları yer almıştır. Bu şekilde dönemim modernleşme anlayışını bu kentlere kadar ulaştırmak amaçlanmıştır.

Farklı ülkelerde de Sanayi Devrimi sonrasında, 1930'larda devletçilik politikalarının etkisiyle inşa edilmiş ancak zaman içinde çeşitli sebeplerle işlevini yitirmiş, kentleşme ve rant baskısı başta olmak üzere çeşitli etkilerle yok olmayla karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık bu alanların, “endüstri mirası”, kent kimliğinin bir parçası olarak

¹ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, fngenc @adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2014-2113

ile bir bölümü kapatılan fabrika, 1999'da tamamen kapatılarak özelleştirme sürecine girmiş, 2004 yılında Yıldırım Holding tarafından satın alınmıştır. Günümüzde fabrika alanı, şirket tarafından yaratıcı endüstriler kapsamında faaliyetler için, 2005'ten itibaren dizi ve sinema sektöründe plato olarak kullanılmaktadır. Kundura Sahne, Kundura Sinema, Kundurama, Kundura Hafıza, Vardiya ve KunduraLab platformları ile Fabrika kazan dairesinin bir bölümü sinema salonuna dönüştürülmüştür. 2015'ten itibaren fabrika çalışanlarıyla sözlü tarih çalışmaları, açık hava film günleri, tiyatro, konserler yapılmaktadır³⁰. Fabrika alanında farklı temalara sahip dört odalı butik otel yapımı, yönetmen, oyuncu ve set çalışanlarına konaklama imkânı sağlarken, fabrikanın deri kuyuları ofis ve uyku odaları olarak kullanılmaktadır. Fabrikanın demir dövme atölyesi olan Demirane orijinaline uygun biçimde restore edilerek restoran olarak hizmet verirken, kafeteryalar da yer almaktadır. Demirane'nin geliri eğitim vakfına bağışlanmaktadır. Fabrikanın ormanlık arazisinde kamp alanları, bostan, trekking alanı ve çocuk parkı bulunmaktadır. Fabrikanın su deposu, çeşitli etkinliklerin düzenlendiği bir mekâna dönüştürülmüştür³¹.

SONUÇ

Sümerbank Fabrikaları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hâkim Devletçi ekonomi modeli ile kurulmuş, ülkede üretim, istihdam imkanı yanında kuruldukları kentin sosyo-ekonomik hayatına da önemli katkı sağlamıştır. Fabrikalar çalışanlarına tanıdıkları imkanlar yanında o kentte yaşayanlara da sosyal ve kültürel imkanlar, hastane, elektrik dağıtımı, eğitim kurumları, market ve kooperatifler ile katkı sağlamıştır. Zaman içinde uygulanan ekonomi ve işletme politikalarının değişmesi ile özelleştirme sürecine giren fabrikaların bir bölümü tamamen özel sektörün eline geçmiş, rantlar karşısında yenilmiş, bazıları kamunun mülkiyetinde eğitim, park vb. amaçlı değerlendirilmiştir. Nihayetinde büyük bölümü esas amaçlarından tamamen uzaklaşmıştır.

Fabrikaların yeniden işlevlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşımın izlenmediği, diğer ülkelerde örnekleri olduğu biçimde endüstriyel sit alanlarının korunması anlayışından uzak hareket edildiği, koruma fikrinin ikinci planda kaldığı, yeniden işlevlendirmede bütünsellikten uzak, günü kurtarmaya yönelik yaklaşımların uygulandığı görülmektedir.

Türkiye'de çok sayıda arkeolojik ve kültürel sit alanı yanında, bazıları Osmanlı Döneminden, Cumhuriyet sonrasında çeşitli dönemlerde inşa edilmiş çok sayıda sanayi tesisi, endüstriyel sit alanı bulunmaktadır. Bunların asıl işleviyle uyumlu biçimde korunması, yeniden işlevlendirilmesinde bütüncül politikalara, ayrı kurumsal ve yasal altyapının oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Makaleler

- Akpınar, D., A. N. 2019. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kenevir Üretimi, Turkish Studies Social Sciences, Volume 14 Issue 4, ss. 1223-1236.
- Atik M. R.C. Işıklı. 2007. Endüstri Parklarının Kent Peyzajındaki Yeri ve Antalya Dokuma Fabrikası Örneği, Peyzaj Mimarlığı Kongresi.
- Avsan, D., G. P. Gökmen, I. Uçman Altunışık. 2020. "Endüstriyel Mekân ve Kentsel Hafıza; Sümerbank Denizli İplik Fabrikası Üzerinden Bir Değerlendirme", İdealKent, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt Volume11, Yıl Year2020-3, ss. 997-1022.
- Bakırcı, M. 2013. "Adıyaman'da İmalat Sanayinin Gelişimi ve Yapısı", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 59, İstanbul, ss. 45-58,
- Başer, U. M. Bozoğlu. 2020. "Türkiye'nin Kenevir Politikası ve Piyasasına Bir Bakış", Tarım Ekonomisi Araştırmaları, TEAD, 2020; 6(2); ss. 127-135.
- Ceylan, O. 2021. "Cumhuriyetin İlk Döneminde Geleneksel Bir Ürün: Kastamonu Kendirinin (Kenevir) Tarihsel Gelişimi (1923-1950)", Belgi Dergisi, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 195-218.
- Er, F. E., E. Yazgan Bulgun, E. Özkavruk Adanır. 2018. "Preservation of a Textile Culture Through a Digital Cultural Heritage", International Journal of Science, Technology and Society; 6(2), ss. 25-32
- Eren, A. A., S.T. Eren. 2018. "Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Beslenme, Giyim, Kreş Ve Okul Olanakları (1935-1950)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 63, Güz 2018, ss. 165-202.
- Genç, F. N. 2008. "Sanayi Mirasının Eğitim Kurumuna Dönüşümü Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası", 32. Şehircilik Günü Kolokiyumu.
- Genç, F. N. 2022. "Sümerbank Nazilli Fabrikası, Kent Kimliğindeki Yeri ve Dönüşümü ve Sürdürülebilirliği", Akkurnaz, S., Sepetçioğlu, T. E., Özver, (Editörler), Kuruluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli içinde, Akademisyen Kitabevi, Ankara, ss. 351-369.

³⁰ <https://beykozkundura.com/tarihce>

³¹ <https://beykozkundura.com/#>

- Karabulut, S. 2016. "Erken Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu Bölgesini Kalkındırmaya Yönelik Bir Girişim: Malatya Bez Ve İplik Fabrikası Taşın Kuruluşu (1936-1939)", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 5, Sayı 1, ss. 67-78.
- Kılavuz, N. 2022. "Demokrat Parti'nin Sanayileşme Anlayışı ve Uygulamalar: Şeker Fabrikaları, Dokuma Sanayileri, Çimento Fabrikaları, Demir-Çelik Fabrikası", EKEV Akademi Dergisi, Yıl 26, Sayı 89, 195-210.
- Öztürk, B. 2020. "Cumhuriyet Türkiye'si Halıcılığı- I: 1923-1980 Yılları Arası" Arış, Aralık - Sayı:17, ss. 44-61.
- Polatoğlu, M.G., İ. Eyyüpoğlu. 2020. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İpekli Dokuma Sanayi ve Gelişimi (1923-1938). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (Aralık Özel Sayı), 351-369.
- Semiz Y., G. Toplu. 2019. "Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası", SUTAD (45), ss. 29-59.
- Tırnakçı, A. 2020. "İşlevini Yitirmiş Endüstriyel Peyzajların Yeniden İşlevlendirilmesi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği", Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı:1, ss. 82-92

Tezler

- Arıtan, Ö. 2004. Kapitalist/Sosyalist Modernleşme Modellerinin Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Biçimlenişine Etkileri: Sümerbank KİT Yerleşkeleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi, 9 Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı, İzmir.
- Akçadoğan, M. 2014. Cumhuriyet Dönemi İşçi Yerleşkeleri ve Lojman Alanlarının Kente Olan Etkileri: Zonguldak Örneği, T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık, Şehir Ve Bölge Planlama Ve Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı Apı Mühendisliği Programı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Aktin, S. 2017. Kent ve Bellek: Antalya Pamuklu Dokuma Fabrikası Örneği, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Antalya.
- Aslıskender, B. 2002. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mimaride 'Modern' Kimlik Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği, TC İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Bayındır, A. E. 2019. Integration of Industrial Heritage Areas into the City Through Urban Design: The Case Of Sümerbank Nazilli Textile Factory Campus, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Eldek, H. 2007. Value Assesment for Defining The Conservation Principles For Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, A Thesis Submitted to the Graduate School of Natural And Applied Sciences of Middle East Technical University, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Of Master Of Restoration in Architecture.
- Eldeş, İ. Y. 2019. Sümerbank Dokuma Fabrikalarının Dönüşümü (1935-2019): Kayseri, Ereğli, Nazilli, Bursa ve Malatya Örnekleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı.
- Er, F. D. 2011. Sümerbank İzmir Halkapınar Basma Sanayi Müessesesi'ne Ait Desen Albümlerinin İncelenmesi, Arşivlenmesi ve Korunması, 9 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi.
- Karagöz, Z. C. 2022. Endüstri Mirasının Evrensel Tasarım İlkelerine Kapsamında İncelenmesi: İzmit SEKA Kağıt Müzesi Örneği, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı Yüksek Lisans Tezi.
- Kesgin, B. 2013. Erken Cumhuriyet Dönemi Kalkınma Arayışları ve Sovyet Deneyimi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası (Doktora Tezi), T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Programı.
- Kevseroğlu, Ö. 2011. Endüstriyel Miras Alanlarının Kent Peyzajına Entegrasyonunun Değerlendirilmesi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Koçak, M. 2013. İşlevini Yitirmiş Sanayi Alanlarının Dönüşümüne İlişkin Çevresel Risk Değerlendirmesi, Strateji ve Öneriler: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Örneği, T.C. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi.
- Otman, V. 2021. Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirası Alanlarının Kent Belleğine Etkisi: Kocaeli- İzmit Seka Park Örneği (T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Programı).
- Sarıgöz, A. 2018. Erken Cumhuriyet Dönemi Endüstri Yapılarından Sümerbank Bursa Merinos Yerleşkesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı Programı: Bina Bilgisi Programı.
- Timur, B. E. 2015. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Bakım Ve Onarım Atölyesi Restorasyon Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı.
- Uğursal, S. 2011. Tarihi Yapıların Yenden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı.
- Üner, Ş. 2016. Merinos Tekstil Ve Sanayi Müzesi Envanteri, T.C. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Halı-Kilim Ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı.
- Yerlitaş, O. 2013. Osmanlıdan Cumhuriyete Sümerbank Beykoz Deri Kundura Fabrikası, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Raporlar

Sümer Holding A.Ş (2020). Sümer Holding A.Ş. Yönetim Kurulu 2020 Yılı 88. Hesap Dönemi Faaliyet Raporu.

İnternet Kaynakları

<http://www.ereglitekstil.com/hakkimizda>.

<http://zonguldak.gov.tr/tasa-topraga-dayali-sanayi>

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t18/c043/b071/cs__180430710815.pdf

<https://www.yumpu.com/tr/document/read/62565245/adana-sanayi-tarihi>

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t18/c043/b071/cs__180430710818.pdf

<https://uludag.edu.tr/gemlik/konu/view?id=199&title=hakkimizda>

<https://beyazgazete.com/haber/2010/9/28/taskopru-de-myoo-ve-tekstil>

<https://beyazgazete.com/haber/2010/9/28/taskopru-de-myo-ve-tekstil-fabrikasi-acilmasi-cifte-bayram-sevinci-yasatti-327098.html>
<https://taskopru.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/yuksekokulumuz/hakkimizda>
<https://www.yeniasir.com.tr/izmir/2011/04/13/sumerbank-universite-oluyor>
<https://www.saridenizalti.com/>
<https://www.bursamuze.com/merinos-enerji-muzesi-505/>
<https://www.bursamuze.com/merinos-tekstil-sanayi-muzesi-501/>
<https://www.bursamuze.com/bursa-goc-tarihi-muzesi-507/>
<https://www.ieu.edu.tr/tr/news/type/read/id/3538>
<http://www.sanayicidergisi.com.tr/sanayii-tarihi/tekstil-sanayiinin-temeli-feshane-i-amirede-atildi-h634.html>
<https://istanbultarihi.ist/205-istanbuldaki-sanayi-kuruluslari-dokuma-kagit-cam>
<https://www.iha.com.tr/haber-feshanedeki-restorasyon-calismalarinin-yuzde-95i-tamamlandi-1075236/>
https://www.kepez-bld.gov.tr/building_11_dokuma-park
<https://www.kepezdokuma.com/>
https://www.kepez-bld.gov.tr/building_11_dokuma-park
<https://www.internethaber.com/sumerbankin-bahcesi-park-oluyor-278064h.htm>
<https://beykozkundura.com/tarihce>
<https://beykozkundura.com/#>

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Bir Dönemin İzlerini Geleceğe Taşımak; Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası İdari Binası için Yeniden İşlev Önerisi

Esra AKSOY¹

Yapılar hikayelerle var olur. Bir yapının hikayesi varsa, ancak o zaman geleceğe taşınabilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkenin her yönden kalkınma sürecine şahitlik etmiş Nazilli ilçesinde ilçede, sayısız hikayeleri içerisinde barındıran bir yapıdır Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası. Fabrika sadece dört duvardan meydana gelmiş bir mekân değil; aynı zamanda ülke ekonomisine büyük katkıda bulunmuş, sosyal açıdan ilçenin tüm ihtiyaçlarına cevap verebilmiş, sosyal bir fabrika projesi olmuştur.

Cumhuriyetin en önemli eserlerinden biri olarak, 9 Ekim 1937 yılında Atatürk tarafından açılışı yapılan fabrika, 2002 yılından itibaren sadece hikayelerle geçmişini yad edilen, unutulmaya yüz tutmuş bir değer haline gelmiştir. Kurulduğu dönemin tarihini, kültürünü, sosyo-ekonomik durumunu yansıtan bir yapının atıl bir şekilde bırakılması hem tarihimiz hem de kültürümüz açısından büyük bir kayıptır. Bu nedenle, Kültürel miras kaynaklarının ekonomik ve ekolojik faydaları da göz önüne alındığında, fabrikanın yeniden işlevlendirilmesi gerekliliği önem bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. 2002 yılından itibaren fabrika binası ve idari bina için çeşitli işlev önerileri getirilse de tam anlamıyla bir sonuca ulaşamamıştır. Bu problemin temel alındığı çalışmada, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikasının tarihi ele alınmış, idari binanın mekânsal analizleri yapılmıştır. Binanın tarihine uygun olarak hem fabrikanın girişine yakın konumlanması hem de bizzat Atatürk'ün açılışta seslenirken o binadan konuşma yapması sebebiyle, bu binanın Atatürk'e özel bir bina haline getirilmesi uygun görülmüştür. 'Çocuk Gözüyle Atatürk' adı altında binanın sadece Atatürk kitapları ile Atatürk'ün çocuklarla olan konuşmalarını içeren ve o döneme ait oyuncakların sergilendiği çocuk müze-kütüphane projesi olarak, çocuklarla sanatsal aktivitelerin de yapıldığı ve böylece yapının yaşayan bir mekân halini alması, binayı daha anlamlı kılacağı sonucuna ulaşılmıştır.

GİRİŞ

*"Bir anıt, tanıklık ettiği tarihin, içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır."
(Venedik Tüzüğü Madde 7)*

Küreselleşme, 21. Yüzyılda dünya ekonomisine yön veren önemli bir unsurdur (Kaya ve Aydemir, 2011). Bu dönemde küreselleşmenin dünyayı hızlı bir şekilde etkilemesi, politika ve ekonomideki değişimler, bilim ve teknolojinin gelişmesini de tetiklemiştir. Birçok farklı bilim dalını etkileyen bu süreç mimarlık bilim dalını da yakından etkilemiştir. Ayrıca, küreselleşme ülkelerin tanınabilirliğini arttırma ve kentlerin markalaşma sürecini de başlat-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, esra.aksoy@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9597-151X

yönlere tespit edilmiş ve kullanılabilirliğin önündeki tehditler ortaya konmuştur. Bu analiz neticesinde de ekonomik kaynağın çözümü dahilinde ortaya güzel bir projenin çıkacağı ve çocuk müzesinin kente birçok kazanç sağlayabileceği ortaya konmuştur.

Sosyal bir fabrikanın en azından bir binasının yaşama kazandırılması diğer binalarında zaman içerisinde yaşatılmasına öncülük etmesi demektir. Dünyadaki benzer örnekler göz önüne alındığında Nazilli Basma Fabrikasının da işlevlendirilmesiyle evrensel bir niteliğe kavuşması mümkün olacaktır. Ayrıca bu çalışma Nazilli'yi marka destinasyonu haline getirerek ilçenin turizmden büyük bir pay elde etmesini sağlayabilir. İlerideki çalışmalarda fabrikanın genel binasının endüstri müzesine dönüştürülmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Ayrıca kampüs alanı sanat- tasarım ve mimarlık fakültelerini içeren aktif sanatın ve kültürün ele alındığı bir yerleşke haline de gelebilir.

KAYNAKLAR

- Abdulameer, Z.A.; Abbas, S.S. (2020). "Adaptive reuse as an approach to sustainability". *IOP Conf. Ser. Mater. Sci. Eng.*, 881, 012010.
- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, E. ve Aydın, D. (2015) "Mimaride Yeniden Kullanım: Sürdürülebilirlik Bağlamında Raziye Takkalı Evinin Yeniden Kullanımı İçin Mekansal Analizler", *2nd International Sustainable Buildings Symposium, Ankara, 28-30 Mayıs 2015*.
- Alhojaly, R.A.; Alawad, A.A.; Ghabra, N.A. (2022). "A Proposed Model of Assessing the Adaptive Reuse of Heritage Buildings in Historic Jeddah". *Buildings*, 12, 406. <https://doi.org/10.3390/buildings12040406>
- Aydın, D., Okuyucu, Ş., E. (2009). "Yeniden Kullanıma Adaptasyon ve Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi". *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergi (MEGARON)*, 4(1), 35-44.
- Aydın, D., Aksoy, E., (2012). "Nazilli Sümerbank Fabrikası'nın Sosyal Tesis Binası'nın İşlevsel Dönüşümü İçin Analizler", *Güney Mimarlık Dergisi*, sayı:8, 40-45.
- Boccardi G. (2019). "Authenticity in the heritage context: a reflection beyond the Nara document". *Hist Environ Policy Pract.*, 10(1):4-18.
- Chen, C.S.; Chiu, Y.H.; Tsai, L. (2018). "Evaluating the adaptive reuse of historic buildings through multicriteria decision-making". *Habitat Int.*, 81, 12-23.
- Conejos, S.; Langston, C.; Chan, E.H.; Chew, M.Y.(2016). "Governance of heritage buildings: Australian regulatory barriers to adaptive reuse". *Build. Res. Inf.*, 44, 507-519.
- Demir E., Demirarslan, D., (2020). "Çocuk Müzelerinin Tarihsel Gelişimi ve İç Mekân Yaklaşımlarının İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 13 sayı: 73, 399-411
- Göktürk, I. (2023). "Cumhuriyet'in 100. Yılında Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi ve Tarihsel Perspektifle Ankara Etnografya Müzesi", *Kent Akademisi Dergisi*, 16(Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye):577-596. <https://doi.org/10.35674/kent.1353406>
- Günçe, K., Mısırlısoy, D. (2019). "Assessment of Adaptive Reuse Practices through User Experiences: Traditional Houses in the Walled City of Nicosia", *Sustainability*. 11(2), 540
- İslamoğlu, Ö. (2018). "Tarihi Yapıların Yeniden Kullanılmasında Yapı-İşlev Uyumu: Rize Müzesi Örneği". *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 510-523. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1573
- Karadeniz, C., (2009). "Dünyada Çocuk Müzeleri ile Bilim, Teknoloji ve Keşif Merkezlerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Bir Çocuk Müzesi Modeli Oluşturulması." *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi.
- Kazova, M.C.,(2019). "Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezlerindeki İç Mekân Standartları ve Tasarım Yaklaşımları." *Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi, 2019.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu*, Yem Yayın, İstanbul.
- Madran, E.; Özgönül, N. (2005). "Kültürel ve doğal değerlerin korunması". *Ankara: TMMOB Mimarlar Odası*.
- Misirlisoy, D.; Gunce, K. (2016). "Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach". *Sustain. Cities Soc.*, 26, 91-98.
- Orhan, B., Yıldız, E. (2021). "Koruma Kavramının Bileşeni Olarak Yeniden Kullanımın Sürdürülebilirliğe Katkıları". *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 44-63
- Othman, A.A.E.; Heba, E. (2018), "Adaptive reuse: An innovative approach for generating sustainable values for historic buildings in developing countries". *Organ. Technol. Manag. Constr. Int. J.*, 10, 1704-1718.
- Snyder, G.H. (2005). "Sustainability through Adaptive Reuse: The Conversion of Industrial Building". *Master's Thesis*, University of Cincinnati, Cincinnati, OH, USA.
- Tuğlu Karslı, U. (2015) "İç Mimarlıkta Bir Tasarım Problemi Olarak Yeniden Mimari", *1. Ulusal İç Mimari Tasarım Sempozyumu Bildiri Kitabı, Karadeniz Teknik Üniversitesi*, 144-150.
- Yavuz Oden, H., (2020). "Çocuk Müzelerinde İç Mekân Tasarımları: Atatürk ve Çocuk Müzesi İncelemesi." *Art-Sanat*, 14(2020): 533-556. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2020.14.0020>
- Zhang, Y; Zhang Q. (2023). "A model approach for post evaluation of adaptive reuse of architectural heritage: a case study of Beijing central axis historical buildings". *Heritage Science*, 2-17.
- URL1- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0795934001587381516.pdf/ Erişim tarihi: Eylül, 2023
- URL2- Department of Environment and Heritage (DEH). Adaptive Reuse: Preserving Our Past, Building Our Future. Available online: <https://www.environment.gov.au/system/files/resources/3845f27a-ad2c-4d40-8827-18c643c7adcd/files/adaptive-reuse.pdf> / Erişim tarihi: Eylül, 2023
- URL3- <https://tgb.gen.tr/turkiye/nazilli-sumerbank-basma-fabrikasi-tekrar-basma-uretecek-29768>
- URL4- <https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1937/10/9/Ataturk-Sumerbank-Nazilli-Basma-Fabrikasinin-acilisinda-09101937/10>
- *Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'na ait dönemsel plan şemaları Aydın Adnan Menderes Üniversitesi arşivinden temin edilmiştir.

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Bir Sosyal Fabrikanın Çocuk Yuvası (Kreş) Uygulaması: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası

Banu BERBER BABALIK ¹

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni Türk devleti sadece siyasi açıdan değil sosyal kültürel ve ekonomik açıdan çok yönlü bir çağdaşlaşma modeli benimsedi. Bu süreçle birlikte ulusal Türk devletinin tam bağımsızlığını sağlama çalışmaları hızlandı. 1929 yılında tüm dünyayı etkileyen Büyük Buhran sonrası Türkiye’de ekonomik alanda planlı - devletçi sanayileşme girişimlerine başladı. Bu amaçla 1933’de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) hazırlandı. Bu planı aktif hale getirmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak için Sümerbank Modeli başlatıldı. Sümerbank, bir banka özelliği taşımasının yanında Türkiye için köklü bir sosyo - kültürel değişimin de başlangıcı oldu. Sümerbank fabrikaları sadece hammaddeyi ürüne dönüştürme hedefi olan tesisler değildi. Bu fabrikalar oluşturdukları sistemle hem çalışanlarını hem çalışanların ailelerini bilinçlendirecekti. Böylece bu yapıların toplumun çağdaşlaşmasına katkı sağlaması söz konusuydu. Bu özelliği nedeniyle Sümerbank fabrikaları “sosyal fabrika” olarak anıldı. Sosyal fabrikalarda toplumsal refahın artırılması ve çalışanların işyerlerine olan bağlılıklarını artırmak amaçlanmıştır. İnşa edilen ilk Sümerbank fabrikalarından biri Nazilli Basma Fabrikası’ydı.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK SANAYİ PLANI (BBYSP)

1929’da ABD’de ortaya çıkan ve Batı kapitalizmini sarsan Ekonomik Buhran uluslararası kapitalizmin üretimini karşılayabilecek yeterli talebin olmamasından doğdu. Ortaya çıkan ekonomik zorluklar kısa süre içinde Sovyetler dışında bütün büyük ülkeleri etkilemişti. Türkiye’yi de derinden etkileyen buhran ekonomik hayatta büyük zorluklara sebep oldu. Bu zorluklar özellikle dış ticarete kendini gösterdi. Bunun sebebi Batı ile ilişkilerin daha çok dış ticaret yoluyla olmasıydı. (Gözcü 2013:160; Timur 2008: 133-134). Buhranın Türkiye üzerindeki ilk olumsuz etkisi Türk lirasının İngiliz sterlini karşısında ciddi bir değer kaybı yaşaması oldu.² Bununla birlikte dışsatımı önemli ölçüde azaldı ve ulusal gelir hızlı bir düşüş yaşadı. (Obuz 2013: 73). Bu yaşanan durum Türkiye’de devletin iktisadi hayata müdahalesini artırdı. Bu ekonomik buhran Türkiye’de tarımdan sanayiye geçişte önemli bir kırılma noktası oldu. 1930’ların başında Türkiye’de benimsenen ekonomik model devletçilikti. Devletçilik, Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğan yepyeni bir sistem olarak tanımlandı. (Tan, 23 Ağustos 1935).

¹ Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, banubabalik@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9863-7189

² Bu değer kaybı üzerine 25 Şubat 1930’da 1567 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun çıkarıldı.

EK-3: SSK'ya ve MEB'e Devredilenler Dışında, 1972 Yılında Sümerbank Fabrikalarının Kreşlerindeki ve Emzirme Odalarındaki Yatak Sayısı ve Çocuk Bahçelerinin Büyüklüğü.

Fabrikalar	Kreş	Emzirme Odası	Çocuk Bahçesi (m2)
Defterdar	50	-	160
Bünyan	-	-	-
Isparta	-	-	-
Diyarbakır	-	-	-
Bursa	205	-	800
Hereke	4	25	800
Kayseri	20	-	-
Adana Bez	-	13	-
Erzincan	-	-	200
Bakırköy	39	35	1000
Ereğli	70	-	1500
Malatya	31	10	300
Nazilli	70	1	460
Denizli	15	-	600
İzmir	25	-	2250
Adana Çırçır	-	-	-
Taşköprü	-	-	50
Gemlik	-	10	419
Beykoz	34	16	-
Sivas	-	-	-
Kütahya	-	-	-
Filyos	-	-	692
Yıldız Çini	-	-	-
Toplam	563	110	9231

Kaynak: Yıldırım 1972:40.

KAYNAKLAR

Arşiv

- BCA. 30.18.1.2,30.53.19.
 BCA. 30-18-1-2,38-57-4.
 BCA. 30-18-1-2,54-32-4.
 BCA. 30-18-1-2,59-86-11.
 BCA.30-18-1-2,60-91-6.
 BCA. 30-18-1-2,62-12-5.
 BCA. 30-18-1-2,71-6-2.
 BCA.0-18-1-2,56-55-18.
 BCA.30.18.1.2,69.81.18.
 BCA. 490-1-0-0,1438-5-2.
 TBMM Zabıt Ceridesi, D.4, C.22,17.05.1934, s.1337.
 TBMM Zabıt Ceridesi, D.7, C.2, 27.05.1943, s.279.

Kitap ve Ansiklopedi

- Aysan, M. 2013. *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları*, Minval Yayınları, İstanbul.
 Baytal, Y. 2011. *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri, (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
 Cumhuriyetin 15 Yılında Aydın, 1938.
 Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın, 1973 İl Yıllığı.
 Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank, TİSA Matbaacılık.
 Gökbel, A. 2018. *Milli Mücadelede Aydın*, Efeler Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın.

- Gözcü, A. 2013. *1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye*, Libra Kitapçılık, İstanbul.
- İnan, A. 1972. *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, TTK Yayınları, Ankara.
- İnan, A. 1989. *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı*, TTK Basımevi, Ankara.
- Öreroğlu, M. 2004. *Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu ve Nazilli Basma Fabrikası*, Yay. Haz. Erhan Palabıyık, Teknoed Yayınları, Ankara.
- Ressamoğlu, E.L. 1952. *Ege Rehberi Aydın İli*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir.
- Sander, O. 1998. *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sarıkaya, M. 2011. *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Soysal, İ. 2000. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, TTK, Ankara.
- Timur, T. 2008. *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Tuncer, H., 2011. *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Tüfekçi, G. 1998. *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi, 1982. "Aydın", Anadolu Yayıncılık, C.2, İstanbul.

Dergide Makale

- Altın K. Y. 2022. "Bir Kültürel - Yaratıcı Endüstri Modeli Olarak Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası", *Folklor Akademi Dergisi*, C.5, S.1, 169-183.
- Doğan H., ve diğerleri. "Çağdaş İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışı Ekseninde Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası Örneği ve Cumhuriyet Kültürünün Yerleşmesindeki Rolü", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 3/1 (2011), 183-200.
- Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, C.19, Haziran 1979, S.204.
- Yıldırım, M. 1972. "Sümerbank'taki İşçi-İşveren Münasebetleri ile İşçi Sorunları ve Sümerbank'ın Bu Konudaki Sosyal Politikası", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, C.11, 36-41.

Kitapta Makale

- Günver G. 2007. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Bir Kasaba ve Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası," *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler*, C.1, Ankara, s.950-971.
- Obuz, Ö. 2013. "Korumacı Devletçi Kalkınma Modeline Geçiş (1929-1939)", *Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Gazete

- Akşam, 25 Nisan 1932.
- Cumhuriyet, 25 Ağustos 1935.
- Cumhuriyet, 8 Mayıs 1932.
- Cumhuriyet, 7 Nisan 1937.
- Cumhuriyet, 12 Ağustos 1937.
- Milliyet, 22 Ocak 1934.
- Milliyet, 22 Ocak 1934.
- Milliyet, 8 Mayıs 1932.
- Resmi Gazete, S.2709.
- Resmi Gazete, S.2424.
- Tan, 23 Ağustos 1935.
- Tan, 24 Ağustos 1935.
- Ulus, 9 Ekim 1937.
- Ulus 10 Ekim 1937.
- Yeni Asır 9 Ekim 1937.
- Yeni Asır, 8 Nisan 1937.
- Yeni Asır, 9 Ekim 1937.

Tez

- Bigat, B. 2017. *Kuruluşu ve İlk Yıllarında Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Dilek, D. 2021. *Sosyal Fabrikanın Çalışanları Üzerindeki Etkisi: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Eldeş, İ.Y. 2019. *Sümerbank Doküman Fabrikalarının Dönüşümü (1935-219): Kayseri, Ereğli, Nazilli, Bursa ve Malatya Örnekleri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Meydan S. 2023. *Cumhuriyet'in Sosyo-Kültürel Fabrika Örneği: Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Erdal, İ. 2023. sumerholding.gov.tr/tarihce.aspx; Sumerbank.ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sumerbank/?pdf=3364.

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Sümerbank Desenlerinin Hediyeelik Eşyalarda Kullanılmasına Yönelik Öneriler

Yeter ÇAN DOMRUK ¹

GİRİŞ

Turizm, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için becerilere değer katan yerel halkın mirası olan el sanatlarına büyük önem vermektedir. El sanatları yerel ürün, yerel malzeme, geleneksel üretim yöntemleri turistik hediyeelik eşyanın temel başlıklarını oluşturuyor. Geleneksel üretimin sürdürülmesi yerel ürünlerin değer olarak satışa sunulmasıyla yerel ekonomilere fayda sağlar. Olumlu etkiler açısından turistlerin destinasyon bölgelerindeki harcamaları daha fazladır ve bu durum yerel halkın ekonomik refahına katkıda bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri, kalkınmanın desteklenmesi, yoksulluğun azaltılması, istihdam yaratılması ve çevre üzerinde büyük ölçüde bir araç olarak düşünülüyor (Bezbarua 2008). Turistlerin yaptığı harcamalara bakıldığında konaklama, ulaşım, yeme-içme, alışveriş, hediyeelik eşya harcamaları, el sanatları, eğlence, giriş ücretleri, yerel sanat ve zanaatlar, giyim, bahşişler vb. harcama kalemleriyle karşılaşmaktadır (Sarma - Baruah 2013; Damonte vd. 2013; Wu vd. 2013; Anyango vd. 2013; Hung vd. 2013; Brinda vd. 2013; Kinley vd. 2012; Wu vd. 2012; Alegre - Cladera 2012; Anderson 2010; Sarma 2004; Oh vd. 2004; Snepenger vd. 2003; Kim - Littrel 2001; Jansen - Verbeke 2000; Littrell vd. 1994; Godbey - Graefe 1991; Kreck 1985; Kent vd. 1983).

Hediyeelik eşyalar çoğu zaman turistik destinasyonlara ait tişörtler, elyapımı boyanmış Rus matruşka bebekleri, Eifel Kulesi'nin minyatür kopyaları gibi veya sayısız diğer nesnelere seyahat deneyiminin evrensel bir unsurunu oluşturur. Turistler neredeyse hiç aksatmadan evlerine hediyeelik eşyalarla dönüyorlar. Böylelikle deneyimlerini hatırlıyor ve koruyorlar. Milyarlarca dolar değerinde hediyeelik eşya üretmek, satmak ve satın almak her yıl turistik destinasyonlarda rutin faaliyetlerden birisi haline gelmiştir. Alışveriş tatildeki çoğu insan için yapılması gereken bir aktivite olarak düşünülüyor ve çoğu turist satın aldıkları, hediyeelik eşya olarak sınıflandırılabilir. Hediyeelik eşya ve turizmin ayrılmaz birlikteliğine rağmen, bir bilim konusu olarak hediyeelik eşya konusu nispeten yenisidir. Turistlerin özellikle hediyeelik eşya alımı harcamaları, alışveriş gibi davranışları yerel ekonomik kalkınmanın olumlu bir yan ürünü olarak görülüyor. Turistler destinasyonda uzun süre kaldıkça daha yüksek miktarda harcama yapma eğilimindedirler. Turist harcamalarından elde edilen ekonomik faydanın derecesi, harcamanın niteliğine veya biçimine göre değişiklik gösterebilir. Bunun bir kısmı hediyeelik eşya üretiminin arz ve talep yönlerini içerirken diğer kısmı ise üreticilerin tüketiciyle buluşturulmasıdır.

¹ Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Davutlar Meslek Yüksekokulu, yetercan@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-1217-8976

(2003) turistlerin ve eve getirdikleri hediyelik eşyaların bulunduğu yer hissi ve taşıdığı anlamlarla derin etkiyi değerlendirdi. Turistik yere ilişkin çeşitli bakış açıları tanımlanmaktadır. Öncelikle her bir destinasyonun dış dünyaya yansıtılmak istediği imajları vardır. Çoğu zaman bu, televizyondaki resmi tanıtım ve internet çabaları yoluyla yapılır. Ancak imajlar aynı zamanda gayri resmi olarak da yaratılmaktadır. Destinasyonda mevcut olan hediyelik eşyalar, kartpostallar mekâna bağlı mesajları dışarıya ileten araçlar olarak değerlendiriliyor (Yüksel - Akgül 2007; Mayes 2010; Markwick 2001a; Beard 1992).

Bugün satın alma deneyimi düne oranla, internet başta olmak üzere, çeşitli noktalarda gerçekleştiği görülmektedir. Seyahat sırasında ise, satış noktaları önemini korumuştur. Buna rağmen benzer ürünleri satan ve benzer görünümlere sahip mağazalar, şehirleri birbirine benzer hale getirmekle birlikte sıkıcı bir alışveriş deneyimine de sebep olur. Son yıllarda tüketim davranışlarında, satın alma eğilimlerinde marka hikayesinin önem kazandığı görülmektedir. Seri üretimle ortaya çıkan nesnelere tek tip olmasına karşın, özgünlük, kişisel, arayışındaki tüketicinin satın aldığı ürünün üretim sürecini bilme isteği ürünle duygusal bağ kurmasına neden olmaktadır. Farklı hediyelik eşyaların turistik olumlu bir deneyim yaratacağı gibi, ürünün yerel tasarımcısını destekleyen üretim modelleri oluşturulmasına da olanak verebilecektir.

Modernleşmenin dünyanın mobilizasyonu ve özellikle batılı toplumları geleneklerinden uzaklaştırmaya, kök salmalarına, bağ kurmalarına engel olarak, onları içlerinde bıraktıkları bu durum sebebiyle anlam arayışına itmiştir. Toplumun bir üyesi olan turist, anlam yapılandırmasına yönelerek kendi kişisel tarihini yaratmaya çalışmaktadır. Turizmin popüler olmasının nedenleri arasında bu arayışın bir parçası olarak algılanmasına bağlanabilmektedir. Bütün bir yıl çalışarak yorulan ve ücretli izin döneminde kendisini özgürleştiren turiste yönelik oluşturulan turizm bölgelerinin temel problemi, bu yabancılaşmayı desteklemesidir (Lasusa 2007). Bahsi geçen süreç ve anlam arayışı, Avrupa ile aynı zamanda olmasa bile Türkiye’de de aynı sonuçları beraberinde getirmiştir.

İçinde bulunduğumuz coğrafya, bölgelerin kültürel birikimini, yerel ürünlerini, üretim yöntemlerini önemli bir potansiyel olarak barındırmaktadır. Bu kaynakların doğru bir biçimde bir araya getirilip desteklenmesi sürdürülebilirlik açısından bir zorunluluktur. Bu bağlamda Türkiye’nin her destinasyonunda yöreye uygun olarak el sanatları başta olmak üzere özgün ürünlerin turistik ürün olarak üretilmesi ve tüketiciyle buluşturulması yerel kalkınma açısından çok önemlidir. Sümerbank desenlerinin unutulmaması gündelik kullanım eşyalarımızda ve hediyelik eşyalarda daha fazla yer verilmesiyle mümkün olabilir. Bir ulusu ekonomik olarak ayağa kaldırmak için yola çıkmış bir müessesenin günümüze kalan desenlerle yaşamasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Alegre, J. - Cladera, M. 2012. Tourist characteristics that influence shopping participation and expenditures. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 6(3), 223 – 237.
- Anderson, L. - Littrell, M. 1995. Souvenir purchase behaviour of women tourists. *Annals of Tourism search*, 22(2), 328-348.
- Anderson, L. F., - Littrell, M. 1996. Group profiles of women as tourists and purchases of souvenirs. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 25(1), 28-57.
- Anderson, W. 2010. Determinants of all-inclusive travel expenditure. *Tourism Review*, 65(3), 4-15.
- Anyango, N., Duim, R. - Peters, K. 2013. Spending of Dutch tourists: The locality of money. *Annals of Tourism Research*, 43, 625-650.
- Asplet, M. - Cooper, M. 2000. Cultural designs in New Zealand souvenir clothing: the question of Authenticity, *Tourism Management*, 21, 307-312.
- Beard, M. 1992. Souvenirs of culture: deciphering (in) the museum. *Art History*, 13(4), 505-532.
- Bezbaruah, M. P. 2008. Development trends and the role of tourism in Northeast India. *ASCI Journal of Management*, 37(2), 122-123.
- Bezirci, İ. 2001. Nazilli’de Tekstil Sanayi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blundell, V. 1993. Aboriginal empowerment and souvenir trade in Canada. *Annals of Tourism Research*, 20, 64-87.
- Brinda G., Disenga, M., - Osti, L. 2013. The effect of authenticity on visitors’ expenditure at cultural events. *Current Issue in Tourism*, 16(3), 266-285.
- Calantone, R.J., Dı Benetto, C. A., Hakam, A. & Bojanic, D. C. 1989. Multiple Multinational Tourism Positioning Using Correspondence Analysis. *Journal of Travel Research*, 28(2), 25-32.
- Cerny, C. 1984. *Thoughts on Anonymity and Signature in Folk Art. In Beyond Boundaries*, N. Fisher, ed., 34-37. Santa Fe: Museum of New Mexico.

- Cohen, E. 1988. Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15, 371-386.
- Cohen, E. 1989 "Primitive and Remote": Hill Tribe Trekking in Thailand. *Annals of Tourism Research*, 16:30-61.
- Cohen, E. 2000. *The commercialized crafts of Thailand: Hill tribes and lowland villages*. North America: University of Hawaii Press.
- Coşar, M. 2008. Türk kültüründe hediyenin algılanışı. *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38, 33-48.
- Crocombe, R. 1983. *The south pacific: An introduction*. Auckland: Longman Paul.
- Damonte, L., Collings, M. - Meghee, C. 2013. Segmenting tourists by direct tourism expenditures at new festivals. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(1), 51-57.
- Doğan, H. 2007. "Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'na Tarihsel Bir Bakış". *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 661-689.
- Dwyer, L., Forsyth P. - Rao P. 2000. "Sectoral Analysis of Destination Price Competitiveness: An International Comparison". *Tourism Analysis*, 5(2), 1-12.
- Fairhurst, A., Carol Costello, - Alycia Fogle Holmes. 2007. An examination of shopping behavior of visitors to Tennessee according to tourist typologies. *Journal of Vacation Marketing* 13 (4):311-320.
- Fisher, R. J., - Price, L. L. 1991. International pleasure travel motivations and post vacation cultural attitude change. *Journal of Leisure Research*. 23(3). 193-208.
- Fodness, D. 1994. Measuring tourist motivation. *Annals of Tourism Research*. 21(3). 555-581.
- Godbey, G., - Graefe, A. 1991. Repeat tourism, play and monetary spending. *Annals of Tourism Research*, 18(2), 213-225.
- Gordon, B. 1986. The souvenir: Messenger of the extraordinary. *Journal of Popular Culture*, 20 (3):135-151.
- Graburn, N. H. H. 1989. *Tourism: The sacred journey*. In *Hosts and Guests*, edited by V. L. Smith. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Graburn, N. H. H. 1982. The Dynamics of Change in Tourist Arts. *Cultural Survival Quarterly* 6(4): 7-11
- Handszuh, H. 1992. Trade in tourism services under the Uruguay round. *Tourism Management*, 13(3), 263-266.
- Harrison, J. D. 2003. *Being a tourist: Finding meaning in pleasure travel*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Healy, R. G. 1994. Tourist merchandise as a means of generating local benefits from ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(3), 137-151.
- Henthorne, T. L. 2000. An analysis of expenditures by cruise ship passengers in Jamaica. *Journal of Travel Research*, 38(3), 246-251.
- Hung, W., Shang, J. - Wang, F. 2013. A multilevel analysis on the determinants of household tourism expenditures. *Current Issue in Tourism*, 16(6), 612-617.
- Iyer, P. 1989. *Video Night in Kathmandu*. New York: Vintage Books.
- Jansen-Verbeke, M. 1991. Leisure shopping. *Tourism Management*, 12(1), 9-14.
- Jansen-Verbeke, M. 1994. *The synergy between shopping and tourism: The Japanese experience*. In W. Theobald (Ed.), *Global tourism: The next decade* (347-362). London: Butterworth Heinemann.
- Jansen-Verbeke, M. 2000. Leisure shopping: A magic concept for the tourism industry? *Tourism Management*, 12(1), 9-14.
- Kamenidou, I., Mamalis, S. - Proporas, C. 2008. Measuring Destination Image and Consumer Choice Criteria: the Case of Mykonos Island, *an International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 4(3), 67-79.
- Kent, W. E., Shock, P. J. - Snow, R. E. 1983. Shopping: Tourisms' unsung hero(ine). *Journal of Travel Research*, 21(4), 2-4.
- Kim, S. - Littrell, M. A. 2001. Souvenir buying intentions for self versus others. *Annals of Tourism Research* 28 (3):638-657.
- Kim, S. - Littrell, M. 1999. Predicting souvenir purchase intentions. *Journal of Travel Research*, 38(1), 153-162.
- Kincade, D. - Woodard, G. 2001. Shopping for souvenir clothing. *Pacific Tourism Review*, 5(3/4), 159-165.
- Kinley, T., Forney, J. - Kim, Y. 2012. Travel motivation as a determinant of shopping venue. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 6(3), 266-278.
- Kreck, L. 1985. The effect of the cross-the border commerce of Canadian tourists on the city of Spokane. *Journal of Travel Research*, 24, 27-31.
- Lasusa, D. M. 2007. Eiffel Tower key chains and other pieces of reality: the philosophy of souvenirs. *Philosophical Forum*, 38(3), 271-287.
- Lehto, X. Y, Liping A Cai, Joseph T O'Leary, - Tzung-Cheng Huan. 2004. Tourist shopping preferences and expenditure behaviours: The case of the Taiwanese outbound market. *Journal of Vacation Marketing* 10 (4):320-332.
- Littrell, M. A. 1990. Symbolic Significance of Textile Crafts for Tourists. *Annals of Tourism Research* 17: 228-245.
- Littrell, M., Anderson, L. F., - Brown, P. 1993. What makes a craft souvenir authentic? *Annals of Tourism Research*, 20, 197-215.
- Littrell, M. A., Kean, S. R., Gahring, S., Niemeyer, S., Reilly, R. - Stout, J. 1994. Souvenirs and tourism styles. *Journal of Travel Research*, 33(1), 3-11.
- Littrell, M. 1994a. What makes a craft souvenir authentic. *Annals of Tourism Research*, 20(1), 197-215.
- MacCannell, D. 1976. *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. New York: Schocken Books.
- MacCannell, Dean. 1989. *The tourist : A new theory of the leisure class*. 2nd ed. New York: Schocken Books.
- Markwick, M. 2001a. Postcards from Malta: image, consumption, context. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 417-438
- Mathieson, A. - Wall, G. 1982. *Tourism economic, Physical and social impacts*. London: Longman Group.
- Mayes, R. 2010. Doing cultural work: local postcard production and place identity in a rural shire. *Journal of Rural Studies*, 26(1), 1-11.
- Oh, J., Cheng, C., Lehto, X. - O'leary, J. 2004. Predictors' shopping behaviour: examination of Sociodemographic characteristics and trip typologies. *Journal of Vacation Marketing*, 10(4), 308-319.
- Park, M. K. 2000. Social and cultural factors influencing tourists souvenir-purchase behavior: a comparative study on Japanese 'Omiyage' and Korean 'sunmul'. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 9(1/2), 81-91.
- Pike, S. 2004. 'Destination Positioning Analysis through a Comparison of Cognitive, Affective and Connative Perceptions', *Journal of Travel Research*, 42(2), 333-342.
- Prayag, G. 2008. 'Image, Satisfaction and Loyalty: The case of Cape Town', *an International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(2), 205-224.

- Reisinger, Y. - Felix M. 2001. Gender Differences In The Psychographic Profiles Of The Youth Travel Market. *Paper read at Travel and Tourism Research Association*, October 14-16, 2001, at Niagara Falls, Canada.
- Reisinger, Y. 1994. Tourist—Host contact as a part of cultural tourism. *World Leisure & Recreation*, 36(2), 24–28.
- Richards, G. 1996. *Cultural tourism in Europe*. (Ed.) Greg Richards.
- Ritchie, J. R. - Zins, M. 1978. Culture as a determinant of the attractiveness of a tourist region. *Annals of Tourism Research*, 5, 252-267.
- Sarma, M. K. 2004. *A study on the demand pattern of tourism oriented cottage industry products in the North-East India*. Unpublished project report submitted to Maulana Abdul Kalam Institute of Asian Studies, Kolkata.
- Sarma, M. K. - Baruah, U. 2013. Destination information sources: A spatial study across time and expenditure. *IUP Journal of Marketing Management*, 12(1), 59-69.
- Sirgy, M. - Su, C. 2000. 'Destination Image, Self Congruity, and Travel Behaviour: Toward an Integrative Model', *Journal of Travel Research*, 38 (4), 340-352.
- Smith, V. 1989. Introduction. In V. Smith (Ed.), *Hosts and quests: The anthropology of tourism* (2nd ed., 1-17). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. 1979. Women: The Taste-Makers in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 18:9- 60.
- Snepenger, D. J., Murphy, L. O. - Gregg, R. E. 2003. Tourists' and residents' use of a shopping space. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 567-580.
- Stylianou-Lambert, T. 2011. Gazing from home: Cultural Tourism and Art Museums. *Annals of Tourism Research*, 38(2), 403–421.
- Swanson, K. K. 2004. Tourists' and retailers' perceptions of souvenirs. *Journal of Vacation Marketing*, 10(4), 363-377.
- Swain, Margaret Byrne. 1995. Gender in Tourism . *Annals of Tourism Research*, 22 (2):247-266
- Swanson, Kristen K. - Patricia E. Horridge. 2006. Travel motivations as souvenir purchase indicators. *Tourism Management*, 27 (4):671-683.
- Telfer, D. J. - Hashimoto, A. 2000. Nagara ice wine tourism; Japanese souvenir purchases at Inniskillin winery. *Tourism and Hospitality Research*, 2(4), 343-356.
- Timothy, D. J. - Butler, R. W. 1995. Cross-border shopping: A North American perspective. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 16-34.
- Ural, S. (2014). *Nazilli'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (1923-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wallendorf, M. – Russell, B. 1987. *Deep Meaning in Possessions Video*. Cambridge: Marketing Science Institute.
- Webster, C. 1997. Resource theory in a cultural context: Linkages between ethnic identity, gender roles and purchase behaviour. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 5(1), 1}6.
- White, C. 2004. 'Destination Image: to see or not to see?' *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 16 (5), 309-314.
- Wu, L., Zhang, J. - Fujiwara, A. (2013). Tourists participation and expenditure behaviour: Analysis using scobit based discrete continuous choice model. *Annals of Tourism Research*, 40, 1-17.
- Yüksel, A., - Akgül, O. 2007. Postcards as affective image makers: an idol agent in destination marketing. *Tourism Management*, 28, 714-725.
- Zauberman, G., Rebecca K. Ratner, - B. Kyu Kim. 2009. Memories as Assets: Strategic Memory Protection in Choice over Time. *Journal of Consumer Research* 35 (5):715-728.

BÖLÜM 2 BİR KENT BİR FABRİKA

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Desen Arşivi Komisyonu Çalışmaları

Mükerrem KÜRÜM¹

GİRİŞ

Aydın iline bağlı Nazilli ilçesinin, Nazilli-Bozdoğan yolu üzerinde yer alan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası (Fotoğraf 1-2); tapununun 992 ada, 1 parsel numarasında kayıtlıdır. İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 17.06.1998 tarih ve 7863 sayılı kararı ile tescil edilen eser, *ülkemin ilk basma fabrikası olarak Cumhuriyet Dönemi'nin en değerli proje ve uygulamaları arasında yer almaktadır*. Fabrika, 09 Ekim 1937 yılında ulu önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından açılmıştır. Fabrika, yaşamsal ihtiyaçlarını kendi bünyesinde gidermiştir, 2002 yılında kapatılana kadar da muhteşem kumaşlar üretmiştir (Fotoğraf 3-6) ve bulunduğu yerleşimde yeni bir yaşam başlatmıştır (Topuçar, vd. 1999; Adalığ, 2006; Doğan, 2007a-2007b; Güneş, 2010: 18-27; Bayındır, 2019). Sümerbank Basma Fabrikası, üniversitemize devredilmesinin ardından özel bir firma tarafından kiralanmıştır ancak bu kuruluşun uygulamaları nedeniyle büyük maddi kayıplara uğramıştır. Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 19.02.2009 tarih ve 2006 sayılı “... tescilli fabrika binaları içerisinde bulunan tüm makine, araç, gereç, desen arşivi, fizik laboratuvarı ve kimya laboratuvarında bulunan malzemelerin, (...) Adnan Menderes Üniversitesince ilgili müzesi kontrolünde envanterlerinin ivedilikle yapılmasına ve bu malzemelerin olumsuz koşullardan etkilenmesini önlemek için, dış etkenlerden korumaya yönelik gerekli güvenlik önlemlerinin (çatı, kapı, pencere tamirati) ivedi olarak Adnan Menderes Üniversitesi ve ilgili belediyesince alınarak, kurulumuza bilgi verilmesine ...” kararı ile fabrika alanındaki çalışmalar başlatılmıştır. Üniversitemiz bünyesinde 07.05.2007 tarihinde kurulan ve başkanlığını Prof. Dr. Abdullah Yaylalı'nın yürüttüğü komisyon, fabrika alanında durum tespiti yaparak rapor hazırlamıştır ve üst yönetime sunmuştur. Söz konusu rapor uyarınca ADÜ Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Özlem Tütüncüler², “Nazilli Basma Sanayi Fabrikasına ait, tüm desen örneklerinin, desen şablonlarının, desen film-asetat ve aydınlar çizimlerinin ve konuyla ilgili malzemelerin fabrika arşivi oluşturacak şekilde düzenlenmesi” konusunda Desen Arşivi Komisyonu başkanı olarak atanmıştır. *Desen Arşivi Komisyonunda*, başkan Yrd. Doç. Dr. Özlem Tütüncüler'in yanı sıra, uzmanlık alanlarının katkı sağlayacağı düşünüldükçe, ADÜ Meslek Yüksek Okulundan Öğr. Gör. Halil İbrahim Taşkın, ADÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünden Öğr. Gör. Mükerrem Kürüm ve ADÜ Karacasu Memnune İnci Meslek Yüksekokulundan Öğr. Gör. Silvana Şimşek Kasap görevlendirilmiştir³. Komisyon üyeleri fabrika alanını yerinde incelemiş ve Desen Ar-

¹ Araş. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, mkurum@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7695-042X

² Sayın Özlem Tütüncüler günümüzde Doç. Dr. unvanına sahiptir; fakülte ismi değişmiş, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi olmuştur.

³ Mükerrem Kürüm ve Silvana Şimşek Kasap, 28 Nisan 2009 tarihinde komisyon üyesi olarak ADÜ Rektörü Prof. Dr. Şükrü Boylu tarafından görevlen-

KAYNAKLAR

Kitaplar

Doğan, H. 2007a. Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne, Detay Yayıncılık, Ankara.

Topuçar, H. & Karataşlı, Ş.S. & Arıkan, H.V. & Özkan, E. 1999. “7’den 70’e Allı Güllü Fistanlar: Nazili Basma Fabrikası” (Haz.), 75 Yılda Çarklardan Chip’lere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Makaleler

Doğan, H. 2007b. “Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Basma Fabrikası’na Tarihsel Bir Bakış”, Ege Akademik Bakış, 7 (2): 661-689.

Kibar, Z. 1998. “Tekstil Baskıcılığında Kalıp, Gravür, Şablon Teknolojileri ve Tarihçesi”, SAGEM Eylül 1998: 25-31.

Dergiler

Adalığ, B. (Dernek Adına) 2006. Nazilli Müze Kurma ve Koruma Dernek Bülteni, 3/9: 1-8, Efeler Ofset, Nazilli.

Güneş, G. 2010. “Türkiye’de Devlet Eliyle Kurulan İlk Basma Fabrikası Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası”, AYTO Aydın Ticaret Odası Dergisi 32: 18-27.

Tezler

Bayındır, A. E. 2019. Integration of Industrial Heritage Areas Into The City Through Urban Design: The Case of Sümerbank Nazilli Textile Factory Campus, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Çetiner, L. 2007. Türk Tekstil Sanayinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

Nazilli ve Çevresinde Ahîlik

Kemal Ramazan HAYKIRAN ¹

Anadolu'daki erken dönem Türk yerleşimi sistematik bir fetih olmaktan öte büyüklü küçüklü göç gruplarının Anadolu'ya gelerek kırsal yöre halklarıyla uzlaşması ve ekonomik kaynakları paylaşmasıdır. Türkler denizlere ulaşmadıkça, uluslararası ticaretin dışında kalacaklarını gördüklerinden Anadolu Yarımadasını çevreleyen yabancı kuşatmasını kırarak denizlere ulaştılar. Bu sürecin en önemli aktörleri arasında Küçük ve Büyük Menderes Nehirleri arasında kalan verimli alanları hâkimiyeti altına alan Aydınogulları gelmektedir. Bugün kendi isimleri ile anılan Aydın ve çevresini Türk ve İslam kültürü ile tanıştıran Aydınogulları bu bölgedeki ilk Türk varlığı olma özelliğini taşımaktadır. Aydınogulları'nın ardından aynı siyasî ve sosyo-ekonomik yapıyı Osmanlılar da devam ettirmişlerdir. Gerek Aydınogulları'nın başattığı Türkleştirme politikasının gerekse buradaki Türk varlığını devam ettiren Osmanlı Devleti'nin en önemli yardımcısı sosyal hayata yön veren Ahîler olmuştur.

Divanü Lûgati't Türk'te "Ahî" kelimesinin yiğit, eli açık, cömert anlamına gelen "Akı" kelimesinden türediği kaydedilmiştir. Ahî kelimesinin Türkçe olduğunu ileri süren dil bilimciler, kelimedeki "k" harfi genelde "h" şekline dönüşerek çakı-çahı, yakı-yahı, okumak-ohumah, şeklinde telâfuz edildiği gibi, "akı" da "ahı"ya dönüşmüştür. Anadolu'da hâlen birçok yerleşim birimine verilmiş olan "Ahî" adı halk arasında "ahı" olarak telâfuz edilmektedir. Ahı Baba, Ahılar Köyü gibi. Bizim kanaatimiz de Ahîliğin "akılıktan" geldiği yolundadır. Fakat Ahî kelimesini tetkik eden bir kısım bilim adamı ise Ahîliğin "kardeşim" anlamına gelen Arapça kökenli bir kelime olduğunu belirtirler. Kardeş kökünden türeyen kardeşlik, dostluk, yardımlaşma, birlik, beraberlik anlamıyla Ahîliğe yaklaşılmakta, fakat Ahîlik adına bir kuruma Arabistan'da rastlanmadığından, Ahîlik, akılıktan gelen ve Anadolu'da kurulan bir Türk Kurumu olarak kabul edilir.

Ahîlik, Ortaçağ Anadolu'sunun toplumsal ve kültürel dokusuna yön vermiş kurumlardan biridir. Kökeni daha çok fütüvvet anlayışına dayalı tasavvufî ve ahlakî geleneklerdir. Ahîlik Teşkilatı, yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak kabul edilmiştir. Ahî ahlakı, temelde Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Osmanlı kültür tarihinde son derece önemli bir yere sahip olan Ahîlik, kuruluşundan itibaren bütün gücünü başta gençler olmak üzere özellikle sanat erbabını bir örgüt etrafında toplayarak onları manevî ve ahlakî yönden eğitmeye ve yükseltmeye yöneltmiştir. Meslek teşkilatı ve yaygın eğitim kurumu olarak ciddi anlamdaki ilk mesleki eğitim kurumu olma özelliğini gösteren Ahîlik kurumunun faaliyet alanı, sadece mesleki saha ile ilgili olmayıp dinî, ahlakî, toplumsal, kültürel ve siyasî fonksiyonları da bünyesinde barındırmıştır. Bu çalışmada Ahîlik Teşki-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, krhaykiran@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7840-0309

KAYNAKLAR

- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Livaları. 1995. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Akbulut, O. N. 2008. *Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Erdoğan, M. A. – Bıyık, Ö. 2015. *T.T 0001/1 M. Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Erdoğan, M. A. 2000, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV: 37-55.
- Gökçe, T. 2000. *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası*. Ankara.
- Gökçe, T. 2014. "Ahi Paşa Zaviyesi". *Ahilik Ansiklopedisi*, C. I, Ankara.
- Kazıcı, Z. 1988. "Ahi Baba". *DİA*, C. 1, İstanbul: 527-528.
- Keskin, N. – Maşrap, A. 2011. Akın Maşrap, "Ahiliğin Dünü ve Bugünü (Denizli Örneği)". *International Online Journal of Educational Sciences*, 3/1: 370-394.
- Küçükdağ, Y. 2014. "Ahi Baba". *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara.
- Şeker, M. 2001. *İbn-i Battutâya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yiğit, İ. 2013. "XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/5: 959-973.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

Mora İsyanı Sırasında Nazilli ve Çevresi

Yasin ÖZDEMİR¹

GİRİŞ

Covid-19 pandemisi ile geçen 2021 yılı Türk-Yunan tarihinde bir olayın 200. yıldönümüydü. Türk tarihçilerin “1821 Mora İsyanı”, Yunanlı tarihçilerin ise “1821 Devrimi” ya da “Yunan İhtilali” dediği ve Yunanistan’ın kurulması ile sonuçlanan olaylar, Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir mihenk taşıdır. Pandemi sürecinde nedeniyle her iki ülkede de yapılması planlanan etkinlikler biraz sönük geçti. Türk Tarih Kurumu 15-16 Kasım 2021’de İzmir’de “Mora Katliamı ve Anadolu’da Yunan Mezalimi” başlıklı bir sempozyum düzenledi. Sempozyumun ilk kısmında 1821 Mora İsyanı, yaşanan katliamlar ve olayların etkilerini anlatıldı. İkinci kısımda ise daha çok Millî Mücadele döneminde yaşanan olaylar hakkında bilgi verildi. Türk Tarih Kurumu ilk sempozyumdan bir yıl sonra 12 Aralık 2022’de “Yunan İsyanı ve Vahşet Tripoliçe Katliamı” paneli düzenledi. Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün ve Nilüfer Erdem editörlüğünde hazırlanan, “Yunan Algısında Türk İmgesi (Kökenleri ve Dostluk İçin Kültürel Çıkış Yolları)” adlı kitapta temel olarak Yunanistan’ın bağımsızlık süreci, Anadolu’daki Rum varlığı, Millî Mücadele ve iki toplumun birbirlerine bakış açıları ile ilgili yazılar bulunmaktadır (Kaymakçı vd. 2021). Yunanistan ise ülkenin kuruluşu olarak gördüğü 1821 için daha geniş çaplı organizasyonlar düzenledi². Yunanlı tarihçiler ise Avrupa Devrim Çağı içerisine oturttukları 1821 İhtilali üzerine 2021 ve 2022’de çeşitli sempozyum ve kitap çalışmaları gerçekleştirdi. Konstantina Andrianopoulou ve Anna Vakali’nin editörlüğünde yayınlanan ve 2021’de Türkçeye “1821 Yunan Devrimi Yunan Tarih yazımında Yeni Yaklaşımlar” ismiyle çevrilen eser gibi birçok eser bilim dünyasına kazandırıldı (Andrianopoullu-Vakali 2022:vi).

Yunanistan’ı bağımsızlığa götüren süreci anlamak üzere yapılan çalışmaların çoğunluğu isyanın etkisinin yoğun yaşandığı bölgeler üzerinedir. Bu bölgelerin başında kuşkusuz Mora (Örenç 2022a), Adalar (Yaşar 2006), Batı Anadolu kıyıları (Kütükoğlu 1986) (Pullukçuoğlu Yapucu 2021) gelmektedir. İsyanın periferiye olan etkisi üzerine yapılan çalışmalar ise çok azdır (Özdemir-Doğan 2014). Bu çalışmada Mora İsyanının Batı Anadolu’nun önemli kasabalarından biri olan Nazilli ve çevresine etkisi incelenmiştir. Ancak konunun daha anlaşılabilir olması amacıyla isyana giden süreç, isyanın yayılması anlatıldıktan sonra Nazilli’ye olan etkisi anlatılacaktır.

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih AD., ozdemiryasin91@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8443-162X

² 1821 için Yunanistan’da ve Yunanistan dışında birçok etkinlik yapılmıştır. Bu etkinlikler genel olarak iki önemli kurumun himayesinde olmuştur. Yunanistan Ulusal Bankası “1821 Girişimi” (https://www.protovoulia21.gr/them_enotita/epeteios-21/), diğeri ise 2004’teki Atina Olimpiyatları Düzenleme Kurulu’na da başkanlık eden Yanna Angelopoulou-Daskalaki’nin bulunduğu resmi devlet kuruluşu “Yunanistan 1821 Komisyonu”dur (<https://www.greece2021.gr/en/>) (Andrianopoullu-Vakali 2022:vi).

Bu defter bize modern bankacılık sistemi öncesi borç ilişkilerinin nasıl yürüdüğü konusunda ayrıntılı bilgi vermektedir. Ayrıca Mora İsyanının sosyoekonomik hayat üzerindeki etkilerine çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Nazilli dışında, İzmir, Birgi ve Tire için de bulunan bu defterlerin tamamının inceleneceği bir sonraki çalışmada bu borç alıp-verme ilişkisinin nasıl olduğu ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

KAYNAKLAR

1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

C.ML.

239/9972

772/1500,

D.BSM.d,

9519

D.BSM.ZMT.d

14001

14002

14003

14004

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Cevdet. 1301. *Tarih-i Cevdet*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.

Andrianopoullou K.-Vakali A. 2021. *1821 Yunan Devrimi Yunan Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, Çev. F. Aktüre vd., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Arısoy, İ.A. 2023. *Türk-Yunan İlişkilerine Adalar Arasından Bakış: Kızılhisar Karystos (15.-19. Yüzyıllar)*, Efeakademi Yayınları, İstanbul.

Clogg, R. 1982. "The Smyrna Rebellion of 1797: Some Documents From The British Archives", *ΔEATIO*, III:71-125.

Clogg, R. 2015. *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, Çev. D. Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Evliya Çelebi, 2005. *Seyahatnâme*, 9. Kitap, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Greene, M. 2019. *Katolik Korsanlar ve Rum Tüccarlar Bir Akdeniz Tarihi*, Çev. A. B. Sayın, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karal, E.Z. 1995. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Kontente, L. 2014. *L'Antisémitisme Grec en Asie Mineure (Smyrne 1774-1924)*, Libra Kitap, İstanbul.

Kütükoğlu, M. 1986. "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 133-162.

Moiras, L. 2021. "Filiki Eterian'ın Varlığı ve İşleyişine Dair Osmanlı Yaklaşımları", *1821 Yunan Devrimi Yunan Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, Edt. Andrianopoullou K.-Vakali A. Çev. G. Fındıkoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İ. 2020. "Osmanlılar'da Millet Sistemi", *DİA*, C.30:66-70.

Öreñç, A.F. 2022a. *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Öreñç, A.F. 2022b. "1821 Mora İsyanı Sürecinde İzmir", *Çaka Bey'den Günümüze İzmir*, Edt. T. Gökçe-M.H. Cevrioğlu, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları, İzmir:1072-1104.

Özdemir, Y. "An Asset During the Formation of İzmir the Katipzade Family", *Izmir: Search of the Past*, Ed. Cihan Özgün, Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir:99-111.

Özdemir, Y. Doğan K. 2014. "Yunan İhtilali Sırasında Bodrum", *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu*, Haz. M.A. Erdoğan-A. Özgiray, Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir:735-742.

Özgün, C. 2021. "A Painful Separation from Turkish Sovereignty: The Process of Greece's Gaining Its Independence", *Turkish Image in the Greek Perception (Origins and Cultural Outlet for Friendship)*, Ed. M. Kaymakçı-C. Özgün- N. Erdem, Eğitim Yayınevi, Konya:192-215.

Παπαδία Λάλα, Αναστασία. "Η Σμύρνη κατά τα Ορλωφικά Εσωτερικές συγκρούσεις και ευρωπαϊκή παρέμβαση (Smyrna during the Orlov Rebellion (1770): Internal Conflicts and European Intervention)", *ΔEATIO*, 5:133-185.

Philliou, C. 2010. "Osmanlı Yönetimi'ndeki Fenerli Nüfuzunun Çözümlemesi", *Toplumsal Tarih*, Çev. Nilüfer Kaya, 193:54-69.

Prousis, T. 2017. "1821'de Bir Rus'un Gözünden İzmir", *İzmir Araştırmaları Dergisi Prof.Dr. Serap Yılmaz Özel Sayısı*, Çev. İbrahim Hamaoğlu, S.7: 275-294.

Pullukçuoğlu Yapucu, O. 2007, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Pullukçuoğlu Yapucu, O. 2021. "The Rûm in Anatolia During the Process of Greek Revolt/Independence", *Turkish Image in the Greek Perception (Origins and Cultural Outlet for Friendship)*, Ed. M. Kaymakçı-C. Özgün- N. Erdem, Eğitim Yayınevi, Konya:216-232.

Sezer, M. 2019. "1699/1700 Yılında Nazilli Kazâsı'nın Nüfus Yapısı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14/1:449-461.

Sürgevil, S. Özgün, C. 2012. *Balkanlar I*, Ege Üniversitesi Yayınevi, İzmir.

Sürgevil, S. Ortaç, H. Pullukçuoğlu, O. Özgün, C. *Değişim Sürecinde Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, Aydın.

Tümer, H.C. 2021. *Aegean in a State of Flux: A Study on the Moreot Migrants in the Nineteenth Century*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

Ülker, N. 1984. "1797 Olayı ve İzmir'in Yakılması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2/1:117-158.

Yaşar, F. 2005. *Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda Sakız Adası*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Zararsız, A. 2018. "1770 Mora İsyanının Gelişimi ve Sonuçları", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, TTK, Ankara:449-467.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

Temettuat Defterlerine Göre Nazilli Kazasında Müdürrislerin Ekonomik Durumları

Evren GÖKÇE¹

GİRİŞ

Ege bölgesinde verimli arazileri barındıran Menderes havzasının etrafındaki yerleşimlerden olan Nazilli, coğrafi konumunun getirisi ile bir tarım kenti olma niteliğine sahiptir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Aydın sancağına bağlı bir kaza merkezi haline gelen şehir, yüzyılın ikinci yarısının sonlarına doğru Pazarköy'ün Yukarı Nazilli ismiyle idari sınırlara dahil edilmesiyle birlikte günümüzdeki fiziksel yapısını kazanmıştır. Bu bakımdan tarihi yapıların çoğunluğu şehrin esas yerleşim bölgesi olan Aşağı Nazilli'de bulunmaktadır. Yukarı Nazilli ise Sümerbank'ın açılmasını takiben ciddi bir gelişim göstererek zamanla şehrin sosyal, ekonomik ve idari merkezi olarak ön plana çıkmıştır.

Osmanlı döneminde Nazilli'deki kurumlar arasında eğitim-öğretim hayatının cereyan ettiği medreseler önemli bir yere sahipti. Arşiv belgeleri ve bazı kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Nazilli medreseleri Osmanlı taşrasındaki benzerleri gibi cami, mescit ve tekke gibi dini karakterli yapıların dahilinde veya yanlarında kurulmuş, bu yapıları veya medreseleri yaptıranlarla birlikte, bünyelerinde görev alan bazı müdürrislere atfen isimlendirilmişlerdi. Bunlarla birlikte şehrin sosyal ve kültürel tarihi açısından dikkate değer bir fonksiyon icra eden Nazilli medreselerini ele alan fazla araştırma mevcut değildir.

Osmanlı medeniyetinin karakteristik öğeleri arasında bulunan medreseler hakkında son zamanlarda kurucularının sosyal ve ekonomik durumları, vakıfları, verilen eğitim, tarihi süreçteki değişimler gibi hususlar üzerinde yoğunlaşan çeşitli çalışmalar kaleme alınmaktadır. Osmanlı toplumunda ileri gelen ve seçkin bir sınıf mensubu hüviyetine sahip müdürrislerle ilgili olan örnekler de bu çalışmalara dahildir. Nitekim başkent ve taşradaki medreselerde görev yapan müdürrislerin sosyal ve kültürel yaşamdaki yerleri, statüleri ve gelir seviyeleri gibi hususlara değinen incelemeler bulunmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu incelemelerden hareketle bildiri olarak hazırlanmış olduğumuz bu çalışmamızda H.1261/M.1844-1845 tarihli Temettuat Defterleri ışığında Nazilli kaza merkezinde ikamet eden müdürrislerin ekonomik durumları ele alınmıştır. (Taşra medreseleri ve müdürrisler hakkında yapılan çalışmalardan bazıları için İstek 2019: 106; Bay, 2012:74-76, 78-79; Hanılçe 2017:237-258; Kavaklı 2012: 313-326; Beken 2001:26-52.)

¹ Dr., evren1839@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5930-3020

Arı koğanı Aded-3 Hâsılat-ı senevîsi 60 guruş
Bağçe Dönüm-6 Hâsılat-ı senevîsi 80 guruş/ A'şâr-8 guruş =72 guruş
Müştereki kazâ-i mezbûr mahallâtından Karaçay mahallesinden Hâcı Kôr Mehmed hissesi tenzîl= 36 guruş
(12) 60-36 guruş
(12)61- 80 guruş
Kısrak ruûs-1 Hâsılat-ı senevîsi- Ber vech-i tahmîn = 35 guruş
Çayrılık Dönüm-2
Mecmûâtından bir senede tahminen temettuatı
Ber vech-i muharrer emvâl temettuatı= 995 guruş

ML.VRD. TMT.d...2431/3
(Hâcı Nasûh Mahallesi)

Efendi-yi mûmâileyh müderrisîn-i kirâmdan olduğundan mahalle-yi mezbûr ahâlîsi virgü-yi mahsûsâdan sarf-ı nazâr itmiş idüğü
A'şâr ve rûsûmı olarak virmiş olduğu Bağçe-20 guruş
<i>Mahalle-yi mezbûr sükkânından müderrisîn-i kirâmdan Memişoğlu Mehmed Efendi 'nin emlâk ve arâzî ve temettuatı</i>
Bağçe Dönüm-3 Hâsılat-ı senevîsi (12)60-200 guruş/ (12)61-200 guruş
Mecmûâtından bir senede tahmîn temettû
Ber vech-i muharrer emvâl temettû= 200 guruş

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)
Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d...)
Nr.2410, 2413, 2414, 2427, 2431.

Cevdet (C.)

Maarif (MF.)
Nr.151/7505, C.ML..531/21788, 456/18470
Zabtiye (ZB..)
Nr.22/1059;

Salnameler

Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın Def'a-5, 1300: İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir.
Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın Def'a-13, 1308: İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir.
Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın Def'a-19, 1316: İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir.
Sâlnâme-i Vilâyet-i Aydın, Def'a-25, 1326: İzmir Vilâyet Matbaası, İzmir.
Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye, 1321: Asr Matbaası, İstanbul.

Kitap, Makale ve Tezler

- Anameriç, H-Rukancı, F. 2008. "XV-XVI. Yüzyıllar Arasında Medrese ve Üniversitelerde Eğitim", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII, 2: 35-56.
- Bay, A. 2012. "Modernleşme Dönemi Taşra Medreseleri: Kastamonu Medreseleri ve Taşrada Medrese Hayatı", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 33:59-95.
- Beken, A. "Son Dönem Osmanlı Taşrasında Bir Müderris İlyas Efendi ve Sicil Dosyası", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26: 26-52.
- Bozkurt, N. 2003. "Medrese", *DİA*. C.28, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 323-327.
- Cuinet, V. 1984. *La Turquie d'Asie, Statistique Descriptive Et Raisonnee De L'Asie Minoure*, Paris.
- Demirhan, N. 2005. "19. Yüzyılda Nazillî'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı" *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* İstanbul.
- Gökçe, E. 2021. "Nazillî Yahya Paşa (Eski-Yeni) Cami Haziresi Mezar Taşları", *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, C.4, 1:38-74.
- _____. 2021. "Nazillî Ağa Cami Osmanlı Mezar Taşları" *Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8. 2:78-128.
- Güneş, M. 2023. "19. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Sancağı'nda Eğitim", *Anasay*, 24:205-218.
- Hanılçe, M. 2017. "Medreselerde Geceleyenlerin Profilleri Üzerine Bir Deneme, Tokat Medreseleri Örneği (1830-1847)", *Atatürk Üniver-*

- sitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 21-(1): 237-258
- İstek, G., 2019. "17. ve 20. Yüzyıllar Arasında Arşiv Belgelerine Yansıyan Antalya Medreseleri", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23 (1):103-125.
- İpşirli, M. 2003 "Medrese" *DİA*. C.28, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 327-333.
- Kavaklı, S. 2012 "1890 ve 1895 yılları arasında Gaziantep'in Medrese, Yemek, Su ve Çeşme Vakıfları", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.20-1: 313-326.
- Kayapınar, H. 2006. "Müzaraa" *DİA*. C.32, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul:234-236.
- Kızılkın, Özdemir, A. 2008. "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Düzenleme" , *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20:57-66.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, 1988. *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, TTK. Yayınları, Ankara.
- Ünal, M.Ali 2011. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin Sami, 1316. *Kamus'ül-A'lam*, C.VI. Mihran Matbaası, İstanbul.
- Tabakoğlu, A. 2009. *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tamaç, B. 2020. "Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)" *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Bursa.
- Tekin, S. 2016. 1940'lı Yıllara Kadar Nazilli Kazası ve Çevresinde Pamuk Üretimini Geliştirme Çabaları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 45:257-266.
- _____. 2022. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli Kazası", *Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli*, Akademisyen Kitabevi:247-273.
- Terzi, M. Zeki-Öztürk, 2023. H., "Salnamelere Göre Osmanlı Döneminde Trabzon'da Medreseler", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 34: 401-428.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 1993. C.IX, TDK. Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yazan, Ö. 2018. "19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları, "Çiftlik İdaresi" Örneği" *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, İşletme Tarihi Özel Sayısı: 293-317.
- Yıldırım, S- Kılıç, Ü. 2018. "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (Özel Sayı):603-627.
- Yıldız, T. Meryem, 2021. "XIX. Yüzyıl İstanos Örneğinde Güneybatı Anadolu'da Tarım İşçiliği ve Ortakçılık", *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 35:293-317.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

Batı Anadolu'da Yabancı Sermaye ve Huda-Yı Nabit İçin Rekabet

Olca Y PULLUKÇUOĞLU YAPUCU¹

YABANCI SERMAYE

Klasik Osmanlı ekonomik düzeninde farklı ve kendine has bir denge vardır, toplumun ve kurumların ihtiyaçlarının karşılanması en öncelikliydi ve ülke içi üretimin yetişmemesi durumunda ithalata başvurulur ama ülke içi ihtiyaçlar karşılanmadan ihracata izin verilmezdi. Osmanlı klasik iktisadî dünya görüşüne göre ekonomide üretim ve mübadelenin esas hedefi üretici, satıcı ve tüketici gruplarının her birine ait ihtiyaçların dengeli biçimde karşılanmasıdır. Bunu gerçekleştirmek üzere devlet mal ve hizmetlerin maliyetleriyle fiyatları arasındaki farkı (kârı) bu üç grubun birbiri aleyhine zenginleşmesine yol açmayacak, her grubun dengeli biçimde varlığını sürdürmesine imkân verecek ölçülerde belirli sınırlar içinde tutmayı esnaf loncalarının da desteğiyle yürüttüğü fiyat kontrolleri sayesinde sağlamaya çalışırdı. Ülke içinde üretilen zirâî ve sınaî mallardan hiçbirinin bu üç grubun ve devlet kurumlarının ihtiyaçları karşılanmadan ihracına izin verilmezdi. Bu düzende devlet, hem bu dengeleri sağlamaya hem de kamuya ait harcamaları finanse etmeye yarayacak mutedil bir vergilendirme ile yetinir, ayrıca iktisadî mübadeleye kâr elde etmek üzere girmeye çalışmazdı (Genç 2013-378). Klasik düzenin ekonomik ilkeleri özellikle sanayi üretimi alanında katı sayılabilecek kurullarla ve loncalar aracılığıyla denetlenirdi. Ancak “kıtlığın önlenmesi” ithalat konusunda taraflara görece rahat bir ticaret faaliyeti sağlar görünse de “memnu meta” (Arıkan 199) yani bazı stratejik ürünlerde ihracat yasağı, yabancı sermayenin hareket alanını kısıtlıyordu. Osmanlı-Avrupa ticaretinde XVII. yüzyıl boyunca İngilizler egemen oldu. Osmanlı ülkelerinde genellikle ham ipek, tiftik, pamuk ve meyan kökü gibi ham maddeler alıp, yünlü kumaşlar ve madeni eşyalar gibi mamul maddeler satan Levant Company tüccarlarının büyük karları, İngiltere'deki sermaye birikimine ve İngiliz merkantilizminin gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Osmanlı ekonomisi için “*arzı kıt talebi bol bir ekonomidir; bu nedenle elde tutmalıyız*” diyen Colbert'in iktisat politikasıyla önemli atılımlar yapan Fransızlar ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla olan ticaretinde XVIII. yüzyılda önem kazandı. Fransızlar da Osmanlılara daha çok sanayi malları satıyordu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'ndan yaptıkları ithalat arasında, XVIII. yüzyılın sonlarında bile bazı düşük kaliteli pamuklu dokumalar, pamuk ve tiftik ipliği bulunması, bu yıllarda Osmanlı ekonomisinin mutlak bir ham madde ihracatçısı haline gelmediğini gösterir (Özgün 2008, 6).

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, olcay.pullucuoglu@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9473-3496

tam anlamıyla kontrol sağlayamadıkları bir alandı meyana kökü ve balında ise yerli direnişini biraz da olsa kırdıkları söylenebilir. Yabancı sermayenin de bu yıllarda, dünya ölçeğinde yeniden paylaşımın yarattığı zorlu siyasi ortamın bir uzantısı olan ticari ortamdaki rekabet ve gerginlikten etkilendiğini unutmamalıyız. Bu gerginlik ve güç mücadelesi, değişik uluslardan, değişik güçlü konsolosların desteklediği şirketlerin bütün kozlarını kullanmalarını sağladı. Güçlerin sergilendiği bu ortamda -başlangıçta her ne kadar yabancıların karışmamasını istese de- gerek devletin gerek yerli girişimcinin sergileyebileceği çok fazla kozu kalmıyordu. Bu sermayedarlar arasında, kozlarını en iyi oynayan ayakta kaldı. Meyana kökü bir süre sonra yalnızca *Forbes* adıyla anılır oldu.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA) Belgeleri

BOA A. DVN. DVE 2/43 (1259) 1841. A. DVN. DVE 8/35 (1261) 1845

BOA HR. MKT 47/86 (1268) 1852. HR. MKT 34/ (1266) 1850

BOA A. AMD 21/71 (1266) 1850

BOA A. MKT. MHM 699/ 27 (1309) 1891

BOA A. MKT. UM 442/7 (1277) 1860.

BOA DH. EUM. 3. Şb 9/10 (1333) 1915

BOA ve A. MKT. MVL 35/81 (1267), BOA A. MKT. MVL 120/78 (1277) 1860 belge no: 1, A. MKT. MHM 256/30 (1279) 1863. A. MKT.

MVL 35/81 (1267) 1850, BOA. A. MKT. MHM 256/30 (1279) 1863

BOA Y. PRK. HH 3/27 (1321) 1904.

BOA Y. MTV 304/17 (1325) 1907, Y. MTV 309/119 (1326) 1908

Hizmet Gazetesi, 12 Nisan 1891

Basılı Eserler

ARIKAN Zeki 1991, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak mallar (Memnu Meta)", *İ. Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi Bekir Kütükoğlu'na Armağan Özel Sayısı* 279-306, İstanbul

BAYTOP Turhan 1997, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara

COCHRAN, William 1887, *Pen And Pencil In Asia Minor Or Notes From The Levant* London

GOFFMAN 2003, "İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine", *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, 88-151, İstanbul.

DURU, C. - TURAN K. - ÖNGEOĞLU, A. 1982. *Atatürk Dönemi Maliye Politikası*, 1. Kitap, TİSA yay., Ankara.

Evliya Çelebi, 1985, 8, 554, 555

FAROQHİ Suraiya 1997. "İktisat Tarihi -17 ve 18. Yüzyıllar", (Haz. Sina Akşin), *Türkiye Tarihi*, III, Cem yay., İstanbul.

GENÇ Mehmet 2013, TDVİA c.43, 378-383, İstanbul

GENÇ Mehmet, 2002, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılına Armağan, Makaleler*, İstanbul.

GÜNDÜZ Ökçün, 1985, "1885 Öncesi Osmanlı Ekonomisine Genel Bir Bakış", *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı İzmir ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu Bildirileri*, s. 13-21, 21-23 Kasım İzmir.

HAMALOĞLU İbrahim 2018 "19.Yüzyılın İlk Yarısında Seyyahların Gözünden Küçük Menderes Havzası ve Çevresi Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildiriler, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, 359-372.

HAMALOĞLU İbrahim "XIX. Yüzyılın İlk yarısında Bir Amerikan Misyonerin İzmir ve Çevresine İlişkin Hatıraları", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırat Uluslararası Sempozyumu Bildiriler TTK*, 57-78, Ankara.

KASABA Reşat 2005. "Sivil Toplumun Ekonomik Temelleri: Batı Anadolu Ticaretinde Rumlar", *Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, İstanbul.

KURMUŞ 1982, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Ankara.

ÖZDEMİR Yasin 2022, *Smirne e l'Italia Comunita, Relazioni,Istituzioni*, ETP Books, 15-40.

ÖZGÜN Cihan 2008, 6. Osmanlı Ekonomi Politigine Kısa Bir Bakış (XVIII- XIX. Yüzyıllar) *Tarih Okulu Sonbahar 2008 Sayı I*, 5-17.

ÖZGÜN Cihan 2014, *Bereketli Topraklarda Üretmek ve Paylaşmak- İzmir ve Çevresinde Ticari Tarım (1844- 1914)*, İBB yay. İzmir.

ÖZGÜN Cihan 2022 "XIX. Yüzyılda Değişen Dünya Ekonomisi İçinde Nazilli'de Ticari Tarım", *Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli*, Ed. Sedat Akkurnav v.d 193-206, Ankara.

TABAKOĞLU Ahmet 1986, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul.

UYGUN Süleyman 2015 "Batılıların Gözdesi Meyana Kökü ve Üzerine Yaşanan Emperyalist Rekabet", *OTAM*, 37/Bahar 2015, 337-373

WILSON, Charles W. 1884, "Notes on the Pysical and Historical Geography of Asia Minor, Made During Journeys in 1879-82" *Proceedings of the Royal Geography Society New Montly Series* Vol. 6 No. 6 (June 1884) s. 305-325.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

II. Meşrutiyet Yıllarında Nazilli ve Çevresinde Eşkîyalık ve Asayîşi Sağlama Çabaları

İbrahim HAMALOĞLU¹

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sosyal düzen bozukluğu Aydın ve çevresinde de kendisini göstermiştir. Bölgede var olan yabancı sermaye, Batı Anadolu'daki tarımın giderek ticarileşmesini sağlamış bu nedenle toprak ve gelir dağılımında yaşanan adaletsiz dağılım Müslüman işgücünü ekonominin dışına itmiştir (Başaran-Özçelik 2022: 892). Aydın ilinde ticaret için kullanılan yollar genel olarak Menderes havzasına paralel bir şekilde doğu-batı doğrultusunda ilerlemektedir. Sermaye ürünlerinin Nazilli, Aydın, Tire ve Ödemiş gibi merkezlerden alıp, Kuşadası ve İzmir gibi limanlarla dünyaya ihraç edilmesi bu yollar sayesinde (Yapucu-Özgün 2011: 63). Yeni üretim teknikleriyle yapılan modern tarımla birlikte demiryolunu kullanarak sermayelerini oldukça arttıran yabancı tüccarlar ile onların gayrimüslim aracılara sermayelerini artırmış olsalar da bölgedeki mevcut düzenin bu tür kapitalist faaliyetleri kabul edip edemeyeceğini görmezden gelmişlerdir (Özgün 2009: 20). Sermayeye karşı biriken öfkenin bir dış vurumu olarak gösterilebilecek eşkıyalık hareketleri de XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bölgede iyice kendini hissettirmiştir. (Özgün 2017: 161). Bölgede eşkıyalığın ortaya çıkmasındaki temel nedenler sosyoekonomik olarak görülse de coğrafi etkenler de göz ardı edilmemelidir (Özgün 2022: 203). Büyük Menderes'in kuzeyinde ve güneyinde yer alan çam ve kayın ormanlarıyla kaplı yüksek dağlar, bölgedeki eşkıyalığın kronikleşmesine katkı sağlamıştır. Dağlar eşkıyalık için sığınacak bir yerken, asayiş güçleri için ise birer engel olmuştur (Yapucu 2007: 180). Ekonominin dışına itilen ve çeteciliğin kaynağını oluşturan nüfus da bölgenin sosyoekonomisini etkilemiştir. Eşkîyalık faaliyetlerinin aylarda ovaya inen eşkıya halkı topraklarını ekemez hale getirmiş, ürününü toprakta bırakmak zorunda kalan köylünün daha da fakirleşmesine neden olmuştur. Örneğin Aydın Vilayeti'nde incir kurutulurken veya bağbozumu yapılırken artan eşkıyalık faaliyetleri bölgenin ekonomik yaşamına direkt olarak etki etmiştir (Erdoğan 2012: 247).

Devlet, savaş gibi durumlarda ihtiyaç duyduğu askeri temin edebilmek ve savaş esnasındaki eşkıyalık sorununun önüne geçebilmek amacıyla 1877 yılında genel bir af ilan etmiştir. Bu affa bir yandan Rusya ile savaşan devletin diğer yandan Aydın Vilayeti'nden istediği kadar asker alamadığı gibi üstüne bölgedeki eşkıyalık olaylarını önlemek için vilayete sürekli asker göndermek durumunda kalması sebep olmuştur. Ancak savaşın ağır bir mağlubiyetle sonuçlanması ve terhis edilerek bölgeye dönen eşkıyaların geçim derdiyle tekrar dağlara çıkması nedeniyle

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih AD., ibrahimhamaloglu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-0559-6037

KAYNAKLAR

Osmanlı Arşiv Kaynakları

- B.O.A., DH. MKT., 2672 – 60 (1908)
 B.O.A., DH. MUİ., 2 - 64, (1909)
 B.O.A., DH.MU. 2-3/64, (1909)
 B.O.A., DH. MUİ., 2-3/67 (1909)
 B.O.A., DH. MKT., 2634 – 59 (1910)

Resmi Yayınlar

- H.1326 Salname-i Vilâyet-i Aydın
 H. 1329 Düstür, Tertîb-i Sâni, C.1, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye.

Gazeteler

- Ahenk, 1 Mayıs 1909
 Ahenk, 11 Temmuz 1909
 Ahenk, 14 Eylül 1909
 Ahenk, 31 Mayıs 1911
 Haftalık Resimli Mizah Gazetesi Lak Lak, 9 Eylül 1909
 Köylü, 23 Kasım 1909
 Köylü, 13 Aralık 1909
 Köylü, 15 Şubat 1910
 Resimli Kitap, 14 Ocak 1912
 Tanin, 1 Aralık 1911

Araştırma İnceleme Eserleri

- Arslan, B. 2008. *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Başaran, M.- Özçelik, A. 2022. "XIX. Yüzyılda Aydın ve Çevresinde Eşkıyalık ve Güvenlik Sorunu", *XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 1-5 Eylül 2018, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III. Cilt, Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti, Ankara: 889- 907.
- Başaran, M.- Sarıbey Haykıran, A. 2009. "Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 12, S 22, Balıkesir: 155-164.
- Dural, H. 2005. *Bize Derler Çakırca*, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler, ed. S. Yetkin, İstanbul, Mart.
- Güneş, G. 2007. "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 26, S 41, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara: 21- 58.
- İnce Erdoğan, D. 2012. "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayeti'nde Bazı Eşkıyalık Olayları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 22, S 1: 246- 256.
- Kişi, Ş.S. 2017. "Ege'nin Namlı Eşkıyası Çakırcalı Mehmet Efe", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, S 6, İzmir: 77-122.
- Nelson, E. C. 2017. "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Balyanbolu'da Asayiş Sorunu", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, İzmir: 123- 136.
- Özgün, C. 2009. "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler", *Tarih Okulu Dergisi*, S IV: 17- 38.
- Özgün, C. 2022. "XIX. Yüzyılda Değişen Dünya Ekonomisi İçinde Nazilli'de Ticari Tarım", *Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli*, Akademisyen Kitabevi, Ankara: 193- 205.
- Özgün, C.- Nelson, E. C.- Hamaloğlu, İ.- Özdemir, Y.- Tunç, G. 2022. *II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkıya ve Eşkıya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Özgün, C.- Sarıbey Haykıran, A. 2012. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Zamanlarında Eşkiyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası", *History Studies*, C 4, S 4, Kasım: 277- 292.
- Özgün, C.- Tunç, G.- Özdemir, Y. 2021. "Bir Çatışmanın Denklemi: Çakırcalı Mehmet Efe'nin Başarısında Yatak ve Pusu Faktörü", *Tarih ve Günce*, S 8, Kış: 57- 84.
- Pullukçuoğlu Yapucu, O. 2007. *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın*, İstanbul
- Pullukçuoğlu Yapucu, O.- Özgün, C. 2011. "Batı Anadolu'nun Yol Ağı: Araştırmalar- II Kuşadası Limanı ve Kervan Yolları", *Tarih Okulu Dergisi*, S X: 59- 71.
- Tekin, S. 1997. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Yakut, K. 2012. "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", *Kebikeç*, 34: 139- 158.
- Yaşar, H. 2015. *II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZILLİ

Osmanlı Ekonomisinde Nazilli İnciri: Önemi, Üretimi ve Ticari Değeri

Cihan ÖZGÜN¹

GİRİŞ

İncir çok eski çağlardan bu yana uygarlıklar beşiği kabul edilen Anadolu, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz dünyasında toplum, ekonomi ve kültürün başat öğelerinden biri olmuştur. Geçmişten günümüze gündelik hayatın vazgeçilmez bir meyvesi olan incir, sıcak Akdeniz ülkelerinin hemen hepsinde yetiştirilmiş, Küçük Asya'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyanın yerli bir meyvesi olarak ticari değerindeki önemini korumuştur.

Doğu dünyasının endemik bir meyvesi olan ve iklimi mutedil olan yerlerde yetişen incir, Anadolu'nun batısında ve özellikle de Nazilli'de hem verim hem de lezzet açısından tarihin hemen hemen her döneminde önemini korumuştur. Osmanlı dünyasında incir Nazilli ve çevresinin zirai kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, Nazilli'nin ünlü dağ, lop, sarıca gibi incir çeşitleri hem Osmanlı saray sofralarında yerini almış hem de Osmanlı Avrupa ticari ilişkilerinin en başat ticari ürünlerinden biri olmuştur. Osmanlı ekonomisinde bölgenin tarıma dayalı ihraç ürünleri arasında hayli önemli bir yere sahip olan Nazilli incirinin, bölge ekonomisine büyük gelir sağladığı, bölgede incirin toplanmasından liman kentlerine gönderilmesine ve yurt dışına ihraç edilmesine kadar tüm süreçte iş bölümü ve değişik iş kollarının oluştuğu da anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı ekonomisinde ve bölge ticari ilişkilerinde Nazilli incirinin önemini, toplumun gündelik hayatında incir tüketimini, devletin dış piyasalara yönelik incir üretimini teşvik etmek ve iç piyasanın ihtiyacı karşılamak ve denetlemek için belirlediği ekonomi politikalarını incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel kaynakları arasında İrade Tasnifi, Yıldız Tasnifi, Hattı-1 Hümayun Tasnifi, Hariciye ve Dahiliye Nezareti Evrakları, Bab-1 Âli Evrak Odası başta olmak üzere Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kaynakları, dönemin İngiliz ve Amerikan Konsolosluk Raporları, Düstur ve Vilayet Salnamelerinin de yer aldığı resmi yayınlar, eski Türkçe kaynaklar, araştırma ve inceleme eserleri vardır.

Osmanlı Ekonomisinde Büyük Menderes Havzası ve Nazilli

Nazilli, tarihin en zengin uygarlıklarının yatağı olan, müsait iklim ve coğrafi şartların meydana getirdiği ekonomik gelişmelere kaynaklık eden Büyük Menderes Havzasında yer alır. Antikçağlardan beri Akdeniz ile Anadolu'yu birleştiren kervan yollarının başlangıç noktası olan İzmir'in hemen art alanında yer alan Nazilli, bölge ticaretinde

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, cihan.ozgun.ege@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8337-5876

KAYNAKLAR

Başkanlık Osmanlı Arşivi

- B.O.A., A. MKT. MHM., 257/ 99, 1862.
 BOA Y. PRK. BŞK 1/29, 1878.
 B.O.A., Y. PRK. TŞF. 5/ 78, 1898.
 B.O.A. DH. MKT., 1128/ 51, 1906.
 B.O.A., DH. MKT. 2913/ 78, 1909.

Konsolosluk Raporları ve Yabancı Dilde Süreli Yayınlar

- Accounts and Papers*, Vol. 59, Smyrna, 1868.
Accounts and Papers, No. 25, Smyrna, 1883.
Accounts and Papers, Vol. 25, Smyrna, 1901.
Accounts and Papers, Vol. 116, Smyrna, 1908.
 Smyrna Fig Harvest, *Harper's New Monthly Magazine*, December 1889 To May 1890, Vol. LXXX, New York, 1890.
 Fig Trade of Smyrna, *Journal Of The Society Of Arts*, 17 Nov. 1905- 16 Nov. 1906.

Gazeteler

- Ahenk*, 13 Eylül 1895.
Ahenk, 13 Eylül 1910.
Ahenk, 4 Eylül 1910.
Hizmet, 5 Ağustos 1891.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Alsan, Z. M. 2002. *Memleket Çocuğu Mustafa'nın Romanı*, Vadi yay., Ankara.
 Angelicus Maria Myller'in İzmirli 2001. Ekim-Kasım 1726", İlhan Pınar, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1908*, İzmir.
 Arıcanlı, T. 1998. "19.Yüzyılda Anadolu'da Mülkiyet, Toprak ve Emek", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, (Haz: Çağlar Keyder-Faruk Tabak), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul: 128-139
 Atay, Ç. 1991. "Metropolleşmeye Doğru İzmir", *Ege Mimarlık Dergisi*, Sayı 2, İzmir: 43- 45.
 Atilla, N. 2002. *İzmir Demiryolları*, İBB yay., İzmir.
 Baskıcı, M. 2003. "Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1874- 1914", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58 (1), Ankara: 29- 53.
 Cevat Sami- Hüseyin Hüsnü 2000. *İzmir 1905*, (Haz. Erkan Serçe), İzmir.
 Çadircı, M. 1991. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal Ve Ekonomik Yapıları*, TTK yay., Ankara.
 Darkot, B. 1961. "Aydın", *İslam Ansiklopedisi*, II, İstanbul, 1961.
 Duru, C.- Turan, K.- Öngöçlü, A. 1982. *Atatürk Dönemi Maliye Politikası*, 1. Kitap, TİSA yay., Ankara.
 Erdoğan, M. 1993. "16. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi", *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri*, Haz. Tuncer Baykara, İzmir.
 Erkal, A. 1996. *İzmir Kızlarağası Hanı*, İzmir.
 Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, 1985. 8. Cilt, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
 Goffman, D. 1995. *Levanten Dünya ve İzmir*, İstanbul.
 Gotthilf Heinrich Von Schubert'in İzmirli 2001. *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1908* (Ekim-Kasım 1836), Haz. İlhan Pınar, İzmir.
 Gürsoy, M. 1998. "Son Yıllarda İzmir'de Ekonomi", *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu- Tebliğler*, Haz. Necmi Ülker, İzmir.
 Hamaloğlu, İ. 2018 a. "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir Amerikan Misyonerinin İzmir ve Çevresine İlişkin Hatıraları", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Hatırat Sempozyumu*, Aydın.
 Hamaloğlu, İ. 2018 b. "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Seyyahların Gözünden Küçük Menderes Havzası ve Çevresi", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Cilt 1., Ed. M. Sanus- A. Özçelik, Tire Belediyesi Kültür Yay., Ankara: 358-372.
 Hamaloğlu, i., Özgün, C. 2019. "Avustralya Basınında İzmir'de Eşkıyalık (1880- 1890)", *Batı Anadolu Eşkıyalık Tarihi*, Ed. O. Yapucu vd., Ege Üniversitesi yay., İzmir: 137- 156.
 Hüseyin Kazım. 1914. *Ziraat Albümü*, Tanin Matbaası, İstanbul.
İncir Ziraati ve Ticareti 1918. Matbaa-yı Amire, İstanbul.
 İssawi, C. 1980. "Wages in Turkey (1850- 1914)", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Ed. H. İnalçık- O. Okyar, Ankara.
İzmir Ticaret Odası Tarihi. 2002. 19 Yüzyıldan 21. Yüzyıla, İzmir.
 Karl von Scherzer 2001. *İzmir-1873*, (çev. İlhan Pınar), İ.B.B. Kent Kitaplığı yay Scherzer, İzmir.
 Kasaba, R. 1993. *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Belge yay, İstanbul.
 Kasaba, R. 2005. "Batı Anadolu'da Göçer İşçiler 1750-1850", *Dünya, İmparatorluk ve Toplum, Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, İstanbul.
 Kasaba, R. 2005. "Sivil Toplumun Ekonomik Temelleri: Batı Anadolu Ticaretinde Rumlar", *Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, İstanbul.
 Koloğlu, O. 1993. "İlk İzmirli Gazeteciden İzmir Haberleri", *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri*, Haz. Tuncer Baykara, İzmir: 135- 148.
 Kurmuş, O. 1982. *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş yay., Ankara.
 Kütükoğlu, M. 2000. *XV. ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir.
 Martal, A. 1993. "19. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'in Sosyo-Ekonomik Yapısında Gerçekleşen Değişmeler", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 1/ 3, İzmir.
 Martal, A. 1993. "Osmanlı Ekonomisi ve Batı Anadolu'da Kooperatifçiliğe Yol Açan Ekonomik Gelişmeler", *Tarih Tarihi*, İzmir.
 Mehmet Ziya. 1928. *İncir*, İzmir.

- Özdemir, Y. 2022. "İtalian İmmigration to izmir according to the Ottoman Tax Registers", *Smirne el L'Italia, Comunita, Relazioni, Istituzioni*, İtaly: 15-41.
- Özdemir, Y. 2023. "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'deki Varilciler", *Sandık Sepet Sele Küfe Fıçı Çuval Torba Bohça Mendi Hokka Kutu*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: 100- 119.
- Özdemir, Y. 2017. Bir Voyvodanın Ölümü: Katipzade Hacı Mehmed Efendi'nin İdamı, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6. İzmir. ss. 145-161.
- Özgün, C. 2014. *Bereketli Topraklarda Üretmek ve Paylaşmak- İzmir ve Çevresinde Ticari Tarım (1844-1914)*, İzmir.
- Ramsay, J.M. 1961. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş) İstanbul.
- Serçe, E. 1996. "İstatistiklerle İzmir (1917- 1918)", *Kebikeç Dergisi*, IV/2, Ankara.
- Soykan, F. 2001. "Kuşadası Limanı ve Günümüzdeki Fonksiyonel Yapısı", *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23- 26 Şubat 2000)*, İzmir.
- Syrett, E.F. 1998. "İzmir'de Pamuk ve Kumaş Ticareti", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti Ve Ticari Tarım*, (Ed. Çağlar Keyder- Faruk Tabak), Çev. Zeynep Altok, İstanbul: 101- 118.
- Tabak, F. 1998. "Bereketli Hilal'in Batısında Tarımsal Dalgalanmalar ve Emeğin Kontrolü", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, (Haz: Çağlar Keyder- Faruk Tabak), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul.
- Tekeli, İ. 1992. "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19.Yüzyıldaki Dönüşümü", *Ege Mimarlık*, sayı: 3/4, İzmir.
- Tekin, S. 1997. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli, D.E.Ü. A.İ.İ.T. Enst., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Texier, C. 2002. *Küçük Asya -Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (çev: Ali Suat), II, Ankara.
- Uzuntepe, G. 2000. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın-Kasaba (Turgutlu) 1856-1897*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniv., Sos. Bil. Ent.,(Dan: Cahit Bilim), Eskişehir.
- Ülker, N. 1991. "XVII ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticaretinde İzmir'in Rolü ve Önemi", *Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul.
- Varlık, B. 1976. *19. Yüzyılda Emperyalizmin Batı Anadolu'da Yayılması*, Ankara.
- Yapucu, O. 2007. *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın*, Kitap yay. İstanbul.
- Yapucu, O. 2020. "İzmir'de Tüketici Alışkanlıkları Pazarlama ve Değişim". *Geçmişinin Peşinde Bir Kent: İzmir*. Ege Üniversitesi Yay. İzmir: 145- 156.
- Yapucu, O. 2012. "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Kenti Hakkında Bazı Gözlemler", *Tarihsel Süreçte Aydın*, Ed. Günver Güneş. Aydın Belediyesi Kültür yay. Aydın: 177- 196.
- Yavi, E- Yavi, N. 1995. *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Aydın*, Ankara,1995.
- Yetkin, S- Erçe, S. 1998. *İzmir Ticaret Borsası Tarihi*, İletişim yay., İzmir.
- Yetkin, S. 1993. "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Ortaklığının Doğuşu ve Kooperatifiçiliğe Geçiş", *Tariş Tarihi*, İzmir.

BÖLÜM 3 YENİÇAĞ VE YAKINÇAĞ'DA NAZİLLİ

Sarayköy Özelinde Denizli - Isparta Demiryolu İstasyon Binaları Üzerine Düşünceler

Mustafa Kemal ŞAHİN¹

Anadolu'da ilk demiryolu hattı olan İzmir - Aydın demiryolu üzerinde bulunan istasyon binalarının plan, mimari ve süsleme özellikleri Batılılaşma Dönemi Osmanlı Sanatı içerisinde farklılık oluşturmakta, yine bu yönleriyle İngiliz demiryolu mimarisinin seçkin örneklerini oluşturmaktadır.

GİRİŞ

Aydın İli sınırları içerisinde yer alan yapılar daha önceki çalışmalarımızda ele alınmış (Şahin, 2001: 315-329; Şahin, 2012: 316-323.; Şahin, 2022: 159-183), aynı düşünceden hareketle Buharkent'ten sonra Sarayköy- Goncalı- Böceli- Kocabaş- Kaklık- Bozkurt- Çardak- Çivril- Dazkırı- Evciler- Dinar- Keçiborlu- Isparta ve Eğirdir (Harita:1) hattında, *Sarayköy özelinde* hat üzerinde yer alan yapıların incelenmesi düşünülmüştür. Kaklık istasyonuna kadar 3. Bölge, devamında ki yapılar ise 7. Bölgenin yetki sınırları içerisinde yer almaktadır. Denizli ve çevresinde bulunan istasyon binaları ile ilgili yapılan çalışmalarda (Olgun, 2019; Özyiğit, 2017: 379-407) Denizli öncesi, Aydın'da bulunan istasyon binaları ile karşılaştırılması yapılmadığı için çalışmanın yapılması gerekliliği oluşmuştur. Sarayköy- Goncalı- Böceli- Kocabaş- Kaklık- Bozkurt- Çardak- Çivril istasyon binaları Denizli sınırlarında yer almakta (Olgun, 2019), Sarayköy İstasyon Binası ilk istasyon binası olma özelliğini taşıdığından incelenmek istenmiştir.

Harita 1. (<https://rayhaber.com/2018/04/tcdd-demiryollari-haritasi-guncel-Erişim Tarih 23 Aralık 2023>)

¹ Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, mustafakemal1965@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3487-6436

Resim 53.

Resim 54.

Resim 55. Horsunlu İstasyon Binası. Kantar Üzerinde Geçen H. POOLEY-SON LTD/LIVERPOOL-LONDON ifadesi (MKŞ-04.07.2022).

KAYNAKLAR

- Akdoğan, H. (1982), *Aydın (Coğrafi Konumu- Tarihi- Folkloru- İlçeleri)*, Ankara: Sim Matbaası. 1992, 33, 34.s.
- Akyıldız, A. (1987), *İzmir- Aydın Demiryolu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Arı, K. (1991), "Samsun- Çarşamba Demiryollarının Temel Atma Töreni ve Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Gezisi", *Atatürk Araştırma Dergisi*, C.VII, S.21, Temmuz 1991, 609-629.
- Bridges, J.K. (1988), *Kadar Kara Başlangıçtan Günümüze Ulaştırma Tarihi*, (Orijinali 1968 yılında Istituto Geografico De Agostini S.P.A- Novara/İTALYA'da basılmıştır.), İstanbul: Arkın Kitabevi.
- Chapman, M.K. (1948), *Great Britain and The Bağdad Railway 1888- 1914*, London: Cambridge University Press.
- Engin, V (1993), *Rumeli Demiryolları*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Eyüce, Ö (1999), "Türkiye'deki İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı ve Alsancak Garı", *İzmir İzmir Kent Kültürü ve Sanat Dergisi*, S.17., Mart-Nisan 1999, 24.
- Gürel, Z. (1984), "Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk-III", *Belleten*, XLVII.C., 187.S., Temmuz 1983, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 677-696.
- Karal, E.Z (1983), *Osmanlı Devleti (Islahat Fermanı Devri 1856-1861)*, VI.C., Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E.Z. (1983), *Osmanlı Tarihi, VIII.C., (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları.
- Keyder, Ç- Özveren, Y- Qataert, D (1994), *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1917)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kunt, M- Akşin- Faroqhi, S-Toprak, Z- Yurdaydın, H.G- Ödekan, A. (1995), *Türkiye Tarihi - 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınları. 1995, 245.
- Kurmuş, O., *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Olgun, A. (2019), *Denizli İl Sınırları İçerisinde Kalan Osmanlı Demiryolu Hattı ve İstasyon Binaları*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Önsoy, R (1988), "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarı (1871- 1914)", *IX. Türk Tarih Kongresi Ankara, 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.2., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1210.

- Özyiğit, H. (2017), "Zamanın Tanıkları: Bozkurt ve Çardak Tren İstasyonları", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2017, C.14, S.39, 379-407. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/31632/333527>
- Özyüksel, M (1988), *Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, İstanbul: Arba Yayınları.
- Şahin, M.K. (2001), "Aydın İlindeki Tarihi İstasyon Binaları Üzerine Bazı Gözlemler", *I. Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 15-16 Kasım 2001, Bildiriler*, İzmir: Şanal Matbaacılık. 315-329.
- Şahin, M.K (2012), "Aydın İlindeki Tarihi İstasyon Binaları Üzerine Bazı Gözlemler", Ankara: *Aydın İl Tarihi*, Özyurt Matbaası, 316- 325.
- Şahin, M.K (2022), "Aydın- Denizli Hattındaki Tarihi İstasyon Binaları", *Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli*, Ed. S. Akkurnaz- T.E. Sepetçioğlu- A. Özver, Ankara, Akademisyen Kitabevi, .159-183.
- Tariş Tarihi*, Koor. Z. Arıkan, Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı, İzmir, 1993.
- Yazıcı, N (1993), "Demiryollarımızın Dünü, Bugünü ve Geleceği-1", *Kardelen Dergisi*, Yıl: 1, S.4, Temmuz- Eylül, 1993, 5-6.
- Yazıcı, N (1994), "Demiryollarımızın Dünü, Bugünü ve Geleceği-5", *Kardelen Dergisi*, Yıl:2, S.8, Temmuz-Eylül, 1994, 29.
- Yazıcı, N (1995), "Demiryollarının Dünü, Bugünü ve Geleceği-10", *Kardelen Dergisi*, Yıl: 4, S.13, Kasım- Aralık, 1995, 15.
- Yılmaz, M (2015), *Aydın'da Türk Devri Kamu Yapıları*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi

BÖLÜM 4 KENT VE KENTLİLİK

Nazilli ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi Tanrı(ÇA) Kültleri

Ayşen SİNA¹

Hüseyin ÜRETEN²

GİRİŞ

Günümüzde Aydın iline bağlı olan Nazilli başta olmak üzere, yakın çevresindeki Sultanhisar ve Yenipazar ilçeleri, Antik Çağ'da bilindiği üzere, klasik Karia bölgesi sınırları içindeydi. Söz konusu bölge genel olarak doğu ve güneydoğusunda Phrygia ve Lykia, kuzeyde Lydia ve Ionia, batı ile güneyde ise Ege Denizi ile çevrilmişti. Biz biliyoruz ki, Antik Çağ'da Hellen kimliği taşıyan her toplumda olduğu gibi Mastaura, Harpasa, Orthosia ve Nysa kentlerinde de dinin yapısal özelliği resmi ve kolektif tapınmanın ifadesi olan kült aracılığı ile kendini göstermiştir. Biz bu çalışmamızda ulaşabildiğimiz birincil ve ikincil nitelikli mevcut antik/modern kaynaklar ışığında yukarıda adlarını saydığımız antik kentlerin her birine ilişkin kent *pantheon*unu ortaya çıkararak o dönem kent halkının din hayatında önemli rol oynayan tanrı(ça) ve kültlerini bütün yönleriyle incelemeye çalışacağız.

Çalışmamızın diğer bir amacı da ele geçen bulgular ışığında, Mastaura, Harpasa, Orthosia ve Nysa kent *pantheon*larını oluşturan tanrı(ça)ların kimlik ve işlevleri ile birlikte simgelerinin de kent halkının gereksinimlerine bağlı olarak ne kadar değişken olduğunu göstermek olacaktır. Aşağıda da görüleceği üzere, bunun en güzel açıklaması, bu çalışma kapsamında ele aldığımız her bir kentin kült mozaiği içinde karşımıza çıkan Zeus örneğinde kendini bulacaktır. Dolayısıyla bizler kentlerin Antik Çağ tarihçesi içinde fazla bilgiye sahip olmadığımız tanrı(ça) ve kültleri üzerine önemli sonuçları ortaya koymuş olacağız.

MASTAURA

Aydın ili, Nazilli ilçesinin kuzeyinde Messogis Dağları'nın güney eteklerinde kurulmuş olan Mastaura, üzerinde araştırma ve/veya incelemelerin olasılıkla 2020 yılına kadar oldukça az yapıldığı talihsiz antik kentlerden biridir.³ Kent, bugün Aydın ili Nazilli ilçesine 3 km uzaklıkta bulunan Bozyurt ve Eyelli yaylaları arasına lokalize

¹ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, aysensina@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-5301-5973

² Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, hureten@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5633-7102

³ 2020 yılından itibaren Mastaura antik kenti ve çevresinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü işbirliğiyle değerli çalışmalar yapılmaktadır. Kent hakkında bu son çalışmalar için editörlüğünü Sedat Akkurnaz, Arzu Özver ve Aytekin Kalkan'ın yaptığı, 2022 yılında Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yayımlanan "Disiplinler Arası Çalışmalarla Mastaura Antik Kenti" isimli kitap incelenebilir. Söz konusu kitapta "Sunuş" ve "Önsöz" dışında birbirinden değerli akademisyen tarafından kaleme alınan geçmişten günümüze Mastaura kenti ile ilgili toplam 22 bilimsel yayın bulunmaktadır.

Antoninus Pius Dönemi'ne (İS 138-161) ait imparator başı bulunmayan bir grup sikkeden birinin ön yüzünde NYCAEQN (Nysa'lıların) *lejantı* ile başında surlu tacıyla kentin Tykhe'si betimlenmiştir (Head 1901: 180, no. 52; 181, no. 57; 182, no. 62).

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Homeros. *Ilyada*.

Kullanılan metin ve çeviri: *İlyada*, Eski Yunanca Aslından Çevirenler: Azra Erhat – A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2007.

Livius, Titus. *Ab urbe condita libri*.

Kullanılan metin ve çeviri: Livy, *History of Rome*, Edited and Translated by J. C. Yardley, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1951.

Plinius, Gaius. *Naturalis Historia*.

Kullanılan metin ve çeviri: Gaius Plinius Secundus, *The Natural History*, Edt. K. Friedrich – T. Mayhoff, Teubner, Lipsiae, 1906.

Ptolemaios, Claudius. *Geographike Hyphegesis*.

Kullanılan metin ve çeviri: *Geography of Claudius Ptolemy*. Translated by E. L. Stevenson, The New York Public Library, New York, 1932.

Strabon. *Geographika*.

Kullanılan metin ve çeviri: Strabo, *Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap: XII-XIII-XIV)*, Çeviren: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.

Stephanos, Byzantinus. *Ethnika*.

Kullanılan metin ve çeviri: *Stephanus Byzantinus Ethnicorum quae supersunt*. Ed. By A. Meineke, Published by De Gruyter, Berolini, 1849.

Modern Kaynaklar

Akkurnaz, S. – Çorbacıoğlu, Y. 2021. "Aydın'daki Antik Yerleşimler", 9-54, *Nazilli ve Çevresinin Arkeolojik Zenginlikleri*, Editörler: Sedat Akkurnaz – Yusuf Çorbacıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Anadolu, M. U. 1988. "Batı Anadolu'da Bulunan Demeter ve Kithonien Tanrılar ve Tapınakları", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 121-141.

Arslan, M. 2019. *Anadolu'da Hellenistik Dönemde Resmi Yazışmalar: Kraliyet Mektupları, Kent Kararnameleri, Anlaşmalar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Baydur, N. 1998. *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Bean, G. E. 1987. *Karia*, çeviren: B. Akgüç, Cem Yayınevi, İstanbul.

Cohen, M. 1995. *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, University of California Press, California.

Cook, A. B. 1914. *Zeus: A Study in Ancient Religion, C 1*, Cambridge University Press, Cambridge.

Cook, A. B. 1940. *Zeus: A Study in Ancient Religion, C 2*, Cambridge University Press, Cambridge.

Çelgin, G. 1986. *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Diest, W. V. 1913. *Nysa ad Meandrum*. Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts Zehntes Ergänzungsheft, Berlin.

Farnell, L. R. 1896. *The Cult of the Greek States II*, Cambridge University Press, Cambridge.

Grimal, P. 1997. *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Head, B. von 1897. *Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes*, BMC (British Museum Catalogue), Printed by Order of the Trustees, London.

Head, B. von 1901. *Catalogue of the Greek Coins of Lydia*. BMC (British Museum Catalogue), Printed by Order of the Trustees, London.

İdil, V. 1993. "Nysa Kazısı 1992 Yılı Çalışmaları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*: 115-120.

İdil, V. 1996. "Nysa Kazısı 1995 Yılı Çalışmaları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*: 555-562.

İdil, V. 1999. *Nysa ve Akharaka*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul.

Magie, D. 2001. *Anadolu'da Romalılar I: Attalos'un Vasiyeti*, Çeviri: Nezih Başgelen – Ömer Çapar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Mastaura Antik Kenti: Disiplinler Arası Çalışmalarla, 2022. Editörler: Sedat Akkurnaz - Arzu Özver – Aytekin Kalkan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Preller, L. 1984. *Theogonie und Goetter*, Forgotten Books, Berlin.

Regling, K. 1913. "Überlick über die Munzen von Nysa" *Nysa ad Meandrum*, Dargestellt von Walther v. Diest, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin: 70-103.

Sarıkaya, S. 2009. "Hellenistik Dönemde Asyia: Ionia ve Karia'daki Tapınaklarla Birlikte Kent ve Egemenlik Alanlarına Tanılan Hiera Kai Asyia", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Sevin, V. 2001. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Şahin, N. 2001. *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Taşlıklioğlu, Z. 1963. *Tanrı Apollon ve Anadolu İle Münasebetleri*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.

Üreten, H. 2005. "Bir Grup Sikkenin Işığında Mastaura Kenti Tanrı ve Kültleri", *Çankaya Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences 4*: 129-142.

Üreten, H. 2007. "Athymbros: Nysa Kentinin Kahraman Ktistes'i", *Toplumsal Tarih 165*: 76-78.

Üreten, H. 2021. "Harpasa Antik Kenti Tanrı ve Kültleri Üzerine Bir Araştırma", 187-204, *Nazilli ve Çevresinin Arkeolojik Zenginlikleri*, Editörler: Sedat Akkurnaz – Yusuf Çorbacıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Üreten, H. – Akkurnaz, S. 2021. "Orthosia Antik Kenti", 145-170, *Nazilli ve Çevresinin Arkeolojik Zenginlikleri*, Editörler: Sedat Akkurnaz – Yusuf Çorbacıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Welles, C. B. 1934. *Royal Correspondance in the Hellenistic Period: A Study in Greek Epigraphy*, Yale University Press, New Haven.

BÖLÜM 4 KENT VE KENTLİLİK

Stratejik Planlama: Nazilli Belediyesi Örneği

Oğuzhan ÖZALTIN¹

GİRİŞ²

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Bretton Woods toplantısında verilen kararlar ve Marshall Planı'nın uygulanmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nden, kapitalist ekonomik koşullara uyumlu devletlerin içinde olduğu ekonomik sisteme yatırımlar aktarılmıştır. Sermaye aktarımında Amerika Birleşik Devletleri'deki şirketler ve Amerikan Merkez Bankası (FED) başat aktörlerdir. Böylece kamu harcamaları vasıtasıyla talep yaratılmış ve refah devleti koşulları meydana getirilmiştir (Kuruç, 2016:18). 1980'li yılların başından itibaren sosyal refah devleti anlayışı yerine devletin ekonomideki rolünün değiştirildiği piyasa dostu, neoliberal politikalar tercih edilmeye başlandı. Yeni sağ politikalar adı da verilen bu tercihlere, Birleşik Krallık'ta dönemin Başbakanlarından Margaret Thatcher'e gönderme yapılarak kısaca Thatcherizm, Amerika Birleşik Devletleri'nde Reaganizm, Türkiye'de ise Özalizm adı verilmektedir (Akdoğan, 2010:2). Öncesiyle kıyaslandığında 24 Ocak 1980 Kararları (Engin, 2022:1189) ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından gerçekleştirilen ekonomik koşullar, Türkiye Ekonomisini dünya piyasalarına daha fazla eklemlenmiştir. Diğer yandan Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler, kamu mali yönetim sisteminde yaşanan sorunları derinleştirmiştir (Toprak, 2008:330). Dolayısıyla Türkiye'nin dünyadaki piyasa koşullarına uyum gayreti arttıkça deregülasyonlar ve regülasyonlar aynı ekseninde gerçekleştirilmektedir. Böylece stratejik planlama pratiği, Türk Kamu Yönetimi'ndeki yerini almaktadır.

1. TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE STRATEJİK PLANLAMA

Örgütler açısından stratejik yönetim, zamanı etkili kullanabilme, fırsatları değerlendirebilme, çevre koşullarındaki olumsuzluklara rağmen değişime uyum sağlayabilme, gelecek yönelimli olabilme anlayışını içermektedir. Stratejik yönetim anlayışının araçlarından birisi de stratejik planlamadır (Eryılmaz, 2011:8).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, oguzhanozaltin@isparta.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8264-8358

² Çalışmanın meydana gelmesinde rolü olan en başta Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Nazilli Basma Fabrikası'nın kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e, Sümerbanklılar'a, Nazilli'li Hemşehrilere, Türkiye Cumhuriyeti Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri'nden Sayın Prof. Dr. Tuncay Ercan Sepeçcioğlu'na, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na ve Çalışanlarına, Türkiye Cumhuriyeti Nazilli Kaymaklığı'na ve Çalışanlarına, Türkiye Cumhuriyeti Nazilli Belediye Başkanlığı'na ve Çalışanlarına, Türkiye Cumhuriyeti Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Üniversite çalışanlarına teşekkür ederim.

Özel, Sivil Toplum) çalışanların organizasyona katkısını ölçebilmek, yapıcı öz yeteneklerinin öne çıkabilmesini sağlamak, örgütlerin amaçlarına ulaşabilmesinde kritik öneme sahiptir. İnsan kaynakları yetkinlik analizi bu amaçla yapılır. İlçe belediyelerinde genellikle yönetenler ve çalışanlar birbirlerini yakından ve yüz yüze tanıyor olsalar da insan kaynakları yetkinlik analizi yapılması gerekmektedir. Aksi halde yönetenler ve yönetilenler arasında keyfiyet, eşitsizlik, çifte standart gibi problemlerin düzeyi yükselebilmektedir.

Nazilli Belediyesi gelecekte nerede olmalı sorusunun cevabı ise yaklaşık %66 oranındadır. %66 oranı, stratejik planda sadece amaçlara yer verilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa rehberde hedefler ve performanslar da stratejik planda gösterilmelidir. %66 bulgusu, stratejik planı hazırlayanların Nazilli Belediyesi'nin geleceğini kurgulamakta yetkin olduğunu ancak stratejik plan yazım tekniklerini güncellemeleri gerektiği sonucunu vermektedir.

Bulgulara göre, Nazilli Belediyesi gelecekte olmak istediği düzeye nasıl ulaşabilir? Nazilli Belediyesi başarısını nasıl takip edebilir ve değerlendirebilir? Sorularına ise stratejik planlama ölçütleri ekseninde yer verilmediği anlaşılmaktadır. Strateji planının, iki soruya cevap verebilmesi için on adet alt ölçütün planda açıklanması beklenmektedir. İçeriğinde söz konusu on ölçüt olmaz ise plan, stratejik plandan ziyade gelecekle ilgili hayallerin, temennilerin yansıtıldığı bir niyet mektubuna benzetilebilir. Belediyede çalışanlardan ziyade hemşehrilerin (En başta Nazilli Belediyesi'nden doğrudan kamu hizmeti alanların), Nazilli Belediyesi'nin gelecekte olmak istediği düzeye nasıl ulaşacağını görmeye hakkı vardır. Merkezi otorite ve belediyeyi yönetenler kadar hemşehriler de planlanan dönemin sonuna gelindiğinde, belediyenin başarılı olup olmadığını ölçebilmektedir.

KAYNAKLAR

- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031224.htm#1>. Resmi Gazete Tarihi 24/12/2003 ve Sayısı 25326. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- 5436 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051224-2.htm>. Resmi Gazete Tarihi 24/12/2005 ve Sayısı 26033. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- 9972 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Strateji Geliştirme Birimlerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2006). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060218-2.htm>. Resmi Gazete Tarihi 18.02.2006 ve Sayısı 26084. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Ağdemir, Z. (2021). "Yeni Bir Kurum Olarak Strateji ve Bütçe Başkanlığı: Kısa Bir Değerlendirme", *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 6 (2), 91-113. DOI: 10.25229/beta.1026261.
- Akdoğan, A. (2010). Piyasa Kültürünün Yaygınlaştırılmasında Özal'ın Söyleminin İşlevi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 4 (8), 1-18. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/toplumdd/issue/22721/242496>.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında, 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>. Resmi Gazete Tarihi 09.07.2018 ve Sayısı 30473, Üçüncü Mükerrer. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Avaner, T. & Çelik, M. (2021). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İki Yılı: Karşılaştırmalı Analiz", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(23), 242-259. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbider/issue/62568/944941>.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi (2019). http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf. Erişim Tarihi, 19.08.2023.
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018), Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı:1, Yayımlandığı Resmi Gazetenin Tarihi 10/7/2018, Sayısı 30474. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Demirkaya, Y., (2019). *Türk Kamu Yönetiminde Planlama*. Türk Kamu Yönetimi (pp.385-409), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dilaveroğlu, A. (2020). "Yönetişim İlkeleri ve Yerel Yönetimler Mevzuatına Yansımalar", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 45-63. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/54570/743674>.
- Engin, İ. (2022). "1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Ortodoks İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları". *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. DOI:10.25295/fsecon.1100268.
- Eryılmaz, Bilal (2011). *Kamu Yönetimi*. Okutman Yayıncılık, 4. Baskı. Ankara.
- Genç, F. N. (2009). "Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4765/65494>
- Kalkan Adnan, Çetinkaya Bozkurt Özlem, Öztöp Sezai, Şişeci Çeşmeli Melike (2015). Strategic Management Approach In The Metropolitan Municipalities In Turkey An Analysis On The Statements Of Mission Vision And Core Values", *Journal of Global Strategic Management*, June 2015, Volume. 9, Number: 1.
- Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2006). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060526-11.htm>. Resmi Gazete Tarihi 26/05/2006 ve Sayısı 26179. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226-10.htm>. Resmi Gazete Tarihi 26/02/2018 ve Sayısı 30344. Erişim Tarihi, 18.08.2023.

- Kerman, . D. , Altan, D. , Aktel, D. & Öztop, S. (2012). “Belediyelerde Stratejik Planlama: Ege Bölgesi İl Belediyeleri Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2) , 1-15. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20821/222843>
- Kıral, B. (2020). “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 170-189. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- KIRILMAZ M. (2014). “Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetimin İçselleştirilmesi Sorunu: Stratejik Plan Model Önerisi”, *Türk İdare Dergisi*, 0(478), 285- 321.
- Kuruç, B. (2016). “Bretton Woods Antlaşması'nın 70. Yılı”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7-26. DOI:10.17065/huniibf.309266.
- Küçüktüğü, A. T. & Aydın, Y. D. D. V. (2017). “Yeni Kamu Yönetimi Bağlamında Stratejik Planlama Anlayışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 473-492. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38547/1186564>
- Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (2006). Maliye Bakanlığı 2008–2012 Stratejik Plan Çalışması Temel Bilgilendirme Belgesi, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Stratejik-Plan-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1-Temel-Bilgilendirme-Belgesi.pdf>, Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Nazilli Belediyesi Stratejik Planı, 2019. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/tVBce+Nazilli_20-24_SP.pdf. Erişim Tarihi 22.08.2023.
- Özmen, H.İ. (2023). *Vizyon Revizyonu*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Öztop, S., Ateş, H., & Lamba, M. (2016). “Kamu Yönetimi Reformları”, *Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü* (Ed.: S. Erdoğan ve A. Gedikli), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 1-28.
- ÖZTOP, Sezai (2007), “Stratejik Planlamanın Belediyelerde Uygulanması”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, N. K. (2019). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6 (15), 69-87. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/50607/603755>.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. SAGE Publishing.
- Sak, R. , Şahin Sak, İ. T. , Öneren Şendil, Ç. & Nas, E. (2021). “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1) , 227-256. DOI: 10.33400/kuje.843306.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında 13 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180724-9.pdf>. Resmi Gazete Tarihi 24.07.2018 ve Sayısı 30488. Erişim Tarihi, 18.08.2023.
- Toprak, A. (2008). “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu'nun 24 Ocak 1980 Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2) , 313-333. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20833/223198>
- Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning About Qualitative Document Analysis*. IDS Practice Paper in Brief, 13, 1-11.

BÖLÜM 4 KENT VE KENTLİLİK

Kentlilik Bilinci ve Kent İmajı Bağlamında Nazilli

Sibel AKOVA HAVALI ¹

Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU ²

GİRİŞ

Kendine özgü niteliklerin varlığı ile birey ve toplumların yaşamlarını idame ettirmek adına yerleşim alanlarını oluşturan kent coğrafyaları, birer yerleşim sistemi olarak addedilmektedir. Birey ve toplumların göçebe yaşamları sürecinden başlayarak yaşamsal düzeyde öneme sahip olan kent yerleşim sistemi, yerleşik düzene geçiş ile birlikte anlamlandırılma ihtiyacı hissedilen yapılara dönüşmüştür. İnsana dair her bir ögenin varlığından etkilenen kent olgusu, aynı şekilde birey ve toplumları etkileme gücünü de uhdesinde barındırmaktadır. İnsan topluluklarının yerleşim tercihlerinin yoğunluğunun varlığı kent olgusunun, zamana ve dönemin şartlarına koşut olarak farklı biçimlenmesine ve değişik tanımlanma ihtiyacının hissedilmesine sebebiyet vermiştir. Farklı isimlerden, farklı fiziksel yapılardan, farklı toplumsal yapılardan, farklı örüntülerden ve bunun gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok farklılıkları uhdesinde barındırarak oluşumunu sağlayan kent yerleşimleri, ilkel toplumlardan göçebe topluluklara, modern dönemden günümüzün bütünlük yapılanmalarına uzanan tarihsel süreç içerisinde, birey ve toplumların yaşamlarının en temel ihtiyaçlarından birini oluşturmuştur. Karmaşık anlamlandırmalar ile anılan kent yerleşimleri, temel olarak insanlığın yerleşik yaşam süreçlerine müdahil oldukları dönemler itibariyle önemi kavranan, kavramsal çerçevesi çizilerek tanımlanmaya çalışılan ve kıymet addedilen olgulardan biri haline dönüşmüştür. Bireylerin, toplulukların, kültürlerin ve toplumların bir araya gelerek, birlikte yaşam kültürlerini paylaştıkları, yaşam deneyimlerini kazandıkları, ihtiyaçlarını karşıladıkları, iletişim süreçlerini yürüterek sosyalleşme edimlerini gerçekleştirdikleri, yaşam tarzlarını şekillendirdikleri, doğumdan ölüme yaşamlarını idame ettirdikleri mekanlar olan kentler, köy ve kasaba yerleşimlerindeki popülasyonun zamanla ve çeşitli nedenler ile azalmaları sebebiyle, daha yoğun yerleşimlerin artış gösterdiği ve göç olgusunun fiili ve sürekli olarak gözlemlendiği alanlardır. İnsan yoğunluklarının artış göstererek merkez haline dönüştüğü kent yerleşimleri, tarihsel süreç içerisinde gelişim, değişim ve dönüşüm devrimine maruz kalan, sosyal, ekonomik, teknolojik, kültürel, sanatsal, tarihi, manevi ve sosyal ilgileri uhdesinde barındırarak, birey ve toplumların yaşam süreçleri içerisinde kritik öneme sahip bir konuma yerleşmişlerdir. Ayrıca, varlık gösterilen her bir dönemin şartlarına koşut olarak gelişen, içinde yaşayan halkın ihtiyaçlarına, tercihlerine, zevklerine, beklentilerine ve düşünsel yapılarına göre biçimlenen, iklim

¹ Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, sibelakova@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7680-7394

² Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, tesepetcioglu@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9906-1529

KAYNAKLAR

- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. 2009. *Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu*, Kentleşme Şurası, Ankara.
- Castells, M. 1997. *Kent, Sınıf, İktida*, Çev. A. Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Emiroğlu, K. 2003. "Şehir", *Antropoloji Sözlüğü* (Ed. S. Aydın ve K. Emiroğlu), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Yalçın Ercoskun, O., Öcalır Akünal, E. V., Yenigül, S. B., Alkan, L. 2016. "Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları", *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12(1), s. 4-23.
- Erkan, R. 2010. *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- Harvey, D. 2006. *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev. M. Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaya, E., Şentürk, H. ve Danış, O. 2008. *Modern Kent Yönetimi I*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kırhan, A. 2007. "Üniversite Öğrencilerinin Tematik Televizyon Kanal Tercihleri Kullanımlar ve Duyumlar Kurumu - Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Maltepe Üniversitesi'nde Bir Çalışma", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lefebvre, H. 2007. *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev. I. Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.
- Simmel, G. 2011. *Modern Kültürde Çatışma*, Çev. T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Stevenson, D. 2003. *Cities and Urban Cultures*, McGraw-Hill Publishing, London.
- Tannenbaum, D. ve Schultz, D. 2005. *Siyasi Düşünce Tarihi - Filozoflar ve Fikirleri*, Çev. F. Demirci, Adres Yayınları, Ankara.
- Ulusoy, A. ve Vural, T. 2001. "Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri", *Belediye Dergisi*, 7(12), s. 8-14.
- Weber, M. 1958. *The City*, Free Press, New York.
- Wirth, L. 2002. "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme", Çev. B. Duru, A. Alkan, İçinde Duru (Orijinal Basım Tarihi 1938), *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Yayıncılık, Ankara, s. 77-106.

BÖLÜM 4 KENT VE KENTLİLİK

Nazilli Sinan Dede Türbesi ve İnanç Uygulamaları

Kenan ÇİFTÇİ¹

GİRİŞ

Bereketli menderes nehrinin bulunduğu verimli topraklarda kurulan Nazilli, geçmişten günümüze pek çok millete ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Karya Bölgesinde yaşayan Luvilerle başlayan medeni gelişmeler, Lidyalıların kurduğu Mastaura kentiyle bölge için Hierapolis'ten Efese kurulan ticari güzergâhın önemli şehirlerinden biri olmuştur. Lidyalıların yenilgisiyle Pers İmparatorluğunun Sarp Satraplığına bağlanan şehir daha sonra Büyük İskender tarafından Makedonya topraklarına katılmıştır. İskender'den sonra Roma toprağı olan Nazilli, Bizans döneminde Afrodisias ve Haspara (Arpaz) piskoposluk merkezi olarak önemini korumuştur. 1176 yılındaki Miryakefalon Savaşında Selçuklular kazanınca Türklerin bu bölge göçmeye başladığı görülmüştür. Türk göçleriyle yeni bir kültür ve uygarlığın etkisi altına giren Nazilli'de Oğuz boylarına bağlı Gökhan, Dağhan, Gediklü, Haydarlı, Hocabeyli, Kireges, Toygar, Alayuntlu, Kızıllar, Bayındır gibi oymaklar olmuştur. Böylece bir Selçuklu şehri haline gelmiştir.

Selçukluların son dönemlerinde Muğla ili dolaylarında kurulan Menteşe Beyliği Sultanhisar ve Nazilli yöresini 1280'de ele geçirir. Daha sonra Birgi merkez olmak üzere Aydın oğulları Beyliğini kuran Aydınoğlu Mehmet Bey Nazilli bölgesini kendi beyliğine katar. Osmanlı Devleti zamanında ise Yıldırım Beyazıt 1390'da Nazilli yöresini ele geçirir. 1402'de Timur'un, Yıldırım Beyazıt'ı Ankara Savaşında mağlup etmesinden sonra bu topraklar kısa bir süre için Timur kuvvetlerinin eline geçmiştir. Ancak Osmanlı tahtına çıkan II. Murat Nazilli ve çevresini kesin olarak Osmanlı idaresi altına sokmuştur.

Nazilli, Kurtuluş Savaşı döneminde çok önemli ve büyük görevler üstlenmiştir. Yunanlıların İzmir ve Aydından sonra 3 Haziran 1919'da Nazilli'yi de işgal etmesinin ardından Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe kuvvet birliği yaparak düşmana karşı birlikte hareket etme kararı almışlardır. Yörük Ali Efe'nin 15-16 Haziran 1919'da Sultanhisar'da yaptığı Malgaç baskınıyla Nazilli ve çevresinde Yunanlılara karşı ilk direniş hareketi başlatılmıştır. Yunanlılar, İngilizlerin baskıcı tutumu ve Türk birliklerinin Nazilli'ye saldırı düzenleyeceği yönündeki haberler sonucu ilçeyi boşaltmışlardır. Ancak 24 Haziran 1920'de düşman Nazilli'yi tekrar ele geçirmiş ve bunun sonucunda halk ilçeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 27 ay düşman işgalinde kalan ilçe nihayet 5 Eylül 1922'de işgalden kurtulmuştur. (nazilli.gov.tr) Evliya Çelebi, 1671 yılında Nazilli'yi ziyaret etmiştir. Şehrin güzelliğini, nazilliliğini kızlara benzeterek Nazilli adının buradan geldiğini ileri sürmüştür. Başka bir görüş ise Nazilli'nin, Dereköy yakınlarında

¹ Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Folklor Araştırmacısı, Kciftci09@hotmail.com

Haydarpaşa'ya geldim. Yaw dedim ben niye dedim Erzurum'a gideyim ki? Sinan Dede'yi göreyim Nazilli'de, Sinan Dede'ye ben uğrayayım. İzmir'e geldim. Nazilli'ye giden treni sordum. Nazilli'ye geldim. Sinan Dede'yi aradım, sordum. Kime sorsam bunlar kafadan diyorlar. Kore'den gelenler hep böyle diyorlar. 2-3 gün dolaştım, baktım olmuyor. Sümer Bank'a gittim. Müdürü vardı Emin Kıray. Emin Kıray Nazilli'ye neden geldiğini sorar. Ben de Sinan Dede'ye geldim. Herkes deliyim diye bana yerini göstermedi. Sizin yanınızda işe girip orayı bulmak istiyorum dedim. Bu müdürün yanındayken Sinan Dede'yi buldum. Gidip bulunca baktım yatır. Defterden çıkardım yazıyı Nazilli'de Dereköy'de Sinan Dede. Aslanlı'da 93 yaşında buraya bakan bir bayan varmış. Sinan Dede ona "Fatma, yoruldu sen artık, ben geldim. Benim şu ibriğimi su doldur." Çeşmesi yokmuş o zaman orada. "Git evine rahat et kızım." demiş. Gittim o bayanı buldum. Nasıldı dedim. Böyle böyle dedi. "Kore'den geldi kılıcı kanlı. İbriğini su doldurdum. Namazını kıldı. Beni de evime gönderdi. Parasını da verdi. Harçlığımı da verdi onun yanındayken" dedi. Geldim ki 5-10-20 kişi daha türbenin yanında. Yüzbaşı var, Gedikli var, şu var, bu var. "Ne ulan bura?" dedim. "e biz bu Sinan Dede'ye geldik." "Ben de Sinan Dede'ye geldim." Sen Erzurumlusun değil mi? Aslanlı'ya gittin. Türbeye bakan bayana." Dediler. Dedim "bayan çok yaşlı getiremedim. Fotoğrafını getirdim." Türbeyi yaptırma kararı aldık. Çeşme bağlatalım, boyatalım. Aramızda para topladık. Türbeye hizmet edelim dedik. Çeşme bağlattık. Önündeki ağaçları parayla ziraatten aldık. Oraya dikip, ağaçlandırdık. Velhasıl Sinan Dede beni burada bağladı. Bazen oraya giderim. Cumalarda namaz kılarım. "Dede kusura bakma. Ben seni ele verdim. Evliya ele verilmez ama ben deli adamım. Beni bağışla. Beni affet. Allah rızası için, Hazreti Peygamber Efendimizin yüzü suyu hürmetine, sana inanır, sana iman ederim. Sen evliya adamsın. Beni bağışla. Ben cahildim. Düşünemedim, seni ele vermek istemezdim ama şeytana uydum seni ele verdim." diye Sinan Dede'den af dilediğini dile getirmiştir. (K.K:4)

KAYNAKLAR

Tez

Çatık, S. (2013). Nazilli Halk İnanışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
Kürüm, M. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

İnternet Sitesi

İlçemiz Tarihçesi (nazilli.gov.tr) Erişim Tarihi 19.12.2023
Nazilli - Vikipedi (wikipedia.org) Erişim Tarihi 19.12.2023

Kaynak Kişiler

Sıra	İsim	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Medeni D.	Meslek	Derleme Tarihi	Derleyen
Kaynak Kişi 1	Mehmet YILMAZ	1945	Nazilli	Evli	Emekli Zabıta Müdürü/Muhtar	06.10.2017	Kenan ÇİFTÇİ
Kaynak Kişi 2	Hidayet EREN	1952	Nazilli	Evli	Emekli Devlet Memuru	06.10.2017	Kenan ÇİFTÇİ
Kaynak Kişi 3	Muammer Çağdaş	1963	Nazilli	Evli	Çiftçilik	05.10.2017	Kenan ÇİFTÇİ
Kaynak Kişi 4	Celalettin ÖZTÜRK	1930	Erzurum	Evli	Emekli	23.11.2017	Kenan ÇİFTÇİ